بسم الله الرحمن الرحيم

MUKADDİMÈ

Hamd, Allah'a mahsustur (O'na hamdederim). O Allah ki, ölüm ile beraber cebbârların boynunu, Kisrâların belini kırdı, Kayserlerin emellerini boşa çıkardı da onları zelîl ve perişan etti. Onlar ki, ölümden nefret ederlerdi. Fakat Hak Teâlâ'nın va'd-i sübhânîsi geldiği vakit onları yere serdi ve saraylardan mezarlara, evlerin aydınlığından lâhdin karanlığına, câriyelerle eğlenmekten kurt ve böceklerin kucağına, yer üstündeki zevklerden yer altında kıvranmağa, dost ve ahbâb ile ünsiyyetten mezarda yalnızlığa, yumuşak atlas dîbâlar üzerinde yaslanmaktan sert toprağa intikal ettirdi. Onların satvet ve haşmetleri kendilerini ölümden kurtaramadı. Nasıl, onların sesi daha çıkıyor mu? Bekaa ve kahr u istilâ ile tekleşen ve bütün canlıları takdir ettiği ölümle zelîl eden, sonra da ölümü, müttakîler için bir kurtuluş ve vuslat kapusu yapan, mezarı da kıyâmete kadar âsîler için tutuklu yeri kılan Allahu Teâlâ'yı tesbîh ve takdîs ederim. Zâhirî nimetleriyle in'am, gaalib ve kaahir şekilde intikam, Ona mahsustur. Yer ve göklerde evvel, âhir, hamd, ona mahsustur.

Salât u selâm, açık mûcize ve alâmetler sâhibi olan Muhammed ve âl'ine olsun.

*

Bundan sonra bilmiş ol ki; kendisini ölüm yakalayacak olana, varacağı yerin toprak, arkadaşlarının böcekler, konuşacaklarının Münker ve Nekir melekleri, karyolasının mezar, devamlı duracağı yerin toprak, uğrak yerinin kıyâmet, son yerinin Cennet veya Cehennem olduğunu bilen kimseye yaraşan, fikir ve zikrinin ölüm olması, ölüm için hazırlanması, ona göre tedbir alması, ölümü beklemesi ve bütün imkânları ile ölüm için hazırlanmasıdır. Hattâ insan dâima kendisini mezardaki ölülerden saymalıdır. Çünkü uzak olan gelmeyecek olandır. Yoksa her gelecek, yakındır. Akıl, ölüm için hazırlanmaktır. Nitekim Resûl-i Ekrem: «Akıllı adam,

kendisini hesâba çekip ölüm için hazırlanandır» buyurmuştur. Bir şey için hazırlanmak, onu sık sık hatırlamakla, hatırlamak da hatırlatıcı şeylere bakmakla mümkündür.

Bunun için biz de burada ölüm ânını, ölümden önce ve sonraki hâlleri, âhiret ve kıyâmetin hâllerini, Cennet ve Cehennem'i ve bunlardan tekrar tekrar insânın hâtırlaması gerektiği hususları anlatacağız. Maksadımız, ölüm için hâzırlanmağa teşviktir. Çünkü ömürden az bir şey kaldı. Ölüm yolculuğu yaklaştı. Ne yazık ki insanlar bundan gaafildirler. Nitekim âyet-i celîle'de :

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ۝

«İnsanların hesab görme zamanı yaklaştı, fakat onlar hâlâ habersiz, haktan yüz çeviriyorlar» (21 - Enbiyâ: 1) buyurulmuştur.

Şimdi biz ölüm ile ilgili olan hususları iki bölümde anlatalım :

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖLÜMÜN MUKADDİMELERİ İLE SÛR'A ÜFÜRÜLÜNCEYE KADAR ÖLÜMDEN SONRAKİ HALLER

Burada sekiz bab vardır :

Birinci Bab : Ölümü Hâtırlamak Ve Buna Teşvik,
İkinci Bab: Uzun Ve Kısa Emeller,
Üçüncü Bab : Can Çekişme, Bunun Şiddeti Ve Ölüm Anında Sevilen Hâller,
Dördüncü Bab : Resûl-i Ekrem İle Hulefâ-i Râşidîn'in Ölümleri.
Beşinci Bab : Hulefâ, Ümerâ Ve Sâlihlerin Ölüm Anındaki Sözleri,
Altıncı Bab : Ârifîlerin Cenâze, Kabir Ve Kabir Ziyâreti Hakkındaki Sözleri,
Yedinci Bab : Ölümün Hakîkati Ve Mezardan Sûr'a Üfürülünceye Kadar Ölümün Durmu,
Sekizinci Bab : Keşif Ve Rü'ya Yolu İle Ölülerin Hâllerinden Bilinen Hususları Hâvidir.

BİRİNCİ BAB

1 inci BEYÂN: ÖLÜMÜ HÂTIRLAMAK VE ÇOK ANMAK HUSUSUNDA TEŞVİK

Bilmiş ol ki; dünyanın zevklerini seven, ona aldanıp meyleden kimse, ölümden gaflet eder ve ölümden bahsedilince, ondan nefret eder. İşte bu gibiler hakkında Allahu Teâlâ :

قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

«De ki: «Doğrusu kendisinden kaçtığınız ölüme mutlak yakalanacaksınız; sonra; görüleni de görülmeyeni de bilen Allah'a döndürüleceksiniz». O size işlediklerinizi haber verecektir» (62 - Cum'a: 8) buyurmuştur. Sonra insanlar üç kısma ayrılır. Bir kısmı, dünyaya dalmış gidiyor. Diğer kısmı henüz tevbe etmiş ve Hakk'a yönelmiştir. Üçüncü kısmı da kemâle ermiş ârîflerdir.

Dünyaya meyleden, ölümü anmaz; anarsa da dünyadan nasıl ayrılacağına üzülerek anar. Bunun için ölümü yerer. Bu gibilerin bu maksadla ölümü anmaları, Allah'a uzaklaşmaktan başka bir yarar sağlamaz.

Henüz tevbe etmiş olana gelince; onun ölümü fazla anması, korku ve haşyetinin artması ve tevbeye devamı için lâzımdır. Bâzan ölümden korkması, tevbesini tamamlamadan ve gerekli azığını almadan korkusu sebebiyle olabilir ki, burada mâzur sayılır. Bu maksadla ölümü sevmeyen, Resûl-i Ekrem'in :

مَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ كَرِهَ اللهُ تَعَالَى لِقَاءَهُ ۝

«Allah'a mülâkatı (ölümü) **kerih göreni** (ondan hoşlanmayanı) **Allah da kerih görür»** (523) buyurduğu kimselerden sayılmaz. Çünkü bu adam ne ölümü ne de Allah'a mülâkatı kerih görmüyor, kusur ve noksanlarını telâfi peşindedir. Bu, sevgilisine ulaşmak için sevgilisinin arzû ettiği şekilde hâzırlanmakla meşgul olduğundan vakit kazanmak isteyenlerin durumuna benzer. Bu, mülâkatı kerih görmüş sayılmaz. Bunun belirtisi, devamlı olarak hazırlıkla meşgul olmaktır. Böyle yapmazsa dünyaya meyletmiş sayılır.

Ârife gelince; o, devamlı olarak ölümü hâtırlar, çünkü ölüm, sevgilisi ile buluşma zamanıdır. Seven, sevgilisi ile buluşacağı günü hiç hâtırından çıkarmaz. Hattâ ölümün geç gelmesine canı sıkılır. Bir an önce bu isyan dünyasından kurtulup Allah'a ulaşmağa can atar. Nitekim Huzeyfe (R.A.) ölüm döşeğine yattığı vakit: «Dost, ânî bir baskınla geldi. Pişmanlık fayda vermez. Allah'ım, fakirlik ve hastalıktan hakkımda hayırlı olanı bana ver. Ölüm de hakkımda yaşamaktan hayırlı ise, Sana ulaşıncaya kadar ölüm yolunu bana kolaylaştır» diye duâ etmiştir. Demek ki kusurlarını telâfi ve sermaye edinmek maksadıyle henüz tevbe etmiş olanın ölümden hoşlanmamasında, hazırlıklı bulunanın da ölümü sevmesinde mâzur sayılırlar. Fakat bu ikisinden de daha üstün rütbe, kendisi

(523) Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den (R.A.) rivâyet etmişlerdir.

için ölüm veya kalım taraflarını tercih etmeden, işi Allah'a havale edip, O'nun için en sevimli olanı, kendisi için de en sevimli olmaktır. İşte aşırı derecede sevgi sayesinde teslim ve rızâ makamına yükselen budur. Bu ise, son rütbedir.

Her hâl ü kârda ölümü hâtırlamakta sevab ve fazîlet vardır. Zîra dünyaya meyleden insan, ölümü ana ana, yavaş yavaş dünyadan uzaklaşmağa başlar. Çünkü artık nîmetleri ona ağır gelmekle, zevklerinden hoşlanmamağa başlar. Böylece dünyanın lezzet ve şehvetlerinden insânı soğutan her şey, kurtuluş sebeblerindendir.

2 nci BEYÂN : HER HAL Ü KÂRDA ÖLÜMÜ ANMANIN FAZİLETİ

Resûl-i Ekrem: **«Zevkleri yok eden ölümü, çok anın»** (524) buyurmuştur. Yine Resûl-i Ekrem: **«Eğer siz Âdemoğullarının ölüm hakkında bildiklerinizi hayvanlar bilseydi, onların vücudlarında et bulup yiyemezdiniz»** (525) buyurmuştur.

Hz. Âişe (R.A.) Resûl-i Ekrem'e, «Şehidlerle beraber haşrolacak kimse var mı?» diye sorunca, Resûl-i Ekrem: **«Evet, günde yirmi def'a ölümü hâtırlayan, şehidlerle haşrolur»** (526) diye cevab vermiştir. Çünkü yirmi def'a ölümü hâtırlamak, insânı dünyaya aldanmaktan alıkor ve âhiret için hâzırlanmağa; ölümü unutmak ise insânı dünya zevkine sürüklemeğe sebeb olur.

Yine Resûl-i Ekrem : اَلْمَوْتُ تُحْفَةُ الْمُؤْمِنِ **«Mü'minin hediyesi ölümdür»** (527) buyurmuştur. Çünkü dünya, mü'minin tutuklu bulunduğu bir yerdir. Zîra burada devamlı olarak nefsi ile mücadele, şehvetlerine karşı riyâzet ve şeytânın saldırısına karşı savunma hâlindedir. Ölüm ise bütün bu sıkıntılardan âzâd olmak demektir. Âzâdlık ise kendi hakkında bir hediyedir.

Yine Resûl-i Ekrem :

«Ölüm, her mü'min için bir keffârettir» (528) buyurmuştur. Bununla da gerçek müslümânı kasdetmiştir. O müslüman ki, müslümanlar onun elinden ve dilinden emîn olmuş, mü'minin iyi vasıfları kendisinde yerleşmiş, günahlarla kirlenmemiş, ancak farzları yerine getirmek ve büyük günahlardan kaçınmakla bâzı ufak tefek hatâları olmuştur ki, ölüm bunları yok eder. Atâ-i Horasânî'nin anlattığına göre, bir gün Resûl-i Ekrem kahkahalar atan bir meclise uğradı ve :

(524) Metin olarak yukarda geçmiştir.
(525) Metin olarak yukarda geçmiştir.
(526) Metin olarak yukarda geçmiştir.
(527) İbn Ebi'd-Dünyâ, Tabrânî, Hâkim Abdullah İbn Ömer'den (R.A.) mürsel olarak rivâyet etmişlerdir.
(528) Ebû Nuaym «Hilye»de rivâyet etmiştir.

سَوِّبُوا مَجَالِسَكُمْ بِذِكْرِ مُكَدِّرِ اللَّذَّاتِ اَلْمَوْتُ

«Meclisinizi, muhabbetinizi, zevkleri alt üst eden şeylerle karıştırınız» buyurdu. Onlar: «O nedir?» diye sormaları üzerine, Resûl-i Ekrem: **«Ölümdür»** (529) buyurdu. Enes'in (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem :

اَكْثِرُوا مِنْ ذِكْرِ الْمَوْتِ فَاِنَّهُ يُمَحِّصُ الذُّنُوبَ وَيُزَهِّدُ فِي الدُّنْيَا

«Ölümü çok hâtırlayın, zîra o, günahlardan korur ve dünyadan yüz çevirttirir» (530) buyurmuştur. Yine Resûl-i Ekrem :

كَفَى بِالْمَوْتِ مُفَرِّقًا **«Ayırıcılık bakımından ölüm yeter»** (531). Diğer bir hadîsde de : كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا

«Vâiz olmak bakımından ölüm yeter» (532) buyurmuştur. Bir gün Resûl-i Ekrem Mescid'e gitmiş, orada bâzı kimselerin konuşup gülüştüklerini görünce: **«Ölümü anın, iyi biliniz ki, nefsimi kudret elinde bulunduran Allah'a yemîn ederim ki, benim bildiğimi siz bilseydiniz, az güler çok ağlardınız»** (533) buyurmuştur. Bir def'a Resûl-i Ekrem'in huzurunda bir adamı övdüklerinde, Resûl-i Ekrem :

— **Bu adamın ölümü anması nasıldır?** diye sordu. Onlar da :
— Ölümü andığını hiç hâtırlamıyoruz, deyince, Resûl-i Ekrem :
— **O hâlde adamın bir değeri yoktur** (534), buyurdu. İbn Ömer (R.A.) anlatıyor: «Bir gün, onuncu şahıs olarak Resûl-i Ekrem'in huzurunda bulunuyordum. Ensar'dan birisi, «İnsanların en akıllısı ve en keremlisi kimdir?» diye sordu. Resûl-i Ekrem :

«Ölümü daha çok anan ve onun için daha çok hâzırlanandır. İşte dünyanın şerefini ve âhiretin keremini ihrâz eden akıllılar bunlardır» buyurdu.

(529) İbn Ebi'd-Dünyâ mürsel olarak rivâyet etmiştir.
(530) İbn Ebi'd-Dünyâ rivâyet etmiştir.
(531) Hâris, Ebû Üsâme'den (R.A.) rivâyet etmiştir. İbn Ebi'd-Dünyâ başka yoldan mürsel olarak rivâyet etmiştir.
(532) Taberânî ve Beyhakî Ammâr b. Yâser'den (R.A.) rivâyet etmiştir.
(533) İbn Ebi'd-Dünyâ İbn Ömer'den (R.A.) rivâyet etmiştir.
(534) İbn Ebi'd-Dünyâ, Enes'den (R.A.) rivâyet etmiştir.

Bu Hususta İslâm Büyüklerinin Sözleri :

Hasan-ı Basrî : «Ölüm, dünyanın bütün kötülüklerini açığa çıkardı da akıl sâhibi için dünyalık hususunda sevinç namına bir şey bırakmadı» dedi.

Rebî b. Haysem: «Kişinin beklediklerinde ölümden daha hayırlısı yoktur» demiştir. Yine bu zât: «Beni kimseye bildirmeyin, beni, Rabbime havâle edin» dedi. Hakîm'lerden birisi, kardeşliklerinden birisine yazdığı mektubda: «Kardeşim, ölümü arayıp bulamıyacağın gün gelmeden önce, bu dünyada ölüm için hâzırlan» dedi.

İbn Sîrîn'in yanında ölümden bahsedildiği vakit odun kesilir ve bütün âzaları ölmüş gibi donardı.

Ömer b. Abdülâziz her akşam adamlarını başına toplar, ölümden ve kıyâmetden bahsederler ve âdeta bir ölen varmış gibi ağlarlardı.

İbrâhim et-Teymî: «İki şey beni dünya zevkinden ayırmıştır. Biri ölümü hâtırlamak, diğeri de Allah huzurunda hesab vermeyi düşünmektir» dedi.

Kâ'b da (R.A.): «Ölümü bilene dünyanın elem ve sıkıntıları kolay gelir» dedi.

Mutraf diyor: «Rü'yamda Basra mescidinin ortasında adamın biri «Ölümü hâtırlamak, korkanların kalbini deldi, vallahi, onları şaşkın görüyorum» dediğini duydum» dedi.

Eş'as anlatıyor: «Hasan-ı Basrî'nin sohbetine devâm ederdik. Onun sohbeti, Cehennem, âhiret ve ölüm işini hâtırlatmaktan ibâret idi».

Safiyye (R.A.) diyor: «Kadının biri Hz. Âişe'ye (R.A.) kalbinin kasvetinden şikâyet etti. Hz. Âişe (R.A.): «Ölümü çok an ki, kalbin yumuşasın» buyurdu. Kadın da böyle yaptı ve kalbi yumuşadı. Bunun üzerine kadın Hz. Âişe'ye (R.A.) gelerek teşekkür etti».

İsâ aleyhisselâm'ın yanında ölümden bahsedildiği vakit, vücudundan ter yerine kan sızardı. Dâvud aleyhisselâm da ölüm ve kıyâmet anıldığı vakit âzaları birbirinden ayrılıncaya kadar ağlar; Allah'ın rahmeti anıldığı vakit kendine gelirdi.

Hasan-ı Basrî diyor: «Aklı başında olan herkes ölümden korkar ve onun için üzüntü duyar.»

Ömer b. Abdülâziz âlimlerden birisine :

— Bana va'z et, dedi. Âlim :

— Halifelerin ilk öleni sen değilsin, yâni sen de her halife gibi öleceksin, dedi. Ömer :

— Daha söyle, deyince âlim :

— Âdem'e varıncaya kadar bütün ataların ölümü tatmış ve sıra sana gelmiştir, deyince, Ömer ağladı.

Rebî b. Haysem de ölümü hâtırından çıkarmamak için evinin içinde günde bir kaç def'a yatıp kalktığı bir mezar kazdırmış ve bir an ölüm hâtırımdan çıksa kalbim bozulur, derdi.

Şıhhır'ın oğlu Abdullah'ın oğlu Mutraf da: «Şu ölüm yok mu? Servet sâhibine servetlerini zehir etmiştir. O hâlde ölüm olmayan yer için servet hâzırlayın» demiştir.

Ömer b. Abdülâziz de Anbese'ye: «Ölümü çok hâtırla, şâyet bolluk içinde isen onu sana daraltır, darlıkta isen hayâtını genişletir» dedi.

Ebû Süleyman ed-Dârânî de Ümm-i Hirven'e: «Ölümü sever misin?» diye sordu. Kadın, hayır! dedi. Sebebini sorunca: «Bir adama karşı bir kusur işlesem, onun yüzünü görmek istemem. Allah'a bu kadar isyan ettiğim hâlde O'na ulaşmağı nasıl seveyim?» demiştir.

3 üncü BEYÂN : ÖLÜMÜ HATIRLAMAĞI KALBDE YERLEŞTİRMENİN YOLU

Bilmiş ol ki, ölüm tehlikeli ve korkunç bir şeydir. İnsanların bundan gafleti, onu az düşünüp az konuşmalarındandır. Hattâ ölümü hâtırlayanlar da onu boş bir kalb ile düşünmez; dünya şehvetleri ile meşgul olan kalbler ile düşünürler. Bu bakımdan ölümü hâtırlamak, gönüllerde fazla te'sîr etmez. Bunun çâresi, her şeyden sıyrılmış boş bir kalb ile, daima gözünün önünde bulunan ölümü, çöl veya deniz yolculuğuna çıkacak olan insânın, bu tehlikeli yolculuktan başka bir şey düşünmediği gibi, düşünmektir. Böyle hâlis bir düşünce ile ölümü düşündüğü vakit, bu düşüncenin kalbinde te'sîr ederek dünya neş'esini azaltıp kalbini üzeceği ihtimâli kuvvetleşir.

Bu hususta en müessir yol, kendi emsallerinde, kendisinden önce ölüp toprak altına girenleri, onların mevki ve mansıblarını, toprağın onların sûretlerini nasıl mahvettiğini, mezarlarında nasıl çürüdüklerini, ailelerinin dul, çocuklarının nasıl yetim kaldığını, mallarının mahvolduğunu, câmideki yerlerinin boş kaldığını ve dostlarından ayrıldığını, hayatta iken nasıl neş'eli sohbet ettikleri hâlde nihâyet nasıl unutulup kaybolduklarını düşünmektir. Ne zaman ki insan, ölen bir adamı bütün teferruatiyle böyle düşünür, sûretini, neş'esini, geçim için çırpınışını, ölümü unutup yaşamak istediğini, gençlik ve kuvvetine mağrur olduğunu, eğlenceye meylettiğini, önündeki ölümü unutarak zevkine daldığını ve nihâyet ölümün kendisini nasıl ânî olarak yakaladığını, dünyada yürüyen ayaklarının nasıl donup kaldığını ve hattâ mafsallarının çürüyerek birbirinden ayrıldığını, hayatta konuşan dilini şimdi kurtların yediğini, toprağa verilirken inci gibi parlayan dişlerinin şimdi nasıl çürüdüğünü, kendisi ile ölümü arasında bir gün bile mesafe yok iken nasıl on yıl sonra lâzım olacak nafaka peşinde koştuğunu, ummadığı zamanda ölümün pençelerini kendisine nasıl taktığını, ölüm meleğinin nasıl kendisine göründüğünü, ya Cennet veya Cehennem diye nasıl kendisine seslendiğini düşünür kendisini de bu anda onun yerine koyarak gafletinin aynı onun gafleti gibi olduğunu ve aynı âkıbete uğrayacağını hâtırlarsa, işte o zaman kalbi yumuşar. Nitekim Ebû'd-Derdâ (R.A.): «Ölüleri hâtırladığın vakit,

kendini de onlardan biri diye kabûl et» demiştir. İbn Mes'ûd da (R.A.): «Saîd, başkasından ders alandır» demiştir.

Ömer b. Abdülâziz de: «Görmüyor musunuz? Her gün sabah veya akşam nasıl birini Allah'a yolcu ediyoruz. Onu yerin içine koyup üzerine toprağı atıyoruz, dostları geride kalıyor ve ilişkileri tamamen kesiliyor?» demiştir.

İşte bunları ve benzerlerini devamlı olarak düşünmek, mezarları ziyâret etmek, hastaları görmek gibi tutum ve davranışlar, gönülde ölümü hâtırlamağı tâzeler ve bu hâl kalbinde galebe çalarak bütün işlerinde ölümü göz önünde bulundurmağa ve buna göre hâzırlanmağa vesile olur da bu sâyede dünyaya aldanmaktan korunmuş olur. Yoksa kalbin dışı ile ve fasîh dil ile ölümü düşünüp anmakta fayda azdır. Dünyalıktan bir şey hoşuna gittiği vakit, insan, hemen ondan ayrılacağını hâtırlamalıdır. Bir gün İbn Mutî evine baktı ve evi hoşuna gitti. Sonra: «Vallahi, ölüm olmasa seninle sevinir ve eğer dar olan mezara girmeyecek olsam, dünyalıktan hoşlanırdım. Fakat şimdi bunların hepsi boş şeylerdir» diyerek yüksek sesle ağlamağa başladı.

İKİNCİ BAB

Tûl-i Emelin Yerilmesi, Kısa Emelin Fazîleti, Tûl-i Emelin Sebebi ve Tedâvi Çâreleri Beyânındadır.

4 üncü BEYÂN: **KISA EMELİN FAZÎLETİ**

Resûl-i Ekrem, Abdullah İbn Ömer'e (R.A.) hitâben:

إِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِالْمَسَاءِ وَإِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تُحَدِّثْ نَفْسَكَ بِالصَّبَاحِ وَخُذْ مِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ وَمِنْ صِحَّتِكَ لِسَقَمِكَ فَإِنَّكَ يَا عَبْدَ اللهِ لَا تَدْرِي مَا اسْمُكَ غَدًا

«Sabaha çıktığın vakit akşama çıkacağını düşünme, akşama çıktığın vakitte de sabahlayacağını hâtırına getirme. Hayâtından ölümün ve sıhhatinden hastalığın için ayır. Ey Abdullah, yârın adının ne olacağını bilemezsin» (535) buyurmuştur.

Hz. Ali'den (R.A.) gelen rivâyette Resûl-i Ekrem: **«Sizin için en çok korktuğum iki kötü huydur.** (Bunlar) **nefsinizin hevâsına uymak ve uzun kuruntudur. Hevâye uymak, insânı Hak'tan alıkor. Tûl-i emel ise dünya sevgisinden gelir. Allahu Teâlâ dânyayı, sevdiğine de buğzettiğine de verir. Fakat bir kulunu sevdiği vakit, mutlak sûrette ona imânı nasîb eder. İyi biliniz ki, dünya, arkasını çevirdi gitmek üzeredir. Âhiret ise bize yönelmiş yaklaşmaktadır. İyi biliniz ki, amel gününde hesâbınız olmayacağı gibi, hesab gününde de amelinizin olmayacağından korkulur»** (536) buyurmuştur.

Ümmü Münzir'in rivâyetinde Resûl-i Ekrem, bir akşam vakti bâzı kimselere hitâben: **«Ey insanlar, Allah'tan utanmıyor musunuz?»** buyurdu. Dinleyenler: «Niçin ya Resûlâllah?» dediklerinde, Resûl-i Ekrem: **«Zira yiyeceğinizi toplar, ulaşamıyacağınız uzun emeller peşinde koşar ve oturmayacağınız inşaatları yaparsınız»** (537) buyurdu.

Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.) Üsâme b. Zeyd'den (R.A.) bir ay vâde ile yüz dînar bir cariye satın alır. Bunu duyan Resûl-i Ekrem: **«Bir ay va'de ile satın alan Üsâme'ye şaşmıyor musunuz? Üsâme tûl-i emel sâhibidir. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemîn ederim ki, gözüm açıldığı zaman kapaklarını kapamadan öleceğimi, lokmayı yuttuğum vakit onu hazmetmeden öleceğimi düşünürüm. Ey âdemoğulları, aklınız varsa kendinizi ölülerden sayın. Allah'a kasem ederim ki, size va'dedilen ölüm gelecek, ona engel olamıyacaksınız»** (538) buyurmuştur.

İbn Abbâs'ın R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem su dökündüğü vakit hemen akabinde teyemmüm ederdi. Bir gün kendisine, «Yakında su var» dediğimde:

«Belki suya ulaşamam» (539) buyurmuştur. Rivâyete göre bir gün Resûl-i Ekrem üç tane odun aldı. Birini önüne birini de yan tarafına dikti, diğerini de uzaklara attı. Sonra: **«Burada neyi temsil ettiğimi biliyor musunuz?» buyurdu.** Ashâb: «Bildir, ya Resûlâllah» deyince, Resûl-i Ekrem: **«Bu, insan, bu da eceli, uzaklarda olan da emelidir. O, emellerinin peşinde koşar fakat eceli onu yakalar, emeline ulaşamaz»** (540) buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem:

مَثَلُ ابْنِ آدَمَ وَإِلَى جَنْبِهِ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ مَنِيَّةً إِنْ أَخْطَأَتْهُ الْمَنَايَا وَقَعَ فِي الْهَرَمِ

«Âdemoğlu, doksan dokuz ümid peşindedir. Umduklarını kaçırırsa ihtiyarlığa düşer» (541) buyurmuştur. İbn Mes'ûd (R.A.) diyor: «Bu, insan,

(535) Buhârî ve İbn Hibban rivâyet etmişlerdir.

(536) İbn Ebi'd-Dünyâ Câbir'den (R.A.) rivâyet etmiştir.

(537) İbn Ebi'd-Dünyâ ve Beyhakî rivâyet etmişlerdir.

(538) İbn Ebi'd-Dünyâ, Hayrânî, Beyhakî ve Ebû Nuaym rivâyet etmişlerdir.

(539) İbn Mübârek, İbn Ebi'd-Dünya ve Bezzâr rivâyet etmişlerdir.

(540) Ahmed ve İbn Ebi'd-Dünyâ mürsel olarak rivâyet etmişlerdir.

(540) Tirmizî, Abdullah b. eş-Şıhhır'den rivâyet ile rivâyet etmiştir.

bunlar da etrafını kuşatan tehlikeli ümidleridir. Açık olarak karşısındadırlar. Bu ümidlerden sonra ihtiyarlık, ihtiyarlıktan sonra da emeller gelir. O, açık ümidleri için çeşitli emeller besler. Şâyet umduğuna ulaşamazsa, ihtiyarlık onu öldürür.»

Abdullah İbn Mes'ud (R.A.) diyor: «Resûl-i Ekrem bize dört köşeli bir çizgi çizdi. Sonra ortasına düz bir çizgi daha çekti ve bu çizginin sağında solunda bir çok çizgiler çizdi. Bunun üzerine ortadaki düz çizgi için: **«İşte bu, insandır»**, etrafını kuşatan çizgi için de: **«Bu, eceldir. Bu taşradaki çizgiler de emelidir. Onların peşinde dolaşır. Birini kaybederse diğeri ile karşılaşır»** (542) buyurdu.

Enes'in (R.A.) rivâyetinde, Resûl-i Ekrem: **«Âdemoğlu ihtiyarladığı hâlde iki haslet kendisi ile kalır. Onlar da hırs ve tûl-i emeldir».** Diğer rivâyette: **«Âdemoğlu ihtiyarladığı hâlde kendisinde iki haslet gencelir. Onlar da mala ve ömre haris olmaktır»** (543) buyurmuştur. Yine Resûl-i Ekrem:

«Bu ümmetin evveli, yakin ve zühd sâyesinde kurtuldu. Sonu da cimrilik ve tûl-i emel sebebiyle helâk olacaktır» (544) buyurmuştur.

Denildi ki: İsâ aleyhisselâm ihtiyar bir demircinin karşısında oturdu ve: «Allah'ım, bunun tûl-i emel arzûsunu kes» diye duâ etti. Bir de baktı ki adam çekici atmış bir kenarda otura kalmış, tabiî yapılacak iş de ortada kalmış. Bunu gören İsâ aleyhisselâm: «Yâ Rab, bunun emelini artır» diye duâ etmiş. Adam da tekrar çekici eline alarak işe başlamıştı. Bunun üzerine İsâ aleyhisselâm ihtiyâra yaklaşarak, niçin işini bırakıp sonra başladığını sordu. İhtiyar: «Bir ara, «ihtiyarladın daha ne kadar çalışacaksın. Artık işi bırak» diye hâtırımdan geçti ve işi bıraktım. Sonra, «Canım yaşadığın müddetçe yemeğe ihtiyâcın var, böyle durmakla olmaz» diye düşündüm ve yeniden işe başladım» dedi.

Hasan diyor ki; Resûl-i Ekrem: **«Hepiniz Cennet'e girmeği sever misiniz?» buyurdu.** (Onlar: «Evet» demeleri üzerine, Resûl-i Ekrem): **«Emellerinizi kısaltın, ölümünüzü gözünüzün önüne getirin ve Allah'tan hakkıyle hayâ edin»** (545) buyurdu. Resûl-i Ekrem duâsında: **«Allah'ım, âhirete engel olan dünyadan ,ölümün hayrına mâni olan hayattan ve amelin hayrını men'eden emelden sana sığınırım»** (546) derdi.

---

(542) Buhârî rivâyet etmiştir.

(543) İkinci rivâyet şekli, Müslim'den, birincisi İbn Ebi'd-Dünyâ'dan sahih sened ile.

(544) İbn Ebi'd-Dünyâ İbn Luhay'a'dan, o da babasından, o da babasından rivâyet etti.

(545) İbn Ebi'd-Dünyâ mürsel olarak rivâyet etmiştir.

(546) İbn Ebi'd-Dünyâ Hâşib'den rivâyet etmiştir.

Bu Hususta Diğer Rivâyetler:

Mitraf: «Ecelimin zamanını bilseydim, aklımın başımdan gideceğinden korkardım. Fakat Allahu Teâlâ lûtfetti, bunu gizledi ve bize gafletini verdi. Eğer gaflet olmasaydı hiç kimse bir işine bakamazdı» dedi.

Hasan: «Gaflet ve emel, Âdemoğulları için iki büyük nîmettir. Eğer bunlar olmasaydı müslümanlar sokaklarda yürüyemez hâle gelirlerdi» demiştir.

Sevrî: «Öğrendiğime göre insan, ahmak olarak yaratılmıştır. Eğer ahmak olmayıp her şey'i inceden inceye düşünebilseydi hiç kimse geçimi için çalışamazdı» dedi.

Ebû Said b. Abdurrahman: «Dünya, mâmûriyetini, adamlarının ahmaklığına medyundur» dedi.

Selmân-ı Farsî: «Üç şey beni hayrete düşürdü ve hattâ güldürdü. Bunlar, ölüm kendisini yakalamak üzere olduğu hâlde dünyalık peşinde olan, unutulmadığı hâlde kendisi gaflette bulunan, Rabbisi kendisinden râzı olup olmadığını bilmediği hâlde ağız dolusu gülenlerdir. Üç şey de beni üzdü ve hattâ ağlattı. Bunlar da Hz. Muhammed ve onun mensubu gibi dostların ayrılığı, kıyâmetin dehşeti, Cennet veya Cehennem'e gitme düşüncesidir» dedi. Zâtın birisi de: «Zürâre'yi ölümünden sonra rü'yamda gördüm ve kendisine: «Hangi amel, sizin için daha faydalı olmuştur?» diye sordum. O da: «Tevekkül ve kısa emeldir» dedi.

Sevrî: «Zâhidlik, kaba kumaş ve sof giymek değildir. Zâhidlik, uzun emelleri atmaktır» dedi.

Mufaddal b. Fudale, emelden kurtulması için Allahu Teâlâ'ya duâ etti. Allahu Teâlâ da ondan yemek, içmek zevkini kaldırdı. Sonra duâ etti ve: «Yâ Rab, bana emeli bahşet» dedi. Allahu Teâlâ bu dileğini de kabûl etti ve yeyip içmesine döndü.

Hasan-ı Basrî'ye: «Gömleğini yıkasan iyi olur» diyenlere, «Benim daha önemli işim var» demiştir.

Yine Hasan-ı Basrî: «Ölüm, boynunuza asılı, dünya ise ardınızda dürülmektedir» dedi. Yine zâtın birisi: «Ben, kılıç karşısında boynunu uzatıp ne zaman kılıcı yiyeceğim diye bekleyen bir insan gibiyim» dedi.

Dâvud-ı Tâî: «Eğer bir ay müddetle yaşamağı umsam, büyük bir iş yapmış sayılırım. Nasıl bunu umayım ki, her gün insanların başına gelen felâketleri görmekteyim» dedi.

Hikâye edildiğine göre Şakîk-i Belhî hocası Ebû Hâşim er-Rummânî'yi ziyârete gitti. Hocası cebini kabarık görünce:

— Cebinde ne var? diye sordu. O da:

— Dostlarımdan birisi bana bir miktar yardımda bulundu ve: «Orucunu bunlarla açmanı arzû ederim» dedi. Bunun üzerine hocası:

— Demek sen akşama kadar yaşayacağını hâtırından geçirebiliyorsun? O hâlde ben seninle artık konuşmam, dedi ve kapıyı üzerime kapıyarak içeri girdi, dedi.

Ömer b. Abdülâziz, bir def'a irâd ettiği bir hutbesinde: «Her yolculuğun kendi özelliğine göre bir azlığı vardır. Âhiret yolculuğu için de takvâyı azık alın. Allahu Teâlâ'nın hâzırladığı mükâfat ve mücâzâtı görmüş gibi heves edin ve korkun. Tûl-i emele kapılmayın, zîra tûl-i emel kalbinizi katılaştırır da düşmânınız olan şeytânın emrine girmiş olursunuz. Vallahi, akşama çıktığı vakit sabaha, sabaha çıktığı vakit akşama çıkacağını bilmeyen kimsenin emelleri önüne serilmez. Bu arada bâzı acele ümidleri ile karşılaşabilir. Gerek ben ve gerek siz dünyaya aldanmış nice insanlar gördük. Huzûr, ancak Allah'ın azâbından emîn olanlar için, neş'e ve sevinç de kıyâmetin zorluğunu atlatanlar içindir. Fakat kim ki, bir çıbanı iyice tedâvi etmezse, o, başka taraftan patlak verir, böyleleri nasıl sevinsin? Kendimi men'etmediğim şey ile size emretmekten Allah'a sığınırım. Çünkü o zaman kıyâmet günü benim satvetim kaybolur, kusurum açığa çıkar, rezil ve perişan olurum. O günde zengin ve fakir meydâna çıkar, terâziler kurulur. Öyle bir müşkilâtla karşılaşacaksınız ki, eğer yıldızlar bunlarla karşılaşsa kararıp dökülürlerdi. Dağlar dayanamaz erirlerdi. Yer, bu zorlukla karşılaşsa param parça olurdu. Cennet ile Cehennem'den başka bir yer bulunmadığını ve bunlardan mutlaka birisine gideceğinizi biliyorsunuz» dedi.

Adamın biri kardeşliklerinden birine yazdığı mektupta: «Dünya uyku, âhiret ise uyanıklık âlemidir. Bunların arasında orta derecede, ölüm ve berzah hâlidir. Biz ise, uykuda gördüğümüz rü'ya hayâtı yaşıyoruz, vesselâm.»

Başka birisi de bir kardeşliğine: «Dünya için üzüntü uzun, hâlbuki ölüm insâna yakındır. Her gün yokluğa doğru gitmektesin, o hâlde kalk da yolculuk var diye seslenilmeden önce kendine gel» demiştir.

Hasan-ı Basrî diyor: «Âdem aleyhisselâm hatâya düşmeden önce, emeli ardında, eceli ise gözünün önünde idi. İşlediği hatâdan sonra durumu değişti. Emelini önüne ve ecelini arkaya attı.»

Abdullah b. Es-Sümeyt diyor ki: «Babam, «Ey sıhhatine aldanan, sapa sağlam bir insânın düşüp öldüğünü hiç görmedin mi? Ey ömrünün uzunluğuna aldanan, vakti gelmeden kimsenin öldüğünü hiç gördün mü? Eğer sen ömür boyu bunu düşünsen, geçmiş zevklerini unuturdun. Sıhhatına veya uzun boylu yaşamana mı aldanıyorsun? Ölümden emin mi oldun, yoksa ölüm meleğine mi aldırış etmiyorsun? İyi bil ki ölüm meleği geldiği vakit onu servet ve adamlarından hiç kimse önleyemez. Ölüm ânının gam, gussa, keder, hasret ve nedâmet olduğunu bilmiyor musun? Sonra ölüm ötesi için çalışan kula Allah rahmet etsin. Allah o kula rahmet etsin ki, ölüm gelip çatmadan önce kendine bakmış ve hâzırlanmıştır» dedi.»

Ebû Zekeriyya et-Teymî anlatıyor: «Süleyman b. Abdülmelik ile Mescid-i Haram'da bulunuyorduk. Birisi, içerisi oyulmuş ve yazılmış bir taş getirdi ve yazıyı okuyacak adam aradı. Vehb b. Münebbih geldi ve yazıyı şöyle okudu: «Ey âdemoğlu, ömründen ne kadar kaldığını bilseydin dünyadan yüz çevirir ve biraz daha fazla amel etmeğe gayret ederdin.

Hırsını azaltırdın. Hâlbuki ölüm yârın sana gelecek, sürçmelerine seni pişmân edecek. Varlığından ve adamlarından seni sıyıracak, artık ne dünya adamı olacak ne de âhiretin için bir şey yapabileceksin. O hâlde hasret ve nedâmet gelmeden âhiretin için çalış». Bu yazıyı dinleyen Süleyman hüngür hüngür ağladı.

Yine birisi: «Yûsuf'un oğlu Muhammed'in, Yûsuf'un oğlu Abdurrahman'a yazdığı bir mektubunda şöyle söylediğini anlatıyor: «Sana selâm, ben senin için Allah'a hamdederim. Bundan sonra, ben seni bu mühlet diyarından cezâ yeri olan âhiret ile korkuturum. Şimdi üzerinde yürüdüğün toprağın yakında içine gireceksin. Münker ve nekir melekleri seni oturup sana sorular soracak. Allahu Teâlâ yardımcın olursa beis yoktur. Vahşet ve ihtiyaç da yoktur. Şâyet durum bunun aksine olursa, o dehşet, vahşet ve darlıktan Allah seni ve beni korusun. Sonra seni haşir sayhasına ve nefh-i sûre ulaştırır. Hakkında hüküm verilmek için Allah huzûruna çıkarılırsın. Yer, adamlarından boşalır. Göklerde kimse kalmaz. Gizli işler açığa çıkar. Cehennem kaynar. Mîzan kurulur. Peygamberler ve şehidler getirilip aralarında hak ile hükmedilir ve Allah'a hamd ederiz. derler. Nice rüsvây ve kepaze olanlar bulunduğu gibi, nicelerinin de kusurları gizlenir ve bahş edilir. Niceleri helâk olacak ve niceleri kurtulacaktır. Niceleri azâb olacak ve niceleri rahmete ulaşacaktır. O günde acaba benim ve senin hâlimiz ne olacak? İşte bunları düşünmekte zevkleri yok etmek, şehvetlerden uzaklaşmak, emeli kısaltmak, uykudakileri uyarmak ve gaafilleri korkutmak vardır. Allahu Teâlâ bizi ve sizi bu büyük tehlikelerden, dünya ve âhiretin sıkıntılarından korusun.»

Ömr b. Abdülâziz bir hutbesinde Allahu Teâlâ'ya hamd ü senâ ettikten sonra: «Ey insanlar, siz boş yere yaratılmadığınız gibi, başı boş da bırakılmış değilsiniz. Fasl u kazâ için toplanacağınız bir gün vardır. Her şey'i kuşatan rahmetinden, yer ve gökler kadar geniş olan Cennet'inden Allahu Teâlâ'nın uzaklaştırdığı kimse, hâib ve hâsir olmuştur. Yârının emîni, bugünün korkanı ve takvâya sâhib olanıdır. Dünyâyı verip âhireti alan, şekaaveti verip saâdeti alandır. Helâke yönelenler arasında olduğunuzu biliyor musunuz? Siz, gidecek, yerinize başkaları gelecektir. Her gün akşam sabah techîz edip âhirete yolcu ettiğiniz nice insanlar vardır. Onları döşeksiz, ışıksız mezara gömersiniz. Sebebler onlardan kalktı, dostlar ayrıldı, hesab başladı. Ben size bu tavsıyelerde bulunurken yemin ederim ki, hiçbirinizi kendimden daha fazla günahkâr görmüyorum. Ancak bu da Allahu Teâlâ'nın bir sünnetidir. Emr-i mâruf, nehy-i münker de vazifemdir. Allahu Teâlâ'dan mağfiret dilerim» diyerek kolunu yüzüne aldı, sakalı ıslanıncaya kadar ağladı ve ölünceye kadar bir daha meclise dönmedi.

Kamka' b. Hakim de: «Otuz yıldır ölüm için hâzırlanmaktayım. Eğer ölüm şimdi kapuma gelse, şu veya bu işim var diye te'hîrini istemem» demiştir.

Sevrî diyor: «Kûfe mescidinde bir ihtiyar ile karşılaştım. İhtiyar, «Otuz yıldır burada ölümümü beklemekteyim. Şâyet şu anda ölüm kapu-

ma gelse ona bir şey emretmem ve bir şeyden de onu men'etmem. Benim kimsede bir şey'im olmadığı gibi kimsenin de bende bir şey'i yoktur» dedi.»

Abdullah b. Sa'lebe: «Belki de sarılacağın kefen dokunmuştur. Sen ise, hâlâ gülüp duruyorsun» demiştir.

Ebû Muhammed b. Ali ez-Zâhid: «Kûfe'de Dâvud-ı Tâî'nin de bulunduğu bir cenâze merasimine katıldım. Dâvud-ı Tâî'ye yakın bir yerde oturdum. Dâvud-ı Tâî: «Vaîdden korkana, uzak yakın gelir. Uzun emeller peşinde koşanın ameli zayıf olur ve her gelecek yakındır» dedi» demiştir.

Kardeşim, şurasını iyi bil ki, Rabbinden seni meşgul eden her şey şûmdur. Şurasını da unutma ki, dünyada olanların hepsi mezar adamlarıdır. Nihâyet geride bıraktıklarına nedâmet edecek ve ancak takdîm ettiklerine sevineceklerdir. Mezardakilerin nedâmet ettikleri şeyler için dünyadakiler birbirini kırmaktadırlar. Onlar için birbirini çekemez ve durmadan mahkemelere baş vururlar.

Rivâyet edildiğine göre Mâruf-ı Kerhî kaamet etti ve Muhammed b. Ebî Sevbe'ye :

— Geç namazı kıldır, dedi. Muhammed :

— Ben size bu namazı kıldırırsam, ikinci namaz vaktine erişemem, ölürüm, dedi. Bunun üzerine Mâruf-ı Kerhî :

— Demek sen o vakte yetişeceğini düşünebiliyorsun! Bu gibi uzun emellerden Allah'a sığınırım. Zîra tûl-i emel insânı iyi amelden alıkor, dedi.

Ömer b. Abdülâziz bir hutbesinde: «Üzerinde yaşadığınız bu dünya, devamlı kalacağınız bir yer değildir. Allahu Teâlâ onun yok olmasına hükmetmiş ve üzerinde yaşayanların burdan göç etmelerini takdîr etmiştir. Nice sağlam mâmureler vardır ki, yakında harâbeye döneceklerdir. Nice aldanmış ikaamet sâhibleri var ki yakında göç edeceklerdir. İyilik yapınız ki en güzel şekilde buradan Allah'a göç edesiniz. Azığınızı alın; azığın hayırlısı takvâdır. Dünya, bir bulut gölgesi gibidir, tez geçer. Âdem oğulları birbirini çekememekle uğraşıp dururken, o, çeker gider. Allahu Teâlâ da kaderi ile insânı dâvet eder, onun eserlerini mahveder. Mevcûd olanlar gider, yenileri gelir ve yeniden işe başlarlar. Dünyanın kârı, zararına muadil değildir. Onun neş'esi az, üzüntüsü çoktur» dedi.

Ebû Bekir es-Siddîk (R.A.) hutbesinde: «Nerde o parlak yüzler? Nerde o gençliğine mağrûr olanlar? Nerde o kal'alar inşâ eden hükümdarlar? Savaş alanlarında zaferden zafere koşan kumandanlar? Zaman onları yok etti. Nihâyet mezarın karanlığına karıştılar. Acele kurtuluşa koşun» dedi.

5 inci BEYÂN : TÛL-İ EMELİN SEBEBİ VE İLÂCI

Bilmiş ol ki; tûl-i emelin iki sebebi vardır. Biri cehâlet, diğeri de dünya sevgisidir.

Dünya sevgisi şöyledir: İnsanoğlu dünya ile dünyanın şehvet ve zevk-

leri ile ünsiyyet edip onunla ilgilendiği vakit, artık dünyadan ayrılmak ağırına gider. Dünyalıktan ayrılığın sebebi olan ölümü düşünmek bile istemez. İnsan, hoşuna gitmeyen bir şey'i kendinden uzaklaştırmak ister. Aynı zamanda insanoğlu bir çok boş kuruntular ile de doludur. Arzûsuna uygun bir çok şeyler ister. Arzûsuna uygun olan da dünyada uzun müddet yaşamaktır. Kendi kendine devamlı olarak yaşama kuruntuları yapar. Uzun müddet yaşamak için muhtaç olduğu ev, mal, evlâd, dost, binit ve diğer dünya sebeblerini hâzırlamağa çalışır. Kalbi bunlara bağlanır durur. Ölümü unutur ve yaklaştığını düşünmez. Şâyet bâzı vakit ölüm tehlikesi ile karşılaşırsa, «Dur bakalım daha vakit var» diye tevbeyi te'hir ettirmeğe çalışır. Büyüdüğü vakit, «Dur bakalım, daha ihtiyarlık var, o zaman yaparsın» der. İhtiyarladığı vakit, «Bu inşaatın var, şu âletin var, bu yolculuğun var, şu çocuğun var, düğün masrafı var, ev idâresi var, şu adamın husûmeti ve dâvaları var» derken günleri meşgale ile geçer. Biri biter diğeri eklenir ve âhiret için çalışmasını erteler. Nihâyet beklemediği anda ölüm kendisini yakalar. O vakit hasreti çoğalır fakat iş işden geçer.

Cehennem'liklerin çoğunun feryâdı, bugün yapması gereken işi, yârına ertelemektendir. Vay bize bu te'hirden derler. Zavallı adam, bugünü yârına te'hir ettiği şey o bir gün de, onunla beraberdir. O sanır ki bu meşgaleden kurtulacak. Hâlbuki bilmez ki, dünya meşgalesinden ancak onu atanlar kurtulabilirler. Nitekim Şâir :

«Kimse dünyada ihtiyacını bitirememiş; bir ihtiyacı tükenirken hemen diğeri yerini alır» demiştir.

Bütün beslediği bu ümidlerin aslı, dünya sevgisinden, dünya ile ünsiyyetten ve Resûl-i Ekrem'in: **«Kimi ve neyi seversen, sonunda ondan ayrılacaksın»** buyurduğunu bilmemekten gelir.

Tûl-i emelin ikinci sebebi olan cehâlete gelince; insan bâzan gençliğine güvenir de ölümünü uzak görür. Hâlbuki bu zavallı adam, memleketindeki ihtiyarların, gençlerin onda birinden az olduklarını, bunun sebebinin, ölümün genç yaşda daha çok olmasından ileri geldiğini düşünemez. Bir ihtiyar ölünceye kadar bir tane çocuk ve genç ölür. Bâzan da sıhhatli olduğu için ölümü uzakta görür. Hâlbuki nice sağlam kimselerin âni olarak öldüğünün farkında değildir. Şâyet ânî ölüm uzak bir ihtimal ise de âni hastalık (hele zamanımızdaki trafik kazâları gibi) hiç uzak değildir. Her hastalık âni gelir. Hastalık geldikten sonra da ölüm yaklaşmış olur.

Eğer bu gaafil biraz düşünüp ,ölümün, çocukluk, gençlik ve ihtiyarlık gibi yaş haddi, ilkbahar, yaz, sonbahar, kış gibi bir mevsimi, gece ve gündüz gibi muayyen bir vakti olmadığını bilse, aklını daha ziyade başına toplar ve ölüm için daha çok hâzırlanırdı. Fakat bütün bunları bilmemesi ve dünya sevgisi, kendisini tûl-i emele ve yakında gelecek olan ölümden gaflete sürükler. O, daima ölümün daha ilerde ve uzaklarda olduğunu bilir. Hemen ölümün pençesine düşeceğini düşünmez. Dâima

kendisinin cenâze defnedeceğini sanır. Çünkü bir kaç def'a bununla karşılaşmış ve buna alışmıştır. O, daima başkasının öldüğünü görür, kendi öleceğini hiç düşünmez ki onunla ünsiyyet etsin. Çünkü kendisi ölmedi. Ölse de bir def'a ölecektir. Bunun çaresi, kendisini ölenlerin yerine koymak ve bir gün kendi cenâzesinin de teşyi' edileceğini, mezara konacağını ve belki de hâzırlanmış bir mezâra gireceğini düşünerek, «İlerde yaparım» sözünün sırf cehâlet olduğunu anlamaktır.

Bu, «ilerde yaparım» sözünün sırf cehâlet ve dünya sevgisi olduğunu bildikten sonra, bunun tedâvi çâresi, sebebini atmaktadır. Cehâletin tedâvisi de cân ü gönülden samimî düşünce ve temiz gönüllerden gelen hikmetli sözlerledir.

Dünya sevgisine gelince onu gönülden çıkarmak cidden zordur.; O, şöyle müzminleşmiş bir hastalıktır ki, gelmiş ve geçmişler onun tedâvisinden âcizdirler. Bunun tek tedâvi çâresi var. O da, âhiret gününe ve oradaki büyük mücâzat ve mükâfata îmandır. Bu îmânı yakîn derecesine varıp kesin olarak buna inandığı vakit artık yavaş yavaş dünya sevgisi kalbinden göç etmeğe başlar. Çünkü önemli şey'i sevmek, önemsizi gönülden çıkarır. Dünyanın hakîr ve âhiretin nefîs olduğunu anladıktan sonra ancak dünyaya iltifattan çekinir. Hattâ bütün dünyanın hükümranlığı kendisine verilse de ona iltifat etmez olur. Nasıl iltifat etsin ki, onun zâten oradan az bir nasibi vardır. Ebedî olan âhirete îmânı karşısında daha dünyalık için nasıl sevinsin? Sâlihlerin gördüğü gibi, bizlere de dünyayı göstermesini Allah'tan dileriz. Ölümü hâtırlamak için, emsâl ve akrânın ölümlerini düşünmekten daha iyi bir çâre yoktur. Nasıl ummadıkları zamanda onların öldüklerini düşünmelidir. Fakat ölüme hâzırlıklı olan ise o, büyük kurtuluşa ulaşmıştır. Bunun aksine dünyaya aldanan da büyük hüsran ve zarar içindedir.

İnsan her an kendi âzalarında düşünmeli, nasıl böcek ve kurtların onları yiyeceklerini kemiklerinin çürüyüp kül hâline geleceğini, kurtların, nasıl önce sağ veya sol yanağından başlıyacaklarını, bedenindeki her zerrenin bir böceğin yiyeceği olduğunu, kendisi için ancak ilim ve sâlih amelinin kalacağını düşünmelidir. Bunun gibi, ilerde uğrayacağı kabir azâbı, Münker ve Nekir sorusu, haşir, neşir ve kıyâmetin dehşeti, hesâba gelin diye çağrısı ve benzerleri, kalbinde ölümü hâtırlatıp ona hâzırlayacak olan şeyleri düşünmelidir.

6 ncı BEYÂN: UZUN VE KISA KURUNTULARDA İNSANLARIN DERECELERİ

Bilmiş ol ki; insanlar bu hususlarda birbirinden farklıdırlar. Bir kısmı devamlı olarak dünyada kalmağı ister ve arzû eder. Nitekim Kur'ân-ı Kerîmde: يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ «**Herbiri ömrünün bin yıl olmasını ister**» (2 - Bakara: 96) buyurulmuştur.

Bir kısmı, ihtiyarlayıncaya ve en çok yaşayan insanlar kadar yaşamağı ister. Bu da dünyayı çok seven bir insandır. Nitekim Resûl-i Ekrem:

اَلشَّيْخُ شَابٌّ فِي حُبِّ طَلَبِ الدُّنْيَا وَإِنِ الْتَفَتَتْ سَرْقُوتَاهُ مِنَ الْكِبَرِ
إِلَّا الَّذِينَ اتَّقَوْا وَقَلِيلٌ مَا هُمْ

«Yaşlı adam, yaşlılığı sebebiyle boyun kemikleri birbirinden ayrılsa da dünyayı arama sevgisinde gençtir. Müttakiler müstesnâ, bunlar ise azdır» (547).

Bir kısmı da bir yıl daha yaşamak ister ve bu bakımdan daha ilerisi için meşgul olmaz. Çünkü gelecekde sağ kalacağını düşünmez ve adam, kış için yazın, yaz için de kışın hâzırlanır. Bir yıllık nafakayı sağladı mı artık ilerisini düşünmeden ibâdeti ile meşgul olur. Bir kısmı da bir kış veya bir yaz yaşayacağını düşünür. Bunun için kışda ise yazlık, yazda ise kışlık nafaka telâşesinde olmaz.

Bir kısmının ümîdi yirmi dört saata iner. O, yârınını düşünmez, ancak gününü gün etmeğe bakar. Nitekim İsâ aleyhisselâm: «Yârını düşünmeyin, eğer ömrünüz var da yârına ulaşacaksanız, rızkınız da beraberinizdedir. Eğer ulaşmayacaksanız, âlemin rızkı için uğraşıp durmayın» demiştir.

Bir kısmı, bulunduğu saattan ileri geçeceğini düşünmez. Nitekim Resûl-i Ekrem: **«Ey Abdullah! Sabahladığın vakit, akşama çıkacağını, akşamladığın vakit de sabaha çıkacağını düşünme»** buyurmuştur.

Bir kısmı, bir saat dahi yaşayabileceğini düşünmez. Nitekim Resûl-i Ekrem, «yakın mesâfede su varken ona belki ulaşamam diyerek teyemmüm etmiştir.

Bir kısmı da öldüm, ölüyorum diye ölümü, iki kaşı arasında bulundurandır. O, her an ölümü beklemektedir. İşte aile efradına vedâ eden gibi namaz kılan, bu adamdır. Muaz b. Cebel'den (R.A.) gelen şu rivâyet bu gibiler hakkındadır. Resûl-i Ekrem kendisine: «İmânın hakikati nedir?» diye sorduğunda, Muaz: «Attığım bir adımdan sonra ikinci adımı atacağımı ümid etmememdir» dedi. Yine siyah derili Esved'den nakledilen de böyledir. O, gece namaz kılarken sağa sola iltifat ederdi. Sebebini soranlara, «Azrail'in hangi taraftan geldiğine bakıyorum» derdi.

İşte insanların mertebeleri bu hususta bunlardır ve herbirinin mertebesine göre Allah katında derecesi vardır. Bir ay, bir gün yaşamak ümidinde olan ile yalnız bir ay yaşayabilirim diyen bir değildir, dereceleri farklıdır. Allahu Teâlâ kimseye zerre kadar zulmetmez. Zerre kadar iyilik yapan, mükâfatını görür. Sonra emelin azlığı amele koymakla ken-

(547) Buhârî ile Müslim'de: **«Yaşlı adam, yaşama arzusu ve dünya sevgisinde gençtir»** şeklinde bir hadîs vardır.

dini gösterir. Herkes, «Ben uzun emeller peşinde değilim» der fakat yalancıdırlar. Bunun doğruluğu amelinde belli eder. O, yıl içinde muhtaç olmadığı emeller peşindedir. Onun bu tutum ve davranışı, tûl-i emelinin delilidir. Muvaffak olmanın alâmeti de daima ölümü gözünün önünde bulundurup fırsatlarını ona göre değerlendirmek, akşama kadar yaşamışsa, Allah'a şükre devâm etmek ve gündüzünü boşa kaybetmediğinin sevincini duymaktır. Akşamlayınca yeniden yine böylece hâzırlanıp sabaha kadar çalışarak geleceği için azık edinmektir. Bu da ancak yârın ne olacağını düşünmeyenlere nasîb olur. İşte böyle davrananlar, öldüğü vakit, saadet ve ganîmet içinde ölürler. Yaşarsa, daha fazla sermaye edineceğim diye sevinirler. Bu gibiler için ölüm saadet, hayat ise amel ve mükâfat da ziyâdeliktir.

Ey zavallı adam, ölümü hâtırından çıkarma, zîra zamanın akışı, seni daima buna teşvik eder. Fakat ne yazık ki, sen hâlâ kendinden gaafilsin. Belki son noktaya gelmişsin de hâlâ bundan haberin yoktur. Fırsatı ganimet bilmen de ancak sür'atle amele yönelmen sâyesindedir.

7 nci BEYÂN: SÜR'ATLE AMELE KOŞMAK VE AMELİ TE'HİR ÂFETİNİN AÇIKLANMASI

Şurasını iyi bil ki; bir adamın hâriçte iki kardeşi olsa, birisinin yârın, diğerinin ise en az bir ay sonra geleceğini bilse, elbette ki bir ay sonra gelecek için değil, yârın gelecek olan kardeşi için hâzırlanır. Bunun gibi, ölümün daha bir yıl sonra geleceğini tahmin eden, bir yıl daha müddet var diyerek ölüm için hâzırlanmaz da ameli te'h'r eder. Bu, doğru değildir. Nitekim Resûl-i Ekrem:

مَا يَنْتَظِرُ اَحَدُكُمْ مِنَ الدُّنْيَا اِلَّا غِنًى مُطْغِيًا اَوْ فَقْرًا مُنْسِيًا اَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا اَوْ هَرَمًا مُفَنِّدًا اَوْ مَوْتًا مُجْهِزًا اَوِ الدَّجَّالَ فَالدَّجَّالُ شَرُّ غَائِبٍ يُنْتَظَرُ اَوِ السَّاعَةَ وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ

«Sizden herbirinizin dünyadan beklediği, ya azdırıcı zenginlik veya unutturucu yoksulluk yahut ifsâd edici hastalık veyahut da bağlayıcı ihtiyarlık veya sür'atli ölüm veya deccal — deccal ise beklenen bir kötülüktür — veya kıyâmet — kıyâmet ise tez gelir —» (548) buyurmuştur. İbn Abbâs'ın (R.A.) rivâyetinde, bir adama nasihat ederken, Resûl-i Ekrem: **«Beş şeyden önce beş şey'i fırsat ve ganimet bil. İhtiyarlık gelmeden gençliğini, hastalık gelmeden sıhhatini, yoksulluk gelmeden zenginliğini, meşguliyet gelmeden rahatlığını ve ölüm gelmeden hayatını ganimet bil»** (549),

(548) Tirmizî, Ebû Hüreyre'den (R.A.) rivâyet etmiş ve hasendir, demiştir.

Yine Resûl-i Ekrem:

نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: اَلصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ

«İki nimet var ki, insanların çoğu bunlarda aldanmıştır. (Onlar da) **sıhhat ve huzurdur»** (550). Yâni bunlar elden gitmeden kıymetleri takdîr edilmez. Yine Resûl-i Ekrem:

مَنْ خَافَ اَدْلَجَ وَمَنْ اَدْلَجَ بَلَغَ الْمَنْزِلَ اَلَا اِنَّ سِلْعَةَ اللّٰهِ غَالِيَةٌ اَلَا اِنَّ سِلْعَةَ اللّٰهِ الْجَنَّةُ

«Korkan, geceden yol alır. Erken yol alan da, menziline varır. İyi bil ki Allah'ın meta'ı, hadden aşkındır. İyi bil ki, Allah'ın meta'ı Cennettir» (551) buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem:

جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ

«Birinci def'a sûr'a üflemek zamanı geldi. Onu, ikinci def'a üflemek tâkib edecektir. Ölüm de bütün ağırlığı ile gelmiştir» (552) buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem ashâbının gaflete daldıklarını anladığı vakit onların arasında yüksek sesle:

«Gerçek sûrette ölüm size gelecek; ya saâdetle veya şekaavetle sizi yakalıyacaktır» (553) buyururdu. Yine Ebû Hüreyre'nin (R.A.) rivâyetinde, Resûl-i Ekrem:

«Ben bir korkutucuyum. Ölüm sizi yakalıyacak, varacağınız yer de kıyâmettir» (554) buyurdu. İbn Ömer (R.A.) anlatıyor: «Bir gün güneşin hurma dallarına yükseldiği ve batmağa yöneldiği sırada çıka gelen Resûl-i Ekrem:

«Bugünkü güne nisbetle akşama ne kadar vakit kaldı ise, dünya gününe nisbetle kıyâmete de o kadar vakit kalmıştır» (555) buyurdu.

(549) İbn Ebi'd-Dünyâ hasen isnad ile rivâyet etmiştir.
(550) Buhârî İbn Abbâs'dan (R.A.) rivâyet tmiştir.
(551) Tirmizi, Ebû Hüreyre'den (R.A.) rivâyet etmiş ve hasendir, demiştir.
(552) Tirmizi, Ubeyy b. Kâ'b'dan (R.A.) rivâyet etmiş ve hasendir, demiştir.
(553) İbn Ebi'd-Dünyâ Zeyd-i Sülemi'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.
(554) İbn Ebi'd-Dünyâ isnad-ı leyyin ile rivâyet etmiştir.
(555) İbn Ebi'd-Dünyâ isnâd-ı hasen ile rivâyet etmiştir.

Yine Resûl-i Ekrem:

«Dünya, yukardan aşağı yırtılıp sonundaki bir dikiş ile birbirine tutan bir elbise gibidir. O dikiş de nerde ise kopmak üzeredir.» (556) buyurdu. Câbir (R.A.) diyor ki, Resûl-i Ekrem hutbesinde kıyâmetten bahsettiği vakit âdeta bir orduyu korkuturcasına yanakları kızarır ve sesini yükseltirdi. Yine bir def'a aynı edâ içinde:

«Aranızda sabahladım ve akşamladım. Benimle kıyâmet arasında (orta parmakla şehâdet parmağını göstererek) **bunların arasındaki mesafe farkı gibi mesafe kaldı»** (557) buyurdu.

İbn Mes'ûd'un (R.A.) rivâyetinde, Resûl-i Ekrem:

فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِ ۞

«Allah kimi doğru yola koymak isterse onun kalbini İslâmiyete açar» (6 - En'am: 125) âyetini okuduktan sonra: **«İman nuru göğse girdiği vakit, göğsü genişler.** (Bunun bir belirtisi var mı? diye soranlara) **evet, aldatıcı dünyadan uzaklaşmak, ebedî olan âhirete yönelmek ve gelmeden önce ölüm için hâzırlanmaktır»** (558) buyurdu.

Süddî:

اَلَّذِىْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ۞

«Hanginizin daha iyi iş işlediğini belirtmek için ölümü ve dirimi yaratan O'dur» (67 - Mülk: 2) âyet-i celîle'sinin tefsîrinde, «Hanginiz daha çok ölümü anar, hanginiz daha çok onun için hâzırlanır ve hanginiz daha çok ondan korkar?» demektir, demiştir.

Huzeyfe (R.A.) diyor ki: «Her akşam ve sabah bir münâdi, «Yolculuk var, yolculuk» diye seslenir». Nitekim âyet-i celîle'de:

وَاِنَّهَا لَاِحْدَى الْكُبَرِ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ اَنْ يَتَقَدَّمَ اَوْ يَتَاَخَّرَ

«İçinizden öne geçmek veya geri kalmak isteyen kimseye, insan oğlunu uyarıcı olarak anlatılan Cehennem büyük olaylardan biridir» (74 - Müddessir: 35 - 37) buyurulmuştur. Benî Temîm'in âzâdlılarından Süheym diyor: «Amir b. Abdullah'ın yanına gitmiştim. Namaz kılıyordu. Oturdum. Acele ile namazını bitirdi ve:

(556) İbn Ebi'd-Dünya Enes'den (R.A.) rivâyet etti, fakat sahih değildir.
(557) İbn Ebi'd-Dünyâ rivâyet etmiştir.
(558) İbn Ebi'd-Dünyâ ve Hâkim rivâyet etmişlerdir. Hadis yukarda da geçti.

— Çabuk, ihtiyacını söyle, çünkü benim acele işim var, dedi. Ben de:

— Hayır ola, acelen nedir? dedim. O:

— Azrâil aleyhisselâm'ı bekliyorum, dedi. Ve benim işimi bitirince yine hemen namaza başladı.

Dâvud-ı Tâî'ye birisi bir hadîsten sordu. Dâvud: «Beni bırak, ben, canımın bir an önce çıkması ile meşgulüm» dedi. Hazret-i Ömer (R.A.): Her şeyde teenni makbûl, yalnız âhiret amelinde acele makbuldür» demiştir. Münzir: «Mâlik b. Dînar kendi kendine altmış def'a, «Yazıklar olsun, kendine gel» deyip dururken saklı bir yerde kendisini dinliyordum» dedi.

Hasan va'z u nasihatinde: «Acele edin, zîra nefesleriniz bir def'a kesildi mi bir daha sizi Allah'a yaklaştıracak ameller işleyemezsiniz. Allah o kimseye rahmet etsin ki, günahlarını hâtırlayıp saydıktan sonra kendisi için ağlamıştır» dedi ve:

اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ۞

«Biz onlarına günlerini saydıkça sayıyoruz» (19 - Meryem: 84) âyetini okudu. Son sayı, nefesin çıkması, son sayı, çoluk çocuktan ayrılması, son sayı, mezara girmesidir, dedi.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R.A.) bu hususta o derece cehd ü gayret gösterirdi ki, dost ve ahbabları: «Kendine biraz acısan» diye tavsiyede bulunurlardı. O da: «Atlar koştuğu vakit son noktaya gelince, nasıl bütün imkânlarını kullanırsa, ben de son noktaya geldiğimden bütün imkânlarımı kullanmak mecburiyetindeyim» dedi ve bu hâl üzerinde öldü. Bu zat hanımına: «Azığını hâzırla, Cehennem'in üzerinden geçilecek bir vâsıta yoktur» derdi.

Halifelerden birisi [Hz. Ali (R.A.)] mînberde: «Allah'ın kulları, gücünüz yettiği kadar korunun, Allah'ın himâyesine girin ve Allah'tan korkun. Sayha ile uyarılan insanlar gibi olun ve biliniz ki, dünya bir mesken değil, onu değiştirin, ölüm için hâzırlanın, o, sizi gölgelemiş bulunmaktadır. Ne yazık ki dünya sizi kendine çekti, yolunuzu kesti. Noksanlığının sonu, bir an ve yıkılması bir sâat mes'elesi olan bu dünya, kendisinde az durulmağa ve fazla meyil verilmemeğe lâyıktır. Bir gaaib ki, gece ve gündüz onu çekmektedir. Sür'atle geri çekilmeğe lâyıktır. Bir gelen ki, ya fevz u felâh veya şekaavetle gelecektir. En üstün hazırlığa hak kazanmıştır. Allah katında müttakî, kendi kendine öğüt verip tevbesini takdîm eden ve şehvetine gaalib olandır. Zira ölüm ânı kendisinden saklanmıştır. Kuruntuları kendisini aldatmakta, şeytan yanından ayrılmamakta, «İleride tevbe edersin» diye kendisini kandırmakta ve irtikâb etmesi için isyânı kendisine süslemektedir. Böylece kuruntuları kendisini bas-

tırır ve bulunduğu hâlinden habersiz kalır. Şurası da bir gerçek ki, sizinle Cennet veya Cehennem arasında ölümden başka bir şey yoktur. Ömrü, kendi aleyhinde delil olacak gaflet sâhiblerine yazıklar olsun. Allah bizi ve sizi, nîmet kendisini azdırmayan, isyânı kendisini Allah'a itâatten alıkoymayan, öldükten sonra hasret ve nedâmet duymayan kullarından eylesin. O, duâları işitir ve onlara icâbet eder. Hayırlar O'nun elindedir ve O, dilediği gibi tasarruf eder.

Allahu Teâlâ'nın buyurduğu :

فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ

«Kendinizi aldattınız, bize pusu kurdunuz, Allah'ın buyruğu gelene kadar dinde şübheye düştünüz. Sizi kuruntular aldattı; sizi şeytanlar Allah'a karşı da ayarttı» (57 - Hadîd: 14) âyet-i celîle'sinin tefsîrinde; «Nefsinizi şehvet ve zevklerle aldattınız. İlerde tevbe ederim diye beklettiniz. Şübhe ettiniz ölüm gelinceye kadar ve böylece şeytan sizi aldattı» denilmiştir.

Hasan-ı Basrî: «Sabredin, dişinizi sıkın, bunlar az günlerdir. Siz, beklenilen bir kaafilesiniz. Umulur ki sizden biriniz dâvete icâbet eder gider ve hiç de geriye dönüp bakmaz. Yanınızda bulunan sermayenin iyisi ile gidiniz» dedi.

İbn Mes'ûd (R.A.) da: «Sizden sabaha çıkan herkes misafirdir. Elinde bulunan da emânettir. Yolcu yoluna devâm edecek, âriyet olarak aldığı şeyleri de sâhibine teslim edecektir» demiştir. Ebû Ubeydetü'l-Bâcî diyor ki: «Ölüm döşeğine yatan Hasan-ı Basrî'nin ziyâretine gitmiştik. Bizi hoş-beş ettikten, Allah'ın selâmı, Cennet ve Cemâli ile duâ ettikten sonra, «Sabreder, tasdîk eder ve takvâ sâhibi olursanız, o zaman bu dünya, açık ve güzel bir sâhadır. Allah size rahmet etsin. Bu söylediğim, bir kulağınızdan girip öbüründen çıkmasın. Zîra Resûl-i Ekrem'i görenler bilirler ki o, akşam-sabah yolculuk için hâzırlanıyordu. Bunun için taş üstüne taş ve kamış üstüne kamış koymamıştır. Fakat onun için bir âlem yükseltildi ve o da ona doğru yükselmeğe çalıştı. Acele edin acele edin, kurtuluş yoluna gelin, kurtuluş yoluna gelin. Nerede duracaksınız? Kâ'benin Rabbine kasem olsun ki, sizin gelişinizle gidişiniz bir gibidir. Allah o kula rahmet etsin ki, geçimini en idâreli şekilde te'min etmiş, günahlarına ağlamış, ikabdan uzaklaşmış, Allah'ın rahmetine yönelmiş ve ölünceye kadar bu hâlini devâm ettirmiştir.

Âsım el-Ahvel de: «Fudayl-i Rakkâşî'den sormuştum. O da bana : «Ey adam, insanların çokluğu sana kendini unutturmasın. Çünkü sen kendinden sorumlusun. Gelecek olan sanadır, onlara değil. Şuraya buraya giderim diyerek günlerini heder etme. Çünkü her şey aleyhinde muhafaza ediliyor. Geçmiş günahlarını yok edecek, yeni bir hasene yapmaktan daha güzel bir şey'in vâr olduğunu sanma» demiştir.»

ÜÇÜNCÜ BAB

8 inci BEYÂN : CAN ÇEKİŞME, CAN ÇEKİŞMENİN ŞİDDETİ VE ÖLÜM ÂNINDA MÜSTEHAB OLAN HALLER

Şurasını iyi bil ki, şu zavallı kulun, önünde karşılaşacağı zorluklar, güçlükler ve azabdan hiçbiri olmayıp yalnız ölüm acısı olsa bile gecesini gündüzüne katıp düşünmeğe ve onun için hâzırlanmağa yeterdi. Aynı zamanda her an onunla karşı karşıyadır. Nitekim Hakîm'in biri: «Şu anda başkasını yakalıyan sıkıntıların sana ne zaman geleceğini bilemezsin» demiştir. Lokmn oğluna: «Oğlum, bu bir hükümdür ki sana gelecek, fakat ne zaman geleceğini bilemiyorsun. O, seni yakalamadan sen ona hâzırlan» demiştir.

Şâyân-ı hayrettir ki, bir insan en mükemmel bir zevk u safâda iken, bir zâbitin yakında oraya gelerek kendisine beş cop vuracağını bildiği için, o zevk u safâ ona zehir olup ondan zevk alamaz hâle gelirken, her an ölüm meleğinin kendisine ölüm pençesini saplayacağını bildiği hâlde buna üzülmez ve bundan gaflet eder. Şübhesiz bunun sebebi, cehâlet ve aldanmadır.

Şunu da iyi bil ki, ölüm acısının şiddetini, onu tadandan başka kimse bilemez. Ölüm acısı tatmayan, onu dîğer acılara kıyâs ederek ve başkasının ölüm ânında çektiklerini görerek anlamağa çalışır. Ölümün acısına şehâdet eden kıyasa gelince; şübhesiz ruhsuz olan bir âza acı duymaz. Acı ve sancıyı duyan ruhtur. Bir âzaya yara veya yangın gibi bir ârıza isâbet ettiği vakit, hemen ruha haber verir ve ona sirâyet eder. Ruha sirâyeti nisbetinde ruh bundan üzüntü duyar ve acınır. Hâlbuki acı, ete, kana ve dîğer parçalara dağılır da ruha az bir şey sirâyet eder. Fakat acılar, böyle cisme değil de doğrudan doğruya ruha sirâyet eder ve bizzat ruhu ilgilendirirse bunun şiddeti nasıl olur? İşte can çıkması, doğrudan doğruya ruhu ilgilendiren bir acıdır. O, ruhun bütün parçalarına sirâyet eder. Bedenin her köşesine yayılmış olan ruha hulûl eder, var sancısını kıyâs et. Ayağına bir diken batacak olsa ,acısı yalnız oradaki ruha sirâyet eder ve o nisbette acır. Fakat yangın öyle değildir. Yangın bedenin her tarafına sirâyet eder ve oralara dağılmış olan bütün ruh, bu acıyı duyar. Bunun için dîğer yaralarda sancıyan yalnız yarayı alan yer, yangında ise bütün bedendir. Can çıkmanın acısı ise bütün rûha sirâyet eder. Çünkü bütün damar, adale, mafsal ve her kılın ucundan çıkarılan, o ruhtur. Artık bunun acısının miktarından sorulmaz. Bunun için ölüm acısı, kılıç yarasından, testere ile biçilmekten, makasla doğranmaktan da ağırdır, demişlerdir. Çünkü bütün bunların acısı, bedenden ruha sirâyet etmek yolu iledir. Ya doğrudan doğruya, ruhu ilgilendiren acı nasıl olur? Dayak yiyen ve acınan kimsenin feryâd edip imdad dileyebilmesi, kalbinde ve dilinde kuvvetin kalması sebebiyledir. Ölünün böyle feryâd ü figan

edemeyişi, acı ve sancının her tarafını kaplamış olup kendisinde imdad dileyecek derman bırakmamasındandır. Akıl da karışır, dil de tutulur, âzalar dermandan düşer. İnlemek ve yardım dilemeği çok ister amma bunlar imkânsızdır. Şâyet biraz dermânı varsa, canı çıkarken göğsünde ve boğazında bâzı hırıltı ve hışırtılar duyulur. Rengi, asıl yaratıldığı toprak hâline döner, göz kapakları tavana dikilir, dudakları sarkar, dil içeri çekilir. Acı, içine ve dışına yayılır, parmakları morarır. Çekilen bir damar olsa bedenin acıması nasıl olur? Ya bütün damarlardan ruh çekilince hâl nice olur? Yavaş yavaş bütün âzalar ölmeğe başlar. Önce ayaklar, sonra diz ve sonra baldırlar soğur. Her parça için acı üzerine acı ve elem üzerine elem vardır, tâ can boğaza gelinceye kadar. İşte o zaman artık çoluk çocuğundan ve bütün dünyalıktan gözünü çeker, kimseye bakmaz olur. Üstelik tevbe kapusu da kendisine kapanır. Hasret ve nedâmet kendisini kapiar. Nitekim Resûl-i Ekrem: **«Gargara etmedikçe, kulun tevbesi kabûl olur»** (559) buyurmuştur. Allahu Teâlâ'nın:

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ

«Kötülükleri işleyip dururken ölüm kendisine geldiği zaman: «Şimdi tevbe ettim» diyenin tevbesi makbûl değildir» (4 - Nisâ: 18) buyurduğu âyet-i celîle'sinin tefsîrinde Mücahid, «Ölüm meleği açığa çıktığı vakit» dedi. O vakit ölüm meleğini gördü mü artık onun ölüm acısını tatmaktan çektiği sıkıntıdan sorma. Bunun için Resûl-i Ekrem:

«Allah'ım, Muhammed'e ölüm acısını ehvenleştir» (560) diye duâ etmiştir.

İnsanların ölüm acısını büyük görmeyip ondan Allah'a sığınmamaları, cehâletlerindendir. Zîra vukuundan evvel bir şey'i bilmek, nübüvvet ve velâyet nuru ile mümkündür. Bunun için peygamber ve velîlerin ölümden korkuları büyük olmuştur. Hattâ İsâ aleyhisselâm: «Ey Havârîler, Allah'a duâ edin de ölüm acısını bana ehvenleştirsin. Ben ölümden öyle korktum ki, korkum beni ölümden ölüme sürüklemiştir» dedi.

Rivâyete göre İsrailoğullarından bir kaç kişi bir mezarlıktan geçerken içlerinden biri, «Allah'a duâ etsek de bunlardan biri dirilip de kendisinden bir şeyler sorsak» dedi. Duâ ettiler ve birisi gözlerinin önünde secdeden kalkar gibi kalkarak mezardan çıktı. Sonra: «Arkadaşlar, benden ne istiyorsunuz? Öleli tam elli yıl oldu, daha ölüm acısından kurtulamadım» dedi.

(559) Tirmizî ve İbn Mâce, İbn Ömer'den (R.A.) rivâyet etmişlerdir. Tirmizî, hasen olduğunu söylemiştir.
(560) Hadis yukarda geçmiştir.

Hz. Alî (R.A.), Resûl-i Ekrem'in can çekişmesini gördükten sonra, «Artık başka kimsenin canının kolay çıkacağını ummam» dedi.

Rivâyete göre Resûl-i Ekrem:

«Allah'ım, Sen, ruhu sinir, damar ve parmak uçlarından alırsın. Allah'ım, ölümümde bana yardımcı ol ve ölümümü kolaylaştır» (561) diye duâ ederdi. Hasan'dan gelen bir rivâyette Resûl-i Ekrem, ölümün, elem ve acısını anlatırken: **«O, üçyüz kılıç yarası kadardır»** (562) buyururdu. Yine Resûl-i Ekrem'e ölümün şiddetinden sorduklarında: **«Ölümün en ehveni, yün arasındaki pıtrak gibidir. Hiç pıtrak yünsüz çıkarılır mı? O, çıkarıldığı vakit onunla bir sürü yünler de çıkar»** (563) buyurmuştur. Yine Resûl-i Ekrem bir hastanın ziyâretine gittiğinde: **«Onun çektiğini ben bilirim. Onun her damarı ayrı ayrı ölüm acısını çekmektedir»** (564) buyurdu.

Hz. Alî (R.A.) savaşa teşvik eder ve: «Şâyet savaşda öldürülmezseniz başınız yastıkda öleceksiniz. Vallahi, bin kılıç yarası, benim için yatakta ölmekten daha ehvendir» derdi.

Evzâî de: «Duyduğuma göre, ölü dirilinceye kadar ölüm acısını çeker» demiştir.

Şeddad b. Evs de: «Mü'min için dünya ve âhirette en şiddetli acı ölümdür. O, çengel ile çekip içini çıkarmaktan, makasla biçilmekten ve tencerede kaynamaktan da daha zordur. Eğer bir ölü dirilip ölüm acısını haber verse, artık hayattakiler hiç bir şeyden zevk alamaz duruma gelirlerdi» dedi. Zeyd b. Eslem'in babasından rivâyetine göre, mü'minin ulaşamadığı bir derecesi kalırsa, ölürken can çekişmede çektiği eziyetle bu dereceyi alır ve bu sâyede Cennet'teki mevkiine ulaşır. Kâfir de yaptığı bir iyiliğin mükâfatını henüz görmemişse ölüm ânında onu görmek ve sonunda Cehennem'deki yerini almak üzere canı kolaylıkla çıkar» demiştir. Adamın biri ölüm döşeğinde yatanlara, «Acınız nasıldır?» diye sorar dururdu. Kendisi ölüm döşeğine yatınca,, «Sen bu acıyı nasıl buluyorsun?» diye sorduklarında, «Göklerin yere yapıştığını ve kendisinin iğne deliğinden geçirilmekte olduğunu» söyledi.

Bir hadîs-i şerîfinde Resûl-i Ekrem:

مَوْتُ الْفُجَاءَةِ رَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِ وَأَسَفٌ عَلَى الْكَافِرِ

«Ânî ölüm, mü'min için rahmettir. (Çünkü o, hâzırdır) **Fâcir için üzüntüdür** (çünkü onun hazırlığı yoktur)» (565) buyurmuştur.

Mekhûl'ün rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

(561) İbn Ebi'd-Dünyâ, Sahâbî ve Tâbiîn'den rivâyet etmiştir.
(562) İbn Ebi'd-Dünyâ mürsel olarak rivâyet etmiştir. Ricali sika'dandır.
(563) İbn Ebi'd-Dünya mürsel olarak rivâyet etmiştir.
(564) İbn Ebi'd-Dünya Selman'dan (R.A.) rivâyet etmiştir.
(565) Ahmed, sahih sened ile Âişe'den (R.A.) rivâyet etmiştir.

لَوْ أَنَّ شَعْرَةً مِنْ شَعْرِ الْمَيِّتِ وُضِعَ عَلَى أَهْلِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ لَمَاتُوا بِإِذْنِ اللّٰهِ

«Eğer ölünün saçından bir tüy yer ve gök halkı üzerine konsa, acısından hepsi ölürdü» (566).

Rivâyete göre ölüm acısından bir damla dağlara dökülse, dağlar erirdi.

Yine rivâyete göre İbrâhim aleyhisselâm öldüğü vakit Allahu Teâlâ ona :

— Ölümün acısını nasıl buldun? diye sordu. İbrahim aleyhisselâm:

— Yaş yüz üzerine sokulup çıkarılan kızgın şiş gibi, dedi. Allahu Teâlâ :

— Hâlbuki Biz, senin canını ehven şekilde aldık, buyurdu.

Allahu Teâlâ Hz. Mûsâ'nın da ruhunu kabzettiği vakit ona :

— Ölümün acısını nasıl buldun? diye sorduğunda Mûsâ aleyhisselâm :

— Tavada kaynatılan kuş gibi; uçamaz ki kurtulsun, ölemez ki rahat etsin, dedi. Yine Hz. Mûsâ hakkında bir rivâyette: «Canlı canlı kasabın elinde derisi yüzülen koyun gibi» dedi.

Rivâyete göre Resûl-i Ekrem'in irtihâli esnâsında, yanında bir bardak suyu vardı. Elini suya kor, yüzüne sürer ve :

«Allah'ım, ölüm acısını bana kolaylaştır» (567) diye duâ ederdi. Hz. Fâtıma Resûl-i Ekrem'in çektiği ızdırabı görünce: «Vay benim başıma gelenler, ey benim babacığım, nedir bu sıkıntılar?» dedi. Resûl-i Ekrem:

لَا كَرْبَ عَلَى أَبِيكِ بَعْدَ الْيَوْمِ

«Bundan sonra babanın daha bir sıkıntısı kalmaz» (568) buyurdu. Hz. Ömer (R.A.) Kâ'bü'l-Ahbâr'a: «Ey Kâ'b! Ölümden bana anlat» dedi. Kâ'b: «Çok dikenli, dallı budaklı bir ağacı bir adamın boğazından karnına soktuktan sonra, bütün budak ve dikenlerinin damarlara takılarak şiddetle onu çekip çıkarırken nasıl kopardıklarını koparır, bıraktıklarını bırakırsa, işte ölüm böyledir» dedi.

Resûl-i Ekrem : **«İnsan, ölüm acı ve sancıları arasında kıvranıp dururken, bütün âzaları birbirine veda' eder ve «Sana selâm, bir daha kıyâmete kadar buluşamayacağız»** derler» (569) buyurmuştur.

İşte bu anlattıklarımız, Allah'ın sevgililerinin can çekişmeleridir, ya isyâna dalan bizlerin hâli nice olacak?

(566) İbn Ebi'd-Dünya Meysere'den merfû' olarak rivâyet etmiştir.
(567) Âişe'den (R.A.), Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir.
(568) Buhârî, Enes'den (R.A.) rivâyet etmiştir.
(569) Erbain'de Ebû Hüdebe'den rivâyet edilmiştir.

İkinci zorluk, Azrâil aleyhisselâm'ı görüp onun korkusunu çekmektir. Günahkâr insânın canını alırken Azrâil aleyhisselâm'ın girdiği sûrete, en kuvvetli insan bile tahammül edemez.

Rivâyete göre İbrâhim aleyhisselâm, Azrâil aleyhisselâm'a :

— Günahkârların canını alırken girdiğin sûret ile bana gözükebilir misin? dedi. Azrâil aleyhisselâm :

— Sen ona dayanamazsın, dedi ise de, Hz. İbrâhim :

— Dayanırım, diye ısrâr edince, Azrâil aleyhisselâm :

— Yönünü dön, buyurdu. Hz. İbrâhim döndü ve sonra Azrâil aleyhisselâm'ı görünce, onu kapkara, saçı sakalı karışmış, pis pis kokar, siyah elbiseli, ağız ve burun deliklerinden ateş ve dumanlar fışkırır vaziyette gördü. Buna dayanamıyarak bayıldı düştü. Ayılınca Azrâil aleyhisselâm'ı eski sûretinde gördü ve ona :

— Bir günahkâra, senin suratını görmek yeter; başka bir azâb ile karşılaşmasa da senin o suratın azab bakımından onun için yeterlidir, dedi.

Ebû Hüreyre'nin (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem : **«Dâvud aleyhisselâm kıskanç bir insandı. Odun çektiği vakit kapıyı hanımının üzerine kilitlerdi. Bir gün yine aynı şey'i yaptı ve gitti. Dâvud'un hanımı içerde bir adam gördü ve, «Bu da kimdir? Bunu eve kim koydu? Dâvud gelir bunu evde görürse vay bunun hâline» dedi. Tam bu sırada Dâvud gelip adamı görünce :**

— Kimsin? diye kendisinden sordu. Adam :

— Hükümdarlardan korkmayan, bir yerde kendisine mâni olunamıyan bir kimseyim, dedi. Bunun üzerine Dâvud aleyhisselâm :

— O hâlde sen vallahi, Azrâilsin, dedi ve korkusundan olduğu yerde çöküp kaldı» (570) buyurmuştur.

Rivâyete göre İsâ aleyhisselâm yolda yürürken bir kafa tasına rast geldi. Onu ayağı ile ittikten sonra, «Allah'ın izniyle konuş» dedi. Kafatası: «Ben, şu zamanın bir hükümdârı idim. Başımda tâcım, etrafımda askerlerim, büyük bir ihtişâm içinde tahtım üzerinde otururken ölüm meleği birden karşıma çıktı ve canımı aldı. Keşke o topluluk etrafımda olmasa, keşke düşüp kalkmalar ve ünsiyetler olmayıp günlerim vahşet içinde geçmeseydi» dedi.

İşte âsîlerin karşılaşacağı ve itâat edenlerin kurtuldukları zorluklar bunlardır. Bâzan peygamberler ölüm acısından bahsederken ölüm meleğinin bu sûretinden bahsetmezler. Hâlbuki ölüm meleğinin o çirkin sûretini bir def'a rü'yasında görse, dünya başına dar gelir ve ömrü boyunca onu unutamazdı. Ya açık gözle onu o çirkin ve korkunç sûrette görenin hâli nice olur? Fakat Allah'a itâat edenler ise onu en güzel sûrette görürler. İkrime'nin İbn Abbâs'dan (R.A.) rivâyetinde, İbrâhim aleyhisselâm'ın kıskanç bir insan olup ibâdet ettiği bir evinin bulunduğu ve

(570) Ahmed, ceyyid sened ile rivâyet etmiştir.

evinden çıktığı vakit kapularını kilitlediği söylenir. Yine bir gün kapularını kilitleyip gitti ve dönüşünde kapuları açıp içeri girince evin ortasında bir adamın oturduğunu gördü ve :

— Seni buraya kim koydu? diye sordu. Adam :

— Evin sâhibi koydu, dedi. İbrâhim aleyhisselâm :

— Evin sâhibi benim, deyince, adam :

— Senden de benden de daha çok bu eve sâhib olan beni buraya koymuştur, dedi. İbrâhim aleyhisselâm :

— O hâlde sen kimsin? diye sordu. Adam :

— Ölüm meleğiyim, dedi. İbrâhim aleyhisselâm :

— Mü'minlerin canlarını aldığın vakit, onlara göründüğün sûretini bana gösterir misin? dedi. Melek :

— Olur, öteye dön dedi. Hz. İbrâhim döndü, sonra tekrar dönüp bakınca, gaayet süslü ve yakışıklı bir genç olarak Azrâil aleyhisselâm'ı karşısında gördü. Bunun üzerine ölüm meleğine :

— Mü'mine ölümü ânında başka bir mükâfat verilmese bile, yalnız seninle karşılaşması, sıkıntılarını teskin için ona yeter, dedi.

Ayrıca Kirâmen Kâtibîn olan iki koruyucu meleği de görmek vardır. Bunu, Vüheyb böyle rivâyet etmiştir. Adam itâatkâr idiyse melekler, «Allah seni hayırla mükâfatlandırsın. Bizi iyi adamlarla buluşturdun, sâlih ameller yapılan yerlere götürdün, iyi sözler dinlettin» derler. Şâyet kötü insân ise: «Allah senin cezânı versin. Bizi kötü meclislere götürdün, kötü işler arasında bulundurdun ve kötü sözler duyurdun» derler. İşte bu, son zamanda ölünün gözlerini diktiği vakitte olur ki, bir daha gözleri geri dönmez.

Üçüncü felâket, âsilerin, Cehennem'deki yerlerini görmeleri ve müşâhededen önceki korkularıdır. Zîra onlar, can çekişme esnasında kuvvetten düşmüş ve canlarını vermek için teslim olmuş durumdadırlar. Bununla beraber ölüm meleğinin iki müjdeden biri ile seslenişini duymadan ölmez. Ya, «Ey Allah'ın düşmânı, sana Cehennem ile müjde olsun» veya, «Ey Allah'ın dostu, sana Cennet ile müjde olsun» seslenişidir. Bu müjdelerden birini duyacaktır. İşte, basîret sâhibleri bundan korkarlar. Nitekim Resûl-i Ekrem :

لَنْ يَخْرُجَ أَحَدُكُمْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَعْلَمَ أَيْنَ مَصِيرُهُ وَحَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ أَوِ النَّارِ

«Sizden biriniz nereye gideceğini bilmeden ve hattâ Cennet veya Cehennem'deki yerini görmeden dünyadan çıkmaz» (571) buyurmuştur. Diğer hadîsde de: **«Allah'a mülâkatı** (ölümü) **seveni Allah da sever. Allah'a mülâkatı** (ölümü) **sevmeyeni Allah da sevmez»** buyurunca, ashâb :

(571) İbn Ebi'd-Dünya rivâyet etmiştir.

«Hepimiz ölümü kerih görürüz» demeleri üzerine Resûl-i Ekrem: **«O, o demek değil; belki mü'mine Cennet'teki yeri gösterildiği vakit ölümü sever, Allah da onu sever»** (572) buyurmuştur.

Rivâyete göre Huzeyfe (R.A.) hasta yatarken İbn Mes'ûd'a (R.A. :

— Bak bakalım vakit nerelerde? dedi. İbn Mes'ûd (R.A.) :

— Sabah yıldızının doğması yakındır, deyince, Huzeyfe (R.A.) :

— Cehennem'e gidecek sabahtan sana sığınırım, Allah'ım, demiştir.

Ebû Hüreyre'yi (R.A.) hastalığında ziyâret etmek üzere Mervan yanına girdi. Mervan: «Allah'ım, bu adamın hastalığını hafiflet» diye duâ etti. Ebû Hüreyre (R.A.): «Allah'ım, artır» dedi ve ağladı. Sonra devamla: «Ağladığım, dünyaya hevesimden veya size olan hasretimden değildir. Ancak şu iki haberden yâni «Sana Cennet ile müjde olsun» veya «Cehennem ile müjde olsun» sözlerinden hangisi ile müjdeleneceğimden korktuğum içindir» demiştir. Rivâyet edilen bir hadîste Resûl-i Ekrem : **«Allahu Teâlâ kulundan râzı olduğu vakit, ölüm meleğine, «Git, falanın ruhunu bana getir, onu rahatlandırayım; yaptığı ameli yeter. Onu Ben çeşitli denemelerden geçirdim. Her dâim kendisini istediğim ve sevdiğim tarafta buldum» buyurur. Ölüm meleği de herbirerlerinde za'feran ve çeşitli kokulu otlar olduğu hâlde beşyüz melekle gelir. Herbiri ayrı ayrı müjdelerle adamı tebrik eder ve müjdelerler. O ruhun bedenden aşırılması için, ellerinde güzel koku bulunan melekler iki saf hâlinde ve ayakta beklerler. İblis onların bu hâlini görünce hemen elini başına koyarak, «Vay bana» diye feryâdı basar. Bunu duyan askerleri, «Efendimiz size ne oldu?» diye sorduklarında, İblis, «Şu adamın şu büyük mevkie sâhib olmasını görmüyor musunuz? Nerde idiniz de bu adamı azdırmadınız? der. Bunun üzerine maiyyeti, «Çok çalıştık, fakat mâsum idi, te'sîr edemedik»** (573) buyurmuştur.

Hasan-ı Basrî: «Mü'minin rahatlığı, ancak Allahu Teâlâ'ya mülâki olacağı zamandır» demiştir. Demek ki mü'minin şerefli, izzetli, emîn olduğu, neş'eli ve en çok sevinçli günü, öldüğü günüdür.

Zeyd'in oğlu Câbir ölüm döşeğine yattığında kendisine: «Ne istersiniz?» diye soranlara, «Hasan-ı Basrî'yi görmek isterim» demiş. Hasan-ı Basrî geldiğinde, «Ey kardeşler, işte şu saatte ben sizden ayrılıyorum! Ya Cennet'e veya Cehennem'e» dedi.

Muhammed b. Vâsi' de ölüm ânında: «Ey kardeşler, size selâm olsun, Allahu Teâlâ'nın afvına mazhar olmazsam, varacağım yer Cehennem'dir» dedi. Hattâ bâzıları «Keşke hesab için hiç dirilmesek» diye temenni etmiştir.

Son nefes tehlike ve korkusu, âriflerin ciğerini parçalamıştır. O, büyük felâkettir. Sû'-i hâtimenin ne demek olduğunu ve âriflerin bundan

(572) Ubâde b. es-Sâmit'den (R.A.) Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir.

(573) İbn Ebî'd-Dünyâ Temîm-i Dârî'den rivâyet etmiştir. Benzeri Nesei'de sahih sened ile Ebû Hüreyre'den (R.A.) rivâyet edilmiştir.

nasıl korktuklarını HAVF ve RECA KİTABI'nda anlattık. Burada da onu yeniden anlatmağa değer, fakat sözü uzatmamak için ondan vaz geçtik.

9 uncu BEYÂN : ÖLÜM ÂNINDA HASTANIN HALLERİNDEN MÜSTEHAB OLANLARININ AÇIKLANMASI

Bilmiş ol ki; ölüm döşeğinde yatan hasta için sevimli olan, suratında bir ağırlık ve çirkinlik olmamak, sâkin ve huzûr içinde bulunmak, dilinde bolca şehâdet getirmek ve kalbinden Allahu Teâlâ'ya hüsn-i zann etmektir.

Sûret güzelliğine gelince; rivâyet edildiğine göre Resûl-i Ekrem : **«Ölüyü üç şeyde murâkabe edin: Alnı terlediği, gözleri yaşardığı ve dudakları kuruduğu vakit. Bu, kendisine inen, Allahu Teâlâ'nın bir rahmetidir. Boğazı sıkılmış gibi horlar, yüzü kazırır, dudakları kurur ve yağlanırsa, bu da Allahu Teâlâ'dan kendisine inen bir azabdır»** (574) buyurmuştur.

Dilinde Kelime-i şehâdet getirmek hayır alâmetidir. Çünkü Ebû Said el-Hudrî'nin rivâyetinde, Resûl-i Ekrem : **«Ölülerinize şehâdet kelimesini telkîn edin»** (575) buyurmuştur. Huzeyfe'nin R.A.) rivâyetinde, Resûl-i Ekrem : **«Zîra o şehâdet, geçmiş hatâları yok eder»** (576) buyurmuştur. Hz. Osman'ın (R.A.) rivâyetinde ise Resûl-i Ekrem :

«Allah'tan başka kimsenin ibâdete lâyık bulunmadığını bilerek ölen, Cennet'e girer» (577) buyurmuştur. Ubeydullah: «O, şehâdet ederken» kaydını ilâve etmiştir. Hz. Osman ölüm döşeğinde yatan adama şehâdet kelimesi telkîn edin. Zîra son sözü şehâdet olan için bu sözü Cennet azığıdır» dedi. Hz. Ömer: «Ölecek hastalarınızın başında bulunun. Onlara Allah'ı hâtırlatın. Sizin görmediklerinizi onlar görür. Aynı zamanda şehâdet kelimesini de telkîn edin» demiştir. Ebû Hüreyre'nin (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem :

حَضَرَ مَلَكُ الْمَوْتِ رَجُلاً يَمُوتُ فَنَظَرَ فِي قَلْبِهِ فَلَمْ يَرَ فِيهِ شَيْئاً فَقَدَّ بَيْنَ
لِحْيَيْهِ فَوَجَدَ طَرَفَ لِسَانِهِ لاصِقاً بِحَنَكِهِ يَقُولُ لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ فَغَفَرَ
لَهُ بِكَلِمَةِ الإِخْلاصِ

«Ölüm meleği bir adamın canını almağa gitti. Kalbini yokladı, kalbinde bir şey bulamadı. Çenesini ayırdı baktı ki, dili, bir kenarda kelime-i

(574) Tirmizi ve Hâkim **«Nevâdirü'l-Usûl»** ünde rivâyet etti.
(575) Yukarda geçmiştir.
(576) Yukarda geçmiştir.
(577) Yukarda geçmiştir.

tevhîdi getiriyor. Bu kelime-i ihlâs sâyesinde günahları mağfiret edildi» (578) buyurdu.

Telkin edenin vazifesi, telkinde ısrar etmemektir. Çünkü hastanın dili dönmediği için şehâdeti getiremez de bundan ağırlanır ve nihâyet sû'-i hâtimesine sebeb olmaktan korkulur. Bu kelimenin mânası, kalbinde Allah'tan başkası olmıyarak ölmektir. Vâhid-i Hakikî'den başka bir matlub kalbinde kalmazsa, ölüm ile sevgilisine ulaşmak onun için en büyük bir nîmet olmuş olur. Şâyet kalbi dünyaya bağlı ve dünyalık ile meşgul olursa ona iltifat eder ve onun zevklerinden ayrıldığına üzülür ve bu üzüntü hâlinde dilinin ucu ile şehâdet kelimesini söylerse, Allahu Teâlâ'nın kabûl buyurduğu ve kendi fazlından muâmele ettiği müstesnâ, bunun faydası azdır.

Hüsn-i zannına gelince; bu da o zaman için müstehabdır. Reca Kitâbı'nda bunu anlattık. Allahu Teâlâ'ya hüsn-i zannın fazîletine dair pek çok haberler vârid olmuştur. Eşka'ın oğlu Vâile ölüm döşeğinde yatan bir hastanın ziyâretine gider. Hastaya :

— Allahu Teâlâ'ya karşı zannın nasıldır? diye sorar. Hasta :

— Günahlarım beni batırmış, helâk olmak üzereyim. Benim tutar tarafım yok, ancak Rabbimin rahmetinden ümidimi kesmem, der. Bunun üzerine Vâile tekbir alır, oradakiler de onunla beraber tekbir alırlar ve Vâile :

— Ben Resûl-i Ekrem'in : **«Allahu Teâlâ buyurur ki: «Ben kulumun zannı üzereyim; beni dilediği gibi düşünsün»** (579) buyurduğunu işittim, dedi. Yine Resûl-i Ekrem ölüm hâlinde olan bir gencin yanına girer ve gence :

— Kendini nasıl buluyorsun? diye sorar. Genç :

— Günahlarımdan korkuyor fakat Allah'ımdan ümidimi kesmiyorum der. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem :

«Bu korku ile ümid, şu ölüm ânında kimde toplanırsa, Allahu Teâlâ umduğunu ona verir ve korktuğundan onu emîn kılar» (580) buyurur.

Sâbit el-Bennânî anlatıyor: «Bir kadının hiddet-mizac ve asabî bir oğlu vardı. Kadın oğluna öğüt verir ve: «Oğlum, bir gün gelecek bunlardan sorumlu olacaksın, o günü hâtırla» derdi. Hakikaten genç, ölüm döşeğine yattı. Kadın: «İşte oğlum, ben seni bugün için korkutuyordum», deyince, genç: «Benim de kerem sâhibi bir Rabbim var. Umarım ki o benim bâzı kusurlarımı bağışlar», dedi. Sâbit diyor ki: «Onun hüsn-i zannı sebebiyle Allahu Teâlâ ona merhamet etti.»

Câbir b. Veda' da şöyle anlatıyor: «Azgın bir genç ölüm döşeğine yatmış. Annesi :

— Oğlum, bir vasıyyetin var mı? diye sormuş. Çocuk :

(578) İbn Ebî'd-Dünya, Taberânî ve Beyhakî rivâyet etmişlerdir. İsnadı ceyyiddir.
(579) İbn Hibban, Ahmed ve Beyhakî rivâyet etmişlerdir. Hadîs yukarda geçmiştir.
(580) Hadîs metin olarak yukarda geçmiştir.

— Evet, parmağındaki yüzüğü çıkarmayın. Orada Allah lâfza-i celâli yazılıdır. Umarım ki bu sâyede Allahu Teâlâ bana merhamet eder, dedi. Öldükden sonra kendisini rü'yada görenlere :

— Anneme haber verin, onun bana, vasıyyet et, demesi ve benim de o sözüm, mağfiretime sebeb olmuştur, dedi.

Bedevî'nin biri hastalanmış, kendisine :

— Ölüyorsun, dediklerinde, bedevî :

— Beni nereye götüreceksiniz, dedi. Onlar da :

— Allah'a götüreceğiz, deyince, bedevî :

— İyilikler, yalnız kendisinden gelen Allah'a gideceğime göre daha üzülecek ne var? dedi.

— Süleyman'ın oğlu Ebû'l-Mu'temer diyor ki: «Babam ölürken :

— Oğlum, bana bir ruhsat ve müsâadeden haber ver ki, ben hüsn-i zann ile Allah'a mülâki olayım, dedi.» Hattâ eskiler ölüm döşeğine yatan adamın, Allah'a karşı hüsn-i zannı çoğalsın diye iyiliklerini sayıp dökerlerdi.

10 uncu BEYÂN : **LİSAN-I HÂLİN İFADE ETTİĞİ HİKÂYELERLE AZRAİL İLE KARŞILAŞMANIN HASRETİ**

Biri yüzünde, diğeri kafasında iki gözü bulunan ve adı Azrâil olan ölüm meleğine İbrâhim aleyhisselâm: «Öleceklerin biri doğuda, diğeri batıda olduğu, ayrıca bir yerde veba hastalığının bulunduğu ve başka bir yerde de iki ordu birbirini kırıp geçirdiği böyle sıkışık anlarda ne yaparsın? diye sorar. Melek: «Allah'ın izniyle ruhları dâvet ederim. Onlar da parmaklarımın arasına girerler. Yeryüzü benim için bir tabak gibidir. Ondan dilediğimi alırım» der ve İbrâhim aleyhisselâm'a Allah'ın dostu olduğunu müjdelerdi.

Süleyman aleyhisselâm Azrâil aleyhisselâm'a :

— Niçin âdilâne bir şekilde canları almıyorsun? Şunun canını alırken bunu bırakıyorsun? dedi. Azrâil aleyhisselâm :

— Ben bu hususta senden fazla bir şey bilemem. İsimler sayfa hâlinde önüme gelir ve ben de onların ruhlarını kabzederim, dedi.

Vehb b. Münebbih anlatıyor: «Hükümdarlardan birisi bir yere gitmek için beğeninceye kadar elbise ve binmek için de beğeninceye kadar at seçti. Etrafındakilerle birlikte muhteşem bir vaziyette ve böbürlenerek yola çıktı. Yolda kirli paslı adamın biri atının yularına yapıştı: «Nasıl bu işe cesâret edersin, çekil!» diye bağırınca, adam: «Benim sana söyliyeceğim var» dedi. Hükümdar yine hiddetli hiddetli: «Söyle bakalım» deyince, adam: «Gizlidir, eğil de kulağına söyleyeyim» dedi. Hükümdar eğilince, adam: «Ben Azrâil'im, canını almağa geldim» dedi. Hükümdar müsâade istedi ise de Azrâil: «Hayır, sana müsâade yok, ailene de ulaşamıyacaksın» dedi ve canını aldı. Sonra yoluna devam eden Azrâil aleyhisselâm mü'min bir kul ile karşılaştı. Ona selâm verdikten sonra :

— Seninle bir işim var, bunu sana gizli söyleyeceğim, dedi ve kulağına eğilerek Azrâil olduğunu anlatınca, mü'min kul buna sevinir ve :

— Hoş geldin, kaç zamandır seni bekliyordum. Yeryüzündeki ayıblarımdan benim için senden sevgilisi yoktur, dedi. Azrâil :

— Öyle ise işini bitir, dedi. Adam :

— Benim en önemli işim, Allahu Teâlâ'ya ulaşmaktır, dedi. Bunun üzerine ölüm meleği :

— Hangi hâl üzerine istersen, o hâl üzerinde canını alayım, dedi. Adam :

— Buna imkân var mı? diye sordu. Melek :

— Evet, bununla emrolundum, dedi. Adam :

— O hâlde abdest alayım, namaza başlayayım ve başım secdede iken canımı al, dedi ve hakikaten böyle oldu.

Ebû Bekir b. Abdullah el-Müzenî anlatıyor: «İsrâiloğullarından birisi bol servet edindi. Nihayet ölümü yaklaşınca, oğullarına :

— Getirin, şu kazandığım serveti bir göreyim, dedi. Onlar da at, deve, koyun, köle ve benzeri çeşitli servetlerini gözünün önüne getirdiler. Adam, bunlara hasretinden ağladı. Tam bu sırada Azrâil de karşısına çıktı ve :

— Niçin ağlayıp duruyorsun? Sana bu nîmetleri veren Allah hakkı için, seninle bunların arasını ayırmadan, yâni canını almadan evinden çıkacak değilim, dedi. Adam :

— Müsâade et de bir kısmını ayırayım; şöyle edeyim, böyle edeyim, dedi. Fakat ölüm meleği :

— Şimdiye kadar nerde idin, dedi ve canını aldı.»

Hikâye edildiğine göre adamın biri bir çok servet yığdı. Her çeşitten topladı ve iki kapulu bir köşk yaptırdı. Korunmak için kölelerini oraya doldurdu. Sonra bütün adamlarını toplayarak evinde bir ziyafet çekti. Ayaklarını birbir üstüne atarak oturdu ve onları seyre başladı. Onlar yemeklerini yedikten sonra kendi kendine: «Uzun yıllar yetecek şeyleri sana aldım, istediğin gibi yaşarsın» der demez, ölüm meleği iki eski elbiseye bürünmüş, boynunda azık torbası olduğu hâlde miskin kılığında bütün şiddetiyle kapuyu çaldı Adam, minderi üzerinde oturuyordu. Köleler kapuya giderek adama :

— Ne istiyorsun? diye sordular. Adam :

— Efendinizi istiyorum, dedi. Onlar :

— Bizim efendimiz senin gibi adam için kapuya çıkar mı? dediler. Adam :

— Elbette çıkar, dedi. Onlar durumu efendilerine bildirdi. Efendileri, «Onu savın gitsin »deyince, bu sefer ilk seferden daha şiddetli olarak kapuyu çaldı ve :

— Söyleyin, ben ölüm meleğiyim, dedi. Onlar bunu duyunca korktular, efendileri perişan oldu ve :

— Ona güzel ve münâsib bir lisân ile «Efendinin yerine başkasını

almaz mısın?» diye sorun, dedi. Tabiî bu sözler bir fayda sağlamadı ve Azrâil adamın yanına girerek :

— Malını ne yapacaksan yap. Canını almadan çıkmayacağım, dedi. Adam bütün servetini tekrar önüne getirtti ve :

— Allah sana lânet etsin, beni ibâdetten alıkoydun, meşgul ettin, sebeb oldun da Allah'a kulluk edemedim, dedi. Allah'ın izniyle serveti dile gelerek :

— Bana ne kızıyorsun. Sen, benimle hükümdarların huzuruna girer, takvâ sâhiblerini oradan uzaklaştırırdın. Benim sâyemde kadınlarla evlenir, pâdişahlarla oturup kalkardın. Beni kötülük yolunda harcardın, ben sana itiraz etmezdim. Eğer beni iyilikte harcarsan sana faydam olurdu. Ben ve Âdemoğlu topraktan yaratıldık. Kimisi iyilikleri ile gider, kimisi kötülükleri ile gider, dedi ve Azrâil de adamın canını aldı.

Yine Vehb b. Münebbih anlatıyor: Azrâil aleyhisselâm, zamanında zulümde benzeri olmayan bir hükümdârın canını aldı ve göklere çıktı. Melekler :

— Canını alırken en çok acıdığın bir kimse var mı? diye sordular. Azrâil :

— Evet, ıssız bir yerde yeni çocuk doğuran bir kadının canını almakla emrolundum. Hem kadına, hem de yeni doğan çocuğa acıdım ve «Bu çocuğun hâli ne olacak?» dedim. Melekler :

— İşte şimdi canını alıp geldiğin zâlim ve cebbâr adam oradaki çocuktur, dediler.

Atâ b. Yesar diyor: «Şa'ban ayının onbeşinde öleceklerin listesi Azrâil aleyhisselâm'a verilir. Bu arada ev yapan, su akıtıp ağaç diken ve yeni evlenen nice kimseler var ki isimleri bu listededir, fakat onlar onu bilmezler.

Hasan-ı Basrî diyor: «Azrâil aleyhisselâm her gün bir evi üç def'a yoklar. Bunlardan rızkını tüketip ömrünü tamamlayanın canını alır. Evdekiler feryâd ü figan ederler. Azrâil aleyhisselâm kapuya kollarını gererek: «Ne ağlıyorsunuz? Ben bu adamın ne rızkını yedim, ne de ömrünü kestim. Rızkı tükendi, ömrü sona erdi canını aldım. Boşuna ağlamayın, ben devamlı olarak buraya gelip gidecek ve hiçbirinizi bırakmıyacağım» der. Hasan-ı Basrî devamla: «Eğer ev halkı Azrâil aleyhisselâmı görse ve dediklerini duysalar ölüyü unutur kendilerine ağlarlardı» dedi.

Yezîd-i Rakkâşî anlatıyor: İsrâiloğullarından zâlim ve cebbar bir adam evinde bâzı aile efradı ile otururken kapudan yabancı bir adamın içeri girdiğini gördü. Hem korku, hem de hiddet içinde :

— Kimsin, seni buraya kim koydu? diye seslendi. Azrâil aleyhisselâm :

— Beni buraya bu evin sâhibi koydu. Bana gelince, içeri girmek için kimseden izin almayan, kimsenin sulta ve saldırısından korkmayan, zâlim cebbarlar ve muannid sultanlardan çekinmeyen bir kimseyim, dedi. Bunu deyince adam :

— O hâlde sen, Azrâilim desene, dedi. Azrâil aleyhisselâm :

— Evet, ben o'yum, dedi. Adam :

— Bir vasıyetname yazmam için bana müsâade eder misin? deyince, Azrâil :

— Hayır, müddet tamam, nefeslerin bitti, saatların doldu, bir saniye te'hîrine imkân yoktur, dedi. Bunun üzerine adam :

— Beni nereye götüreceksin? diye sordu. Azrâil aleyhisselâm :

— Takdîm ettiğin ameline ve döşediğin evine götüreceğim, dedi. Adam :

— Benim ne takdîm edilmiş bir amelim, ne de güzel döşenmiş bir evim vardır, deyince, Azrâil aleyhisselâm :

— O hâlde L e z a Cehennem'ine gidersin, diyerek canını aldı ve etrafındakiler de ağlamağa başladı.

A'meş'den rivâyet edildiğine göre Azrâil aleyhisselâm insan sûretine girerek Süleyman aleyhisselâm'a uğradı ve orada bulunan bir adama dikkatle baktı. Adam da bunu farketti. Azrâil aleyhisselâm gidince, adam Süleyman aleyhisselâm'a kim olduğunu sordu. Azrâil olduğunu anlayınca: «Bu beni alacak gibi bakışla bana bakıverdi, ben, bundan korkuyorum» dedi. Süleyman aleyhisselâm: «Ne yapmamı istiyorsun?» deyince, adam: «Beni rüzgâr ile Hindistan'ın öteki kenarına attır» dedi. Süleyman aleyhisselâm da dediğini yaptı. Bir müddet sonra yine Azrâil ile karşılaşınca, önceki bakışının sebebini kendisinden sordu. Azrâil aleyhisselâm: «Hindistan'ın doğusunda pek kısa bir müddet sonra adamın ruhunu kabza me'mûr iken adamı burada gördüğüme şaşarak ona baktım» dedi.

DÖRDÜNCÜ BAB

Resûl-i Ekrem'in ve Ondan Sonraki Hulefâ-i Râşidîn'in Ölümleri Beyânındadır.

11 inci BEYÂN : RESÛL-İ EKREM'İN İRTİHÂLİ

Şurasını iyi bil ki; işi olsun, sözü olsun, hayâtı olsun, memâtı olsun, Resûl-i Ekrem uyulmağa şâyân güzel bir örnektir. Onun her hâli düşünenler için bir ibret levhası ve basîret sâhibleri için bir mev'izadır. Zîra Allah katında ondan daha keremlisi yoktur. O, Allahu Teâlâ'nın halîli, habîbi, neciyyi safiyyi Resûlü ve nebîsidir. Bütün bunlar böyle olmasına rağmen ölüm ânı geldiği vakit nasıl ona da bir nefes müsâade etmediğine bak. Belki vakti saati gelince iyilerin ruhunu almağa me'mur olan meleklerini ona da gönderdi. Onun temiz ve nezih olan ruhunu naklet-mek için cehd ü gayret gösterdi. Temiz olan cesedinden onu alıp rahmet-i Rahmân'a, Allah'ın rızâsına, güzel hayırlara, belki Allah'ın civarında güzel mevkilere oturtmak için gayret gösterdiler. Bütün bunlara rağmen yine onun can çekişmesi zor oldu. İniltisi duyuldu. İç sıkıntısı birbirini tâkib etti, inlemesi yükseldi. Rengi değişti. Alnı terledi. Nefes alıp

vermekte sıkıştı. Hattâ huzurundakiler onun ıztırabına dayanamıyarak ağladılar. Nübüvvet rütbesi mukadderatını önleyememiş, Azrâil aleyhisselâm çoluk çocuğuna aldırış etmemiş, halkı müjdeleyici, korkutucu ve hakka yardımcı olması bakımından da Azrâil'den müsâmaha görmemiş, belki emrolunduğunu yapmış ve Levh-i Mahfuz'da bulduğuna uymuştur. İşte onun da durumu budur. Hâlbuki o, Allah katında Makam-ı Mahmûd ve herkesin uğrayacağı havuz sâhibidir. Topraktan ilk kalkacak olan odur. Kıyâmet günü şefâat sâhibidir. Bütün bunlar böyle iken ondan ders almamak ve karşılaşacağımız o tehlikelere hâlâ sağlam şekilde inanmaz gibi davranmak bizim için şaşılacak bir şeydir. Biz, şehvetlerimizin esiri, kötülüklerimizin arkadaşı olduk. Bize ne oldu ki, peygamberlerin efendisi olan Hz. Muhammed aleyhisselâm'dan bile örnek ve ders almadık. Hâlbuki o, müttakîlerin imamı ve âlemlerin Rabbisi olan Allahu Teâlâ'nın sevgilisidir. Yoksa biz ebedî olarak yaşayacağımızı mı, yoksa bütün kötü tutum ve davranışlarımıza rağmen Allah katında daha keremli olduğumuzu mu sanıyoruz? Heyhât, belki kesin olarak bildiğimiz bir şey varsa, hepimizin Cehennem'e uğramamız ve sonra da oradan ancak müttakîlerin kurtulmasıdır. Biz, gireceğimizi kesin olarak bilirken, çıkacağımızı kesin olarak bilemiyoruz. Çünkü biz müttakîlerden değiliz Nitekim Allahu Teâlâ :

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿

«Sizden Cehennem'e uğramıyacak yoktur. Bu, Rabbinin yapmağı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür. Sonra biz, Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanları kurtarır, zâlimleri de orada dizüstü çökmüş olarak bırakırız» (19 - Meryem: 71 - 72), buyurmuştur.

Her kul kendisine bakarak, müttakîlere mi, yoksa zâlimlere mi, hangisine daha yakın olduğunu araştırsın. Sonra selef-i sâlihîn'in bu kadar muvaffak oldukları hâlde nasıl korku üzerinde olduklarını düşünerek kendine baksın. Sonra âkıbetinden emîn olan, peygamberlerin efendisine baksın. Zîra o, peygamberlerin efendisi ve müttakîlerin öncüsü olduğu hâlde dünyadan ayrılırken çektiği zahmete baksın. Cennet-i me'vâya giderken karşılaştığı zorluklara baksın.

İbn Mes'ûd (R.A.) anlatıyor: «Resûl-i Ekrem'in ayrılığı yaklaştığı sırada yatmakta olduğu, vâlidemiz Hz. Âişe'nin (R.A.) evinde ziyâretine gittik. Resûl-i Ekrem bize bakarak gözleri yaşardıktan sonra :

مَرْحَبًا بِكُمْ حَيَّاكُمُ اللهُ أَدَّاكُمُ اللهُ نَصَرَكُمُ اللهُ وَأَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللهِ وَأُوصِي بِكُمُ اللهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ أَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللهِ فِي بِلَادِهِ وَعِبَادِهِ وَقَدْ دَنَا الْأَجَلُ وَالْمُنْقَلَبُ إِلَى اللهِ وَإِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَإِلَى الْجَنَّةِ الْمَأْوَى وَإِلَى الْكَأْسِ الْأَوْفَى فَاقْرَؤُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَعَلَى مَنْ دَخَلَ فِي دِينِكُمْ بَعْدِي مِنِّي السَّلَامَ وَرَحْمَةَ اللهِ ﴿

«Hoş geldiniz, Allah sizi mübârek etsin, korusun ve size nusret versin. Takvâ ve Allah'tan korkmakla size tavsiye ederim ve sizi Allah'a emânet ederim. Ben sizi O'ndan açıkça korkuturum. Onun memleketinde ve kulları arasında O'na karşı gelmeyin. Ölüm yaklaştı. Cennet-i Me'vâya, Sidre-i Müntehâya ve Cenâb-ı Allah'a yönelme vakti geldi. Size ve benden sonra dinimize girenlere Allah'ın selâm ve rahmetini benden okuyun» (581) buyurdu.

Rivâyete göre irtihâli sırasında Cebrâil aleyhisselâm'a :

— **Benden sonra ümmetim için kim var?** diye sordu. Allahu Teâlâ Cebrâil'e vahyetti ki: «Habîbimi müjdele; ümmeti hakkında ben onu perîşân etmem. Yine onu müjdele ki, kıyâmet günü mezarından ilk kalkacak olan o, mahşer halkının efendisi yine odur. O ve onun ümmeti Cennet'e girmeden başkaları giremez» buyurdu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem :

— **İşte şimdi gönlüm râhat etti** (582) buyurdu.

Hz. Âişe(R.A.) diyor ki: «Resûl-i Ekrem, yedi kuyudan alacağımız bir kırba su ile kendisini yıkamamızı emretti. Dediği gibi yaptık ve biraz rahatladı. Kalktı mescide gitti, cemaatle namaz kıldı. Uhud şehidleri için duâ ve istiğfar etti. Ensar'a şu yolda tavsiyede bulundu : **«Bundan sonra ey muhacirler, siz çoğalırsınız fakat ensar bugünkü durumlarından fazla çoğalmazlar. Ensar benim has vekillerim ve sırdaşlarımdırlar. Ben onlara iltica ettim. Onların ihsan sâhibi olanlarına ikrâm edin. Kusurlarını da bağışlayın.** (Sonra) **bir kul, dünya ve Allah katında olanlar arasında serbest bırakıldı. O da Allah katında olanı tercih etti. Resûl-i Ekrem'in bu sözü ile kendisini kasdettiğini anlayan Hz. Ebû Bekir ağlamağa başladı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Hz. Ebû Bekir'e: «Dur, şu mescide açılan bütün kapuları kapayın. Yalnız Ebû Bekir'in kapusu açık kalsın. Zira ben, bana göre Ebû Bekir'den daha üstün sohbete değer bir kimse**

(581) Bezzâr rivâyet etti.

(582) Taberânî, Câbir (R.A.) ve İbn Abbâs (R.A.) dan rivâyet etmiştir.

bilmiyorum» (583). Hz. Âişe (R.A.) diyor ki: Resûl-i Ekrem'in ruhu, benim nöbetimde, benim evimde, benim göğsüm ile boğazım arasında, kucağımda iken çıktı. Benim tükrüğüm ile onun tükrüğünü Allahu Teâlâ bir araya topladı. Resûl-i Ekrem bu hâlde iken kardeşim Abdurrahman elinde misvak olduğu hâlde içeri girdi. Resûl-i Ekrem gözünü misvaka dikti. Hoşuna gittiğini anladım. «Misvakı alayım mı?» diye kendisinden sordum. O, işâretle almamı söyledi. Misvakı aldım ağzıma koydum, fakat sert geldi. «Yumuşatayım mı?» dediğimde, başını müsbet yönde salladı. Yumuşattım ve ondan sonra ağzına koydu. Resûl-i Ekrem'in önünde bir ibrikde su vardı. Elini suya batırır ve :

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ **«Lâ ilâhe illâllah, şübhesiz ki ölümün sancıları vardır»** buyurdu. Sonra elini kaldırarak :

اَلرَّفِيقَ الْأَعْلَى اَلرَّفِيقَ الْأَعْلَى **«Refik-ı A'lâ'ya, Refik-ı A'lâ'ya»** (584) buyurdu ve o zaman: «Vallahi, bu bizden geçti ve Allah'a yöneldi, dedim.»

Abdullah'ın oğlu Saîd'in, babasından rivâyetinde, Resûl-i Ekrem'in ağırlaştığını gören Ensâr, mescidin etrafına döküldü ve üzüntülerini belirtmeğe çalıştılar. Hz. Abbâs (R.A.) Resûl-i Ekrem'in huzuruna girerek, Ensâr'ın tutum ve davranışlarını anlattı. Sonra Fazl ve sonra da Hz. Ali aynı durumu Resûl-i Ekrem'e naklettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, «Elimden tutun» diye elini uzattı ve: **«Ne demek istiyorsunuz?»** dedi. Onlar da: «Senin ölümünden korkuyoruz. Bunların erkekleri bu çevrede toplandı, diye kadınları da ağlamağa başladı» dediler. Resûl-i Ekrem ayağa kalktı. Önünde Abbâs (R.A.) olduğu hâlde Hz. Ali ile Fazl'ın omuzlarına dayanarak başı da bağlı olduğu hâlde mescide girdi. Minberin ilk basamağında oturdu. Herkes ona yöneldi, Allah'a hamdettikten sonra :

(583) Dârimî müsnedinde rivâyet etmiştir.
(584) Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّكُمْ تَخَافُونَ عَلَى الْمَوْتِ كَأَنَّهُ اسْتِنْكَارٌ مِنْكُمْ
لِلْمَوْتِ وَمَا تُنْكِرُونَ مِنْ مَوْتِ نَبِيِّكُمْ ؟ أَلَمْ أُنْعَ إِلَيْكُمْ وَتُنْعَى إِلَيْكُمْ
أَنْفُسُكُمْ هَلْ خُلِّدَ نَبِيٌّ قَبْلِي فِيمَنْ بُعِثَ فَأَخْلُدَ فِيكُمْ أَلَا إِنِّي لَاحِقٌ
بِرَبِّي وَإِنَّكُمْ لَاحِقُونَ بِهِ وَإِنِّي أُوصِيكُمْ بِالْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ خَيْرًا وَأُوصِي
الْمُهَاجِرِينَ فِيمَا بَيْنَهُمْ فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ ﴿وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا...﴾ وَإِنَّ الْأُمُورَ تَجْرِي بِإِذْنِ اللهِ فَلَا يَحْمِلَنَّكُمُ اسْتِبْطَاءُ
أَمْرٍ عَلَى اسْتِعْجَالِهِ فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَعْجَلُ لِعَجَلَةِ أَحَدٍ وَمَنْ غَالَبَ اللهَ غَلَبَهُ
وَمَنْ خَادَعَ اللهَ خَدَعَهُ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ وَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ
وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ. وَأُوصِيكُمْ بِالْأَنْصَارِ خَيْرًا فَإِنَّهُمْ الَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ
وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِمْ الَّذِينَ يَشَاطِرُونَكُمُ الثِّمَارَ أَلَمْ يُوَسِّعُوا
عَلَيْكُمْ فِي الدِّيَارِ أَلَمْ يُؤْثِرُوكُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَبِهِمُ الْخَصَاصَةُ أَلَا فَمَنْ
وُلِّيَ أَنْ يَحْكُمَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَلْيَتَجَاوَزْ عَنْ
مُسِيئِهِمْ أَلَا وَلَا تَسْتَأْثِرُوا عَلَيْهِمْ أَلَا وَإِنِّي فَرَطُكُمْ وَأَنْتُمْ لَاحِقُونَ
بِي أَلَا وَإِنَّ مَوْعِدَكُمُ الْحَوْضُ حَوْضِي أَعْرَضُ مِمَّا بَيْنَ بُصْرَى وَصَنْعَاءَ
صَنْعَاءِ الْيَمَنِ فِيهِ مِيزَابُ الْكَوْثَرِ مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ
وَأَلْيَنُ مِنَ الزُّبْدِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ أَبَدًا حَصَاؤُهُ
اللُّؤْلُؤُ وَبَطْحَاؤُهُ الْمِسْكُ مَنْ حُرِمَهُ فِي الْمَوْقِفِ عَدًا حُرِمَ الْخَيْرَ كُلَّهُ
أَلَا فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَبْرَأَ مِنِّي عَلَى غَدٍ فَلْيَكْفُفْ لِسَانَهُ وَيَدَهُ إِلَّا
مِمَّا يَنْبَغِي. إِنَّمَا أُوصِي بِهَذَا الْأَمْرِ قُرَيْشًا وَالنَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ بَرُّهُمْ

لِبَرِهِمْ وَفَاجِرِهِمْ لِفَاجِرِهِمْ فَاسْتَوْصُوا اٰلَ قُرَيْشٍ بِالنَّاسِ خَيْرًا
اَيُّهَاشُ اِنَّ الذُّنُوْبَ تُغَيِّرُ النِّعَمَ وَتُبَدِّلُ الْقِسَمَ فَاِذَا بَرَّ النَّاسُ
بَرَّهُمْ اَغْنَتْهُمْ وَاِذَا فَجَرَ النَّاسُ عَمَّتْهُمْ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَكَذٰلِكَ
نُوَلِّيْ بَعْضَ الظّٰلِمِيْنَ بَعْضًا بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝

«Ey insanlar, âdeta benim hakkımda ölümü inkâr edercesine, benim ölümümden korkmakta olduğunuzu duydum. Size öleceğinizi bildirmedim mi? Benden evvel hiç bir peygamber ebedî kaldı mı ki ben de ebedî kalayım? İyi biliniz ki ben Rabbime gidiyorum. Siz de Rabbinize ulaşacaksınız. Ben size, ilk Muhâcirlere iyilik etmekle tavsiye ederim. Zira Allahu Teâlâ: «Asr'a yemîn olsun ki, insanlar hüsrandadır. Ancak îman edenlerle sâlih amel işleyenler, hakkı ve sabrı vasıyyetleşenler müstesnâdır» buyurdu. Her şey Allah'ın izniyle cereyan eder. Bir şey'in gecikmesi sizi aceleye sevketmesin. Çünkü Allahu Teâlâ bir adamın keyfine olarak acele etmez. Allah ile üstünlüğe kalkışana, Allahu Teâlâ galebe çalar. Allah'ı aldatmağa kalkışana, Allahu Teâlâ hilesinin cezasını verir. Tekrar eski hâlinize dönüp yeryüzünde bozgunculuk çıkarmağı ve akrabâ ile münâsebeti kesmeği mi istiyorsunuz? Aynı zamanda Ensar'a iyilik etmekle size tavsiye ederim. Zira onlar sizden önce burada yerleşmiş ve imâna sâhib olmuşlardır. Onlara iyilikte bulununuz. Onlar meyvelerini sizinle bölüşmediler mi? Onlar size bütün servetleri ile kapularını açmadılar mı? Kendileri muhtaç iken sizi tercih etmediler mi? Kim ki iki kişi arasında başkan seçilir ve hükmetmekle vazifelenirse, bunların iyilerinin iyiliklerini kabûl etsin, kusurlularının kusurlarından vaz geçsin. Sakın onlara karşı üstünlük taslamasın. Ben şimdi önden gidiyorum. Siz de ardımdan geleceksiniz. Uğrak yeriniz havuzdur. Havuzum ise Şam'ın Bisra'sı ile Yemen'in San'ası arasından geniştir. Kevser oluğundan oraya su dökülür. Onun suyu sütten beyaz, kaymaktan yumuşak ve baldan tatlıdır. Buradan içen bir daha susamaz. Bu ırmağın çakılları İnci, yatağı ise miskdendir. Yârın mevkıfde ondan içmeyenler, bütün hayırlardan mahrumdurlar demektir. Yârın bana gelmeği arzû eden bugün elini ve dilini lüzumsuz şeylerden çeksin» buyurdu. Bunun üzerine Abbâs (R.A.) «Kureyş'e de bir vasıyyetde bulun» deyince, Resûl-i Ekrem: **«Aynı şey'i Kureyş'e de tavsiye ederim. İnsanlar Kureyş'e bağlıdır. İyileri iyilerine, kötüleri de kötülerine karşılıktır. Kureyşilerin insanlara iyilik yapmasını tavsiye edin. Ey insanlar, günah, nimetleri bozar ve taksimâtı değiştirir. İnsanlar iyi olursa imam ve hükümdarları da onlara iyilik yapar. Kötülük yaparlarsa onlar da kötülük ederler. Nitekim âyet-i celile'de: «Zâlimlerin bir kısmını, kazandıklarından ötürü, diğer bir kısmına böylece musallat ederiz»** (6 - En'am: 129) **buyurdu»** buyurmuştur.

İbn Mes'ûd'un (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem, Ebû Bekir'e (R.A.):

— Ya Ebâ Bekir sor, deyince, Ebû Bekir (R.A.):

— Ya Resûlâllah, ölüm yaklaştı mı? dedi. Resûl-i Ekrem:

— Evet, ecel yaklaştı ve çok yaklaştı, buyurdu. Ebû Bekir (R.A.):

— Allah'ın katında olan mevkiin sana her şey'i kolaylaştırır. Keşke biz de yerimizi bilsek, dedi. Resûl-i Ekrem:

— Allah'a, Sidre-i Müntehâ'ya, Me'vâ, Firdevs-i A'lâ, bol ve dolu bardaklara, Refîk-ı A'lâ'ya, büyük bolluk ve genişliğe, buyurdu. Ebû Bekir (R.A.):

— Seni kimler yıkayacak? dedi. Resûl-i Ekrem:

— Ehl-i Beytimden en çok bana yakın olanlar, buyurdu. Ebû Bekir:

— Seni hangi kefene saracağız? diye sordu. Resûl-i Ekrem:

— Sırtımdaki bu elbise ile Yemen'den gelen hulle ve musarrı'ın beyazına sararsınız, buyurdu. Ebû Bekir (R.A.):

— Namazını nasıl kılacağız? diye sordu ve hepimiz ağladık. Sonra

— Resûl-i Ekrem:

— Durun, Allah sizi mağfiret etsin, peygamberinizden sizi iyi mükâfatlarla mükâfatlandırsın. Beni yıkayıp kefenlediğiniz vakit, evimdeki bu yatağımda mezarımın kenârında beni bırakın. Bir saat kadar yanımdan uzaklaşın. İlk namazımı kılacak Allahu Teâlâ'dır. Nitekim âyet-i celîle'de:

إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ۝ **«Şüphesiz Allah ve melekleri peygamberi överler»** (33 - Ahzâb: 56) buyurulmuştur. Sonra meleklere izin verilecek ve yaratıklardan ilk namazımı kılacak sırasıyla Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve sonra da ölüm meleğidir. Askerleri ile gelirler. Sonra da bütün melekler gelir. Daha sonra da siz, posta posta namazımı kılar, salât u selâm edersiniz. Tezkiye etmek, bağırıp çağırmak ve ses çıkarmakla bana eziyet etmeyin. Önce sizden imam ve en yakın Ehl-i Beytim gelsin. Erkeklerden sonra da kadınlar ve sonra da çocuklar gelsin, buyurdu. Ebû Bekir (R.A.):

— Sizi mezâra kim koyacak, ya Resûlâllah, diye sordu. Resûl-i Ekrem:

— Ehl-i Beytimden en yakın olan bir kaç kişi. Ayrıca sizin görmediğiniz bir çok melekler de bu işe katılır. Şimdi kalkın benden sonrakilere duyurun, buyurdu (585).

Abdullah b. Zem'a diyor: «Rebiu'l-evvel'in ilk gününde Bilâl geldi. Sabah ezânını okudu. Resûl-i Ekrem:

---

(585) İbn Sa'd «Tabakat»ında Muhammed b. Ömer, Vakidi'den rivâyet etmiştir.

مُرُوا اَبَا بَكْرٍ يُصَلِّ بِالنَّاسِ «Ebû Bekir'e söyleyin

namazı kıldırsın» buyurdu. Dışarı çıktım cemâat arasında yalnız Ömer'i (R.A.) gördüm. Ebû Bekir'i (R.A.) bulamadım. Ömer'e :

— Geç namazı kıldır, dedim. Ömer (R.A.) geçti, tekbir aldı. Gür sesli olduğu için Resûl-i Ekrem tekbirini duydu ve :

«Ebû Bekir nerededir? Allah ve müslümanlar buna iba eder. Tekrar Ebû Bekir'e söyleyin, namazı o kıldırsın» buyurdu. Hz. Âişe :

— Babam yumuşak kalblidir. O, sizin yerinize geçince tahammül edemez, ağlar deyince, Resûl-i Ekrem :

— Siz, Yûsuf'un arkadaşları olan kadınlarsınız, yâni içinizde olanı dışınızda söylemezsiniz. Söyleyin de namazı Ebû Bekir kıldırsın, buyurdu. Hz. Ömer namazı kıldırdıktan sonra, Ebû Bekir (R.A.) tekrar geçti kıldırdı. Hz. Ömer Abdullah b. Zem'a'ya :

— Bana bu yaptığın ne idi? Eğer ben Resûl-i Ekrem'in emri olmadığını bilseydim hiç öne geçer miydim? dedi. Abdullah da :

— Ben senden daha liyakatlisini görmemiştim, dedi. Hz. Âişe de: «Benim Resûl-i Ekrem'e öyle söylemem, babamın dünyadan îrâz ettiğini ve idareyi ele almakta büyük tehlikelerin bulunduğunu bildiğim ve Resûl-i Ekrem'in sağlığında onun mihrabında namaz kıldırandan insanların hoşlanmayıp ona hased edeceklerinden ve onu uğursuz kabûl edeceklerinden korktuğum için idi. Fakat hüküm, Allah'ın, kaza ve kader O'nundur. Allah onu dünya ve âhiret hususunda bütün korktuklarımdan emîn etsin», dedi» (586).

Hz. Âişe (R.A.) diyor ki: «Resûl-i Ekrem'in irtihal edeceği gün sabah vakti kendisinde bir hafiflik görüldü. Yanındakiler sevinerek, iyidir diye ayrılıp işlerine gittiler. Yanında yalnız kadınlar kaldı. Böyle ümidle ferahlık arasında iken Resûl-i Ekrem :

«Kadınlar çıksın, bu melek yanıma girmek istiyor» dedi. Herkes çıktı, yalnız ben kaldım. Resûl-i Ekrem'in başı benim kucağımda idi. Meleği karşılamak üzere oturdu. Ben de evin bir köşesine çekildim. Bir müddet melekle konuştuktan sonra tekrar beni çağırdı ve başını kucağıma aldım. Kadınlara da içeri girmelerini söyledi. Hz. Âişe diyor: «Resûl-i Ekrem'e: «Bu melek, Cebrâil aleyhisselâm'a benzemiyordu» dedim. Resûl-i Ekrem: «Evet, ya Âişe, bu ölüm meleği idi. Bana geldi ve dedi ki: «Allahu Teâlâ beni sana gönderdi ve iznin olmadan yanına girmememi emretti. İzin vermezsen geri dönerim, izin verirsen girerim ve yine sen müsâade etmeden ruhunu kabzetmememi bana emretti, emrin nedir?» diye sordu. Ben de kendisine Cebrâil gelinceye kadar benden uzaklaş, dedim. İşte şimdi Cebrâil'in gelme saatidir» buyurdu.

(586) Ebû Dâvud senedi ceyyid ile muhtasar olarak Hz. Âişe (R.A.) ile, geçen son kısmı Buhârî ile Müslim'den rivâyet etmiştir.

Hz. Âişe devamla diyor ki: Ne bir fikir yürütecek ve ne de bir cevaba muktedir olacak durum ile karşı karşıya geldik. Büyük bir felâketle karşılaşmış olarak dehşet içinde kaldık. İşin önemine binaen kimsenin ağzından ses çıkmıyor, Ehl-i Beyt, dehşet içinde bekliyordu. Tam bu sırada Cebrâil aleyhisselâmın kapuya geldiğini anladım. Selâm verdi, kadınlar çıktı, Cebrâil aleyhisselâm girdi ve Resûl-i Ekrem'e :

— Allahu Teâlâ'nın sana selâmı vardır, kendini nasıl bulduğunu sana soruyor. Şübhesiz O, senin nasıl olduğunu daha iyi bilir. Ancak senin kerem ve şerefini artırmağı ve ümmetin arasında örnek olmağı kasdetmiştir. Resûl-i Ekrem :

— Kendimi sancılar içinde buluyorum, dedi. Cebrâil aleyhisselâm :

— Sana müjde olsun, Allahu Teâlâ seni, sana va'd ettiği mevkilere yükseltmek için bu acı ve sancıları sana vermiştir, dedi. Resûl-i Ekrem :

— Ey Cebrâil, ölüm meleği yanıma girmek için izin istedi, buyurdu ve olayı anlattı. Cebrâil aleyhisselâm :

— Ya Resûlâllah, Rabbin sana müştakdır, senden başka hiç kimseden böyle bir müsâade istememiş ve istemiyecektir. Allahu Teâlâ böylece senin şerefini tamamlamak istiyor, dedi. Resûl-i Ekrem :

— O hâlde Azrâil gelinceye kadar ayrılma, dedi. Kadınların içeri girmesine izin verildi. Resûl-i Ekrem Hz. Fâtıma'ya:

— Yaklaş, buyurdu. Hz. Fâtıma Resûl-i Ekrem'e doğru eğildi. Resûl-i Ekrem ona saklıca bir şey söyledi ve gözleri yaşlı olarak başını kaldırdı. Resûl-i Ekrem tekrar Hz. Fâtıma'ya :

— Yaklaş, buyurdu. Bu def'a da kulağına bir şeyler fısıldadı ve Hz. Fâtıma gülümseyerek başını kaldırdı. Tabiî bu bizim hayretimizi mûcib oldu. Sonra bir fırsatında Hz. Fâtıma'ya durumu sordum. O da: «Birinci seferinde Resûl-i Ekrem bana: «Ben bugün ölüyorum» buyurdu ve ona ağladım. İkinci seferinde: «Ben Allah'a duâ ettim; Ehl-i Beyt'imden ilk olarak seni bana ulaştırmasını ve seni benimle bir arada bulundurmasını istedim» buyurdu, buna da güldüm» dedi ve oğullarını kendisine çekerek başlarını kokladı. Tam bu sırada ölüm meleği geldi, selâm verdi ve içeri girmek için izin istedi. İzin verildi, içeri girdi ve :

— Ya Muhammed, ne emrediyorsun? diye sordu. Resûl-i Ekrem :

— Şu anda beni Rabbime ulaştır, buyurdu. Azrail aleyhisselâm da :

— Olur, seni bugün Rabbine ulaştırırım, çünkü Rabbin sana müştaktır. Senin gibi de kimse hakkında böyle bir tereddüde meydan vermedi. Senden başka kimseden izin almamı emretmedi. Fakat senin saatın yakındır, dedi ve ayrıldı. Bu sırada Cebrâil aleyhisselâm gelerek selâm verdi ve :

— Vahiy dürüldüğü gibi dünya da benim için dürülmüş oldu. Artık ne dünyanın bende ve ne de benim dünyada bir ihtiyacım kalmadı. Bu, benim yeryüzüne son inişimdir, dedi. Kimsenin ses çıkaracak durumu yoktu. Kalktım, başını göğsüm arasına aldım ve göğsünü tuttum. Bu sırada kısa bir baygınlık geçirdi. Sonra alnından inci tanesi gibi terler ak-

mağa başladı. Terini silerdim. Öyle güzel koku hiç almış değilim. Sonra ayılınca :

— Anam babam sana fedâ olsun, bu terler ne idi ?dedim. Resûl-i Ekrem :

— Mü'minin ruhu ter ile, kâfirin ruhu ise merkebin canı gibi ağız ve burun deliklerinden çıkar, buyurdu. İşte ancak o zaman aklımız başımıza geldi, korktuk ve erkekleri çağırmağa başladık. İlk gelen erkek, babamın bana gönderdiği kardeşim Abdurrahman'dır. Ne yazık ki o bile Resûl-i Ekrem'in hayatına yetişemedi. Allahu Teâlâ Cebrâil ve Mîkâil'i görevlendirdiği için vazifeyi onlar üzerlerine almışlardı da hiç bir erkek ölümü ânında yanında bulunamamıştı. Resûl-i Ekrem kendinden geçip baygınlık geçirdiği sırada da, sanki «Hangisini tercih ediyorsun?» diye bir muhayyerlik içinde, «Hayır, Refîk-i A'lâ'yı istiyorum» buyurmuştu. Dili açıldığı ve baygınlığı geçtiği vakit, «Namaz, namaz; zîra siz namaza devam ettiğiniz müddetçe dine bağlısınız. Onun için hepiniz namaza devam ediniz» buyurdu ve, namaz namaz, diye diye ruhunu teslim etti.

Yine Hz. Âişe anlatıyor: «Resûl-i Ekrem pazartesi günü kuşluk ile öğle arasında irtihal etmiştir. Hz. Fâtıma da: «Pazartesi, bu ümmetin felâketlerle karşılaştığı bir gündür» dedi. Ümmü Gülsüm. Hz. Ali'nin de aynı pazartesi günü Kûfe'de şehid edildiğini söylerken, «Dedem Resûl-i Ekrem, babam Ali ve Ömer hepsi bugünde öldü ve şehid oldular» dedi (587).

Yine Hz. Âişe anlatıyor: «Resûl-i Ekrem'in irtihalinde insanlar hücûm etti, ağladı feryad ü figan ettiler. Melekler Resûl-i Ekrem'i elbisesi ile örttüler. İnsanlar ihtilâfa düştüler. Bâzıları öldüğüne inanmadılar. Bâzılarının dili tutuldu, konuşamaz hâle geldiler. Bir kısmı ise gelişi güzel konuşmağa başladı. Bir kısmı oturdu ve bir kısmının da aklı başında idi. Hz. Ömer, Resûl-i Ekrem'in ölümünü inkâr edenlerdendir. Hz. Ali ise oturanlardan, Hz. Osman ise dili tutulanlardandı. Hz. Ömer ortaya çıktı ve: «Resûl-i Ekrem ölmedi. Allah onu geri çevirecek. Resûl-i Ekrem'in ölümünü arzû eden nice münâfıkların el ve ayaklarını kesecektir» dedi. Diğer bir rivâyette: «Ey insanlar, dilinizi çekin, Resûl-i Ekrem ölmemiştir. Kim ki Resûl-i Ekrem öldü derse, vallahi, kılıcımla boynunu vururum» dedi. Hz. Ali ise evinde otura kaldı. Osman (R.A.) kimse ile konuşmaz oldu. Onu, elinden tutup gezdiriyorlardı. Ebû Bekir ve Abbâs (Allah onlardan râzı olsun) gibi hiç biri değildi. Hattâ Abbâs (R.A.) geldiği vakit: «Gerçek mâbud olan Allah'a yemîn ederim ki, Resûl-i Ekrem ölüm acısını tadmıştır» dedi ve: «Hepinizin huzurunda :

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ

(587) İbn Abdülberr rivâyet etmiştir.

«Muhakkak ki sen de öleceksin. Onlar da elbet ölecekler. Sonra (ey insanlar), **şübhesiz siz de Rabbinizin huzurunda muhâkemeye duruşacaksınız»** (39 - Zümer: 30, 31) âyetini okumamış mıydı?» dedi (588).

Hz. Ebû Bekir ise Ensar'dan ve hısımları olan Hazrec'in oğullarından Benî Hâris'in Medine'ye yakın olan bağlıklarında bulunuyordu. Resûl-i Ekrem'in ölüm haberini burada aldı, hemen geldi. Resûl-i Ekrem'in huzuruna girdi. Yüzüne baktı, üzerine eğildi yüzünü öptü, sonra: «Anam babam sana fedâ olsun, Allahu Teâlâ sana iki def'a ölüm acısını tattıracak değildir. Vallahi Resûl-i Ekrem ölmüştür» dedi. Sonra halk arasına çıkarak: «Ey insanlar, Muhammed'e tapan, bilsin ki Muhammed ölmüştür. Muhammed'in Rabbisine ibâdet edenler ise, onlar da bilsinler ki, O, ölmeyen bir diridir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Allahu Teâlâ :

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ

«Muhammed bir peygamberden başka (bir şey) **değildir. Ondan evvel daha nice peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür, yâhud öldürülürse ökçelerinizin üstünde** (gerisin geri) **mi döneceksiniz?»** (3 - Âl-i İmra: 144) buyurmadı mı?» dedi. Oradakiler bu âyet-i celîleyi sanki yeni duymuş gibi oldu ve Resûl-i Ekrem'in öldüğünü anladılar. Diğer bir rivâyette Ebû Bekir (R.A.) Resûl-i Ekrem'in irtihâlini haber alıp yanına girdiği vakit, bir yandan Resûl-i Ekrem'e salâvat getirirken, öte yandan bardaktan boşanırcasına göz yaşları akıyor, şah damarları inip kalkıyordu. Buna rağmen aklı başında ve söylediğini bilir durumda idi. Resûl-i Ekrem'in üzerine eğildi, yüzünü açtı, alnını ve yanaklarını öptü. Mübârek gül yanaklarını eli ile okşadıktan sonra ağlarken, «Anam babam, ben ve bütün çoluk çocuğum sana fedâ olsun, yâ Resûlâllah, yaşayışın gibi ölümün de temizdir. Hiç bir peygamberin ölümü ile sona ermeyip ardı gelmeyen nübüvvet, senin ölümünle sona ermiştir. Sen, tavsif edilmekten yüce, ağlanmaktan da çok üstünsün. Öyle hususîleştin ki seninle herkes teselli buldu. Öyle umumîleştin ki, artık şimdi senden ayrı düştük. Eğer ölümü, kendi ihtiyarınla tercih etmesen, senin hüznünden kendimizi öldürürdük. Eğer sen bizi ağlamaktan men'etmesen, senin için alabildiğine göz yaşları akıtırdık. Fakat gücümüzün yetmediği medd ü cezir gibi denizin lâzımı olan bir durumdan da kendimizi alamayız. Allah'ım, bizim selâmımızı ona ilet. Yâ Resûlâllah, Rabbinin huzurunda bi-

(588) Bu sözü ile, bâzılarının sandıkları gibi, tekrar dirilip bir kısım insanların ellerini keseceğini reddetmiştir ki, bunun en sağlam anlamı budur. Bununla beraber sorgu suâl için, meleklerin sorusuna cevab verecek şekilde tekrar dirileceğini ve kendisinin irtihâli ile şeriatının ölmeyeceğini ve bu ölüm acısından başka bir acı çekmeyeceğini de kasdetmiş olduğu söylenir.

zi an. Eğer sekînet ve vekarı bize bırakmasan, senin ayrılığına kimse dayanamazdı. Allah'ım, selâmımızı habîbine ilet ve bizim hakkımızda onu koru» dedi.

İbn Ömer'in (R.A.) rivâyetinde, Ebû Bekir (R.A.) eve girip, Resûl-i Ekrem'e salât u selâm getirince ev halkının feryâdı daha da yükseldi. Mescidde namaz kılanlar da onların ağlamalarını duydular. Resûl-i Ekrem hakkında her söz söylendikçe feryâd daha da çoğalıyordu. Tam bu sırada kapuya birisi gelerek yüksek sesle Ehl-i Beyt'e selâm verdikten sonra: كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ **«Her nefis ölümü tadacaktır»** (29 - Ankebût: 57) âyet-i celîle'sini okudu ve: «Allahu Teâlâ herkesin yerine bir halef ve her rağbet edilene ulaşma imkânı vermiş, her sıkıntıdan bir kurtuluş kapusu açmıştır. Allah'a bağlanın, O'na güvenin, ümidinizi O'ndan kesmeyin» dedi. Onu dinlediler ve fakat kim olduğunu bilemediler. Ağlamağı kestiler. Adamın da sesi kesildi. Araştırdılarsa da kimseyi bulamadılar. Tekrar ağlamağa başladıkları vakit, yine bilemedikleri başka bir ses: «Ey Ehl-i Beyt-i Nübüvvet, Allah'ı çok anın ve her hâl ü kârda O'na hamdedin ki, hâlis kullardan olasınız. Allah için her musîbetten bir kurtuluş ve her kıymetli şey'e bir ivaz vardır. Allah'a itâat edin ve emri ile amel edin» dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir (R.A.): «Bunlar, Resûl-i Ekrem'in cenâzesine hâzır olan Hızır ile İlyas'dır» dedi (589).

Temîmî'lerden olan Amr'ın oğlu Ka'ka' da, Ebû Bekir'in (R.A.) bu esnâda halka olan hitabesini genişçe anlatarak der ki: «Ebû Bekir, dışarda toplanan halkın yanına gitti ve ağırlığının Resûl-i Ekrem üzerine getirilen salâvât-ı şerîfeler olup halkın göz yaşlarını akıtan hutbesinde: «Her hâl ü kârda Allahu Teâlâ'ya hamd ü senâlar olsun. İbâdete lâyık olanın, yalnız Allah olduğuna şehâdet ederim. O, va'dinde sâdık oldu. Kuluna nusret verdi. Tek başına bütün hiziblere galebe çaldı. Hamd, yalnız O'na mahsustur. Yine Resûl-i Ekrem'in, O'nun kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet ederim. O, peygamberlerin sonudur. Kitâbın indiği gibi, dînin, onun meşrû kıldığı, hadîsinde onun buyurduğu gibi olduğuna, söz, onun sözü olduğuna ve Allahu Teâlâ'nın Hakk-ı mübîn olduğuna şehâdet ederim. Allah'ım, kulun, Resûlün, peygamberin, sevgilin ve eminin olan ve ihtiyâr edip tercih ettiğin Muhammed'e yaratıklarının en üstününden daha çok merhamet eyle. Allah'ım, merhametini, afvını, rahmet ve bereketini, Resûllerin seyyidi, Nebîlerin hâtimi, müttakîlerin imâmı, hayırların öncüsü ve iyiliklerin bekçisi ve rahmet peygamberi olan Muhammed'e kıl.

(589) Ebû Bekir (R.A.) hakkındaki birinci rivâyet Buhârî'dedir. İkinci rivâyet İbn Ebi'd-Dünya'nın rivâyetidir. Bu son rivâyet de Hâkim, İbn Ebî'd-Dünya ve Taberânî gibi bâzı zâtlar tarafından rivâyet edilmiş, hattâ bâzılarının rivâyetinde Hızır'dan bahis yoktur.

Allah'ım, yakınlığını artır, delilini kuvvetlendir, makamını keremlendir ve onu herkesin gıbta ettiği Makam-ı Mahmûd'a yükselt ve kıyâmet günü bu makamından bizi de yararlandır. Onu, Vesîle Cenneti ve yüksek derecelere ulaştır. Allah'ım, İbrâhim ve âl'ine rahmet edip onları mübârek ettiğin gibi, Muhammed ve âl'ine de rahmet edip onları da mübarek kıl. Hamde ve ululuğa lâyık olan sensin.

Ey insanlar, Muhammed'e tapanlar bilsinler ki, Muhammed ölmüştür. Allah'a ibâdet edenler ise, O'nun ölmeyen bir hayat sâhibi olduğunu bilsinler. Allahu Teâlâ hükmünü icra etti. Ağlamakla onu terketmeyin. O, sevgili habibini kendisine almağı tercih etti. Onu mükâfatlandırmak için kendisine aldı. Fakat kendi kitabı ile sevgili habibinin sünnetini bize bıraktı. Kim ki bunları alır bir araya toplar ve gerekleri ile amel ederse, mârifet sâhibi olur. Bunları ayıran ise inkâr etmiş olur. Âyet-i celîle'de:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ

«Ey îmân edenler, adâleti titizlikle ayakta tutanlar olun» (4 - Nisâ : 135) buyurulmuştur. Peygamberimizin ölümü ile şeytan sizi meşgul etmesin. Dininizde karışıklığa sebeb olmasın. Şeytânı âciz bırakmak için onun mel'anetini hayır ve hasenât ile tedâviye çalışın. Sizi aldatıp saptacak fırsat ve imkânları ona vermeyin» dedi.

İbn-Abbâs (R.A.) diyor ki: «Ebû Bekir hutbesini bitirdikten sonra Ömer'e dönerek :

— Duyduğuma göre sen, Resûl-i Ekrem'in ölmediğini söylemektesin. Resûl-i Ekrem'in falan tarihlerde Allahu Teâlâ'nın :

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ **«Şübhesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler»** (39 - Zümer: 30) âyet-i celîle'sini bize okuduğunu hâtırlamıyor musun? dedi. Ömer :

— Vallahi, sanki bu âyeti hiç duymamış gibi idim. Ebû Bekir okuduktan sonra hâtırladım. Kur'ân-ı Kerîm, tam onun dediği gibi idi. Allah'tan başka her şey fânîdir. Ölmeyen tek diri, yalnız Allahu Teâlâ'dır. Biz Allah'tan geldik, Allah'a gideceğiz. Salât u selâm, O'nun sevgili peygamberine olsun. Resûl-i Ekrem'i artık O'nun huzurunda biliyoruz, dedi ve Ebû Bekir'in yanı başında oturdu.

Hz. Âişe de (R.A.) şöyle anlatıyor: Resûl-i Ekrem'in irtihâlinde başı ucunda toplanarak, «Acaba bunu diğerleri gibi elbisesinden soyup da mı, yoksa elbisesi ile mi yıkayacağız?» diye düşünüp duruyorlardı. Hepsi bu düşünceye daldı ve uyuya kaldılar. Sonra tanıyamadıkları bir kişi onlara, «Resûl-i Ekrem'i gömleği içinde yıkayınız» dedi. Onlar da Resûl-i Ekrem'i gömleği içinde yıkadılar. Üzerinden suyu döktüler ve gömleği ile ovdular. Yıkama işi bitince kefene sardılar.

Hz. Ali de diyor ki: «Resûl-i Ekrem'i, ölüleri yıkadığımız gibi yıkadık. Hattâ hangi âzâyı yıkamak istedikse, o kolaylıkla bize yöneldi. Resûl-i Ekrem'i yıkarken yumuşak rüzgâr hışıltısı gibi bir ses bize, «Resûl-i Ekrem'i rıfk ile yıkayın, onu incintmeyin. Siz de aynı şeyle karşılaşacaksınız» diyordu.»

İşte Resûl-i Ekrem'in irtihâli böyle olmuştur. Sağlam rivâyette, içinde yıkandığı gömleği çıkarılmıştır. Kıl ve yünden ne gibi elbisesi varsa onlara sarılıp defnedilmiştir. Ebû Câfer diyor ki: «Mezarı, döşeği ve kadife ile döşendi. Sonra gündüzleri giydiği elbiseleri üzerine kondu ve sonra da kefeni içinde defnedildi. Ölümünde mal ve mesken diye bir mîras bırakmadı. Taş üzerine taş koymadı. Ölümünde büyük bir ibret ve müslümanlar için güzel bir örnek vardır (590).

12 nci BEYÂN : EBÛ BEKİR ES-SIDDÎK'IN (R.A.) ÖLÜMÜ

Hz. Ebû Bekir (R.A.) ölüm döşeğine yattığı vakit, kızı Âişe (R.A.) yanına gelerek :

«Ölüm gelip çattığı ve göğüs sıkıştığı vakit, artık servet bir fayda vermez» meâlindeki beytini okuyunca, Ebû Bekir (R.A.) gözünü açarak : «Öyle deme, belki,

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿

«(Bir gün bakarsın ki) **ölüm baygınlığı gerçek olarak gelmiş. İşte bu, senin kaçıp durduğun şeydir»** (50 - Kaaf: 19) de» buyurdu. Ve sonra da: «Şu iki elbisemi yıkayın ve beni onların içinde defnedin. Zîra hayattakilerin yenilere ihtiyacı daha çoktur» dedi. Yine Hz. Âişe :

«Yüzü suyu hürmetine yağmur yağan, yetimlerin baharı ve dulların koruyucusu» meâlindeki beytini söyleyince, Hz. Ebû Bekir: «O, dediğin, Resûl-i Ekrem'dir» buyurdu.

Ebû Bekir'in (R.A.) hastalığı ağırlaşınca yanındakiler :

— Bir doktor çağıralım da seni baksın, dediler. Hz. Ebû Bekir :

— Benim tabibim bana baktı ve ben dilediğimi yaparım diye söyledi» dedi.

Selmân-ı Farsî ziyâretine gelerek :

— Bize öğüt ver, dedi. Hz. Ebû Bekir :

— Allahu Teâlâ size dünyayı fethettirecek, kapularını açacaktır. Siz, ihtiyacınızdan fazlasını almayınız. Bilmiş ol ki, sabah namazını kılan kimse, Allah'ın himâyesindedir. Allah'ın hakkını küçümseme, zîra yüzüstü seni Cehennem'e atar, dedi.

(590) Bu eşyaların kabre konulması hakkında ihtilâf vardır. Konuldu ise de kadifenin, mezar kapanırken çıkarıldığı söylenir. Bunun için mezarı bu şekilde tezyin etmek mekruhtur.

Hastalığı ağırlaşıp artık iyileşmek ümidi kesildiği vakit, halk :

— Yerine birisini tâyin et, diye mürâcaat etti. O da :

— Ömer'i size halife veriyorum, deyince, halk :

— Çok katı yürekli sert bir adamı, başımıza musallat ediyorsun, Allah'a ne cevab vereceksin? dediler. Ebû Bekir (R.A.) :

— Ben de Allahu Teâlâ'ya, «Kullarının en hayırlısını, onların başına tâyin ettim» derim, dedi. Sonra Hz. Ömer'i çağırtarak ona şöyle öğüt verdi: «Bilmiş ol ki; Allahu Teâlâ'nın, insanlar üzerinde gündüzde hakkı var, onu gece kabûl etmez; gece hakkı var, onu da gündüz kabûl etmez. Farzlar ödenmedikçe nâfileleri kabûl etmez. Kıyâmet günü mîzânın ağır gelmesi, dünyada hakka uymak ve hakkı ağır getirmekle mümkündür. Ağır gelmesi için mîzânın hakkı, ona ancak hakkı koymaktır. Kıyâmet gününde terâzisi hafif gelenler, bâtıl olan şey'e uyanlardır. Hafif gelmemek için mîzânın hakkı, ona bâtılı koymamaktır. Allahu Teâlâ Cennet ehlini güzel amellerle, Cehennem halkını da çirkin işleri ile anmıştır. Onların iyi amellerini onlara iade etti de onlar birbiri arasında, «Ben falancadan iyiyim» dedi. Allahu Teâlâ'nın rahmet ve azab âyetlerini bir arada anmasındaki hikmet, kulun korku ile ümid arasında yaşaması ve kendisini tehlikeye atmayıp boşu boşuna Allah'a ümid beslememeleri içindir. Şâyet bu vasıyyetime riâyet edersen, ölümden daha sevimli olarak ulaşacağın bir yitiğin olmaz ki, ölüm muhakkak seni de bulacaktır. Şâyet dediklerime riâyet etmezsen, ölümden daha arzulamadığın bir kaybın olmayacak. Hâlbuki o yine seni yakalayacaktır. Ondan kendini kurtaramazsın» dedi.

Saîd İbnü'l-Müseyyeb de şöyle anlatıyor: «Ebû Bekir (R.A.) ağırlaşınca, bâzı kimseler yanına girerek: «Bize bir şeyler ver, tavsiyelerde bulun. Zîra biz senden endişe ediyoruz» dediler. Ebû Bekir (R.A.) de: «Ölmeden önce şu anlatacaklarımı okuyanların ruhu ufûk-ı mübîne yükselir» dedi. Onların :«Ufûk-ı mübîn nedir?» diye sormaları üzerine, Hz. Ebû Bekir (R.A.): «O, Arş'ın önünde geniş bir ovadır. Akar suları, bahçeleri ve bol meyveleri vardır. Buraya her gün yüz rahmet iner. Şu duâya devam edenin, ölünce ruhu bu makama yükselir. Dua şudur: «Allah'ım, hiç bir ihtiyacın olmadan ve karşılıksız olarak mahlûkatı yarattın. Sonra da birini Cehennem'lik, diğerini de Cennet'lik olarak ikiye ayırdın. Sen beni Cehennem'liklerden değil, Cennet'liklerden kıl. Allah'ım, insanları yaratmadan önce fırkalara ayırdın. Kimini şakî, kimini saîd, bir kısmını azgın ve sapık, bir kısmını da doğru yolda kıldın. Sana isyân ile beni azdırma. Allah'ım, herkesin ne yapacağını, onları yaratmadan önce de bilirdin. Senin bilginde değişiklik olmaz. Ve ilminin dışına çıkılmaz. Sen beni, ibâdetinde dâim kullarından eyle. Allah'ım, sen dilemedikten sonra kimse dileyemez. O hâlde benim sana yaklaşmamı dilememi dile. Allah'ım, kullarının bütün hareketlerini sen takdîr ettin. Senin iznin olmadan bir şey kımıldayıp hareket edemez. Bütün hareketimi senin rızâna uygun kıl. Allah'ım, hayrı - şerri ve her birini işleyecekleri sen yarattın. Beni, bu iki kısmın iyilerinden, hayır işleyenlerinden kıl. Allah'ım, Cennet ve Cehen-

nem'i sen yarattın. Herbirinin adamlarını da yarattın. Beni Cehennem halkından değil, Cennet ehlinden eyle. Allah'ım, bâzı kimseler hakkında sapıklığı irâde ettin ve onların göğüslerini daraltttın. Sen benim göğsümü îman nûru ile genişlendir ve kalbimi îmân nûru ile süsle. Allah'ım, bütün işleri sen sevk u idâre edersin ve sana yönelirler. Öldükten sonra beni temiz bir hayâta ulaştır ve beni sana yaklaşanlardan kıl. Allah'ım, başkalarına güvenerek sabahlayıp akşamlayanlar varsa da, benim îtimadım her an sanadır, ümidim sendedir. Kuvvet ve kudret senindir. Sana güveniyorum, Allah'ım» de, dedi ve bütün bunların Allahu Teâlâ'nın kitâbında olduğunu bildirdi.

13 üncü BEYÂN : ÖMER B. EL-HATTAB'IN (R.A.) ÖLÜMÜ

Amr b. Meymun anlatıyor: Hz. Ömer sû'-i kasde uğradığı vakit, onunla aramızda Abdullah b. Abbâs (R.A.) vardı. Hz. Ömer namazı kıldıracağı zaman saflar arasına durur, safları düzeltir ve bu iş tamam olduktan sonra tekbir alarak namaza dururdu. Cemâatın yetişmesi için çoğunlukla sabah namazının ilk rek'atında Yûsuf, En-Nahl ve benzeri uzun sûreleri okurdu. Bu sabah da tam safları düzeltip tekbir aldığı sırada Muğîre b. Şûbe'nin mecûsî olan kölesi Ebû Lü'lü' onu bıçağı ile yaraladı. Hz. Ömer: «Şu it beni öldürdü» dedi. Adam bunun üzerine bıçağı ile sağa sola saldırarak kaçmağa teşebbüs etti. Bu arada on üç kişiyi yaraladı. Bunlardan dokuzu veya yedisi öldü. Irak'lı hacılardan birisi bu durumu görünce, boyun bağını adamın boynuna doladı. Adam kurtulamıyacağını anlayınca hemen bıçağı kendisine saplayarak intihar etti. Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf'ı imamlığa geçirdi. Benim gibi, Ömer'e yakın olanlar durumu müşâhede edebiliyordu. Fakat arka saflarda olanlar durumu göremiyor ancak Hz. Ömer'in sesini duymadıkları için, «Sübhânellah, sübhânellah» deyip duruyorlardı. Abdurrahman kısa bir namaz kıldırdıktan sonra, Ömer (R.A.) Abdurrahman'a: «Bak bakalım, beni kim bıçakladı?» diye sordu. Abdurrahman da Muğîre'nin kölesinin bıçakladığını öğrendi ve Hz. Ömer'e haber verdi. Hz. Ömer de: «Allah kahretsin, ona ben iyilik yapmıştım» dedi ve devamla: «Allah'a hamdolsun ki beni bir müslüman değil de, müslüman olmayan öldürmüştür» dedi ve devamla: «Sen ve baban bu gayr-ı müslimleri Medine'de çoğaltmamızı isterdiniz. Onlara en çok acıyanı da Abbâs idi» dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs (R.A.):

— Emredersen hepsini öldürelim, dedi. Hz. Ömer :

— Dilinizi konuşup, dîninizi kabûl edip, kıblenize döndükten ve Haccınızı yaptıktan sonra böyle şey olur mu? dedi. Hz. Ömer'i evine götürdüler. Biz de beraber gittik. İnsanlar sanki böyle bir felâketle daha karşılaşmamış gibi şaşkına döndüler. Bir kısmı yarası önemli değil, bir kısmı ise tehlikelidir, deyip duruyordu. Sonra doktor bir hurma suyu getirtti, içirdiler, fakat su karnından çıktı. Süt içirdiler o da aynı şekilde

çıktı. Bunun üzerine herkes öleceğini anladı. Artık hepimiz ziyâretine girdik. Gelen kendisini medh u senâ ediyordu. Bu arada genç bir delikanlı :

— Ey mü'minlerin emîri, sana müjde olsun ki, sen, Resûl-i Ekrem'in sohbetinde bulunmuş, ilk müslümanlardan olup İslâmiyet uğrunda çalışmış bahtiyar bir insansın. Sonra idâreyi eline alarak adâleti zirvesine ulaştırdın ve en sonunda şehâdet mevkiini ihrâz ettin, dedi. Delikanlı bunları söyleyip oradan ayrılmak üzere geri dönünce, eteklerinin yerlere süründüğü görüldü. Hz. Ömer: «Delikanlıyı bana çağırın» dedi. Delikanlı geldi. Hz. Ömer: «Yeğenim, eteklerini yerlere sürdürme. (Böyle uzun etek, eski Arap ileri gelenlerinin âdetlerinden idi) onları topla. Hem elbisen daha çok dayanır, hem de kibirden uzaklaşmakla Rabbine karşı daha saygılı olursun» dedi. Sonra oğlu Abdullah'a döndü ve :

— Bak bakalım, ne kadar borcum var? dedi. Hesâb ettiler, seksen altı bin dirhem civarında borcu çıktı ve Hz. Ömer: «Çocuklarımın serveti buna kâfi gelirse borcumu ödesinler. Şâyet yetişmezse Adiy kabilesine mürâcaat edin. Şâyet bu da yetişmezse Kureyş'den bu borcu te'min edin ve başkalarına baş vurmayın» dedi. Sonra devamla : «Hz. Âişe'ye git ve Ö m e r ' in sana selâmı var, de; sakın, mü'minlerin emîrinin selâmı var, deme. Çünkü şu andan itibaren ben mü'minlerin emîri değilim. De ki: « Ö m e r , arkadaşlarının, yâni Resûl-i Ekrem ile Ebû Bekir'in yanına defnolmak ister. (Burası Hz. Âişe'nin yeri idi). Abdullah gitti, Hz. Âişe'yi ağlar buldu. Ömer'in selâmını tebliğ etti. Hz. Aişe: «Burayı kendime ayırmıştım amma, Ömer istedikten sonra onu kendime tercih ederim» dedi. Abdullah geri dönünce, Hz. Ömer :

— Ne haber? diye sordu. O da :

— İstediğin gibi oldu, Hz. Âişe teklifini kabûl etti, dedi. Ö m e r :

— Elhamdülillâh, benim için bundan önemli bir şey yoktur. Ben öldüğüm vakit, beni oraya götür. Âişe'ye selâm ver, şâyet yine kabûl eder ise oraya defnedin, kabûl etmezse müslümanların umumî mezarlığına defnedin, dedi.

Bu sırada Hz. Ömer'in kızı mü'minlerin annesi Hafsa (R.A.) perişan bir vaziyette babasının yanına geliyor, kadınlar da onun üst ve başını örtüyorlardı. Onu görünce biz oradan ayrıldık. Hafsa (R.A.) babasının üzerine yıkıldı ve bir süre ağladıktan sonra, erkekler müsâade istedi, ben de onlarla içeri girdim. Hafsa'nın (R.A.) ağlamasını duyuyorduk. Bunun üzerine Hz. Ö m e r e :

— Ey mü'minlerin emîri, bize vasıyyet et ve yerine bir halef bırak, dedik. Hz. Ö m e r :

— Ben bu işe, Resûl-i Ekrem'in irtihâlinde kendilerinden râzı olduğu Ali, Osman, Zübeyir, Talha, Sa'd ve Abdurrahman'dan başkalarını reva görmem. Bunlardan birini seçersiniz. Oğlum Abdullah size şâhid olsun, zâten emirlikte onun hakkı yoktur. Emîrlik Sa'd'e isâbet ederse ne güzel, şâyet dîğerlerinden olursa Sa'd ile istişâre etsin. Zîra benim onu Kûfe vâliliğinden azletmem, âcizliğinden dolayı değildi, dedi. Ve devam-

la: «Benden sonra halife olacak zâta tavsiyelerimden birisi, ilk muhacirlere hürmet edip saygı göstermesidir. Ayrıca ilk îmânı kabûl edip servetlerini muhâcirlerle bölüşen Ensar'a karşı iyi davranmasını iyiliklerini takdirle karşılayıp, kusurlarını bağışlamasını tavsiye ederim. Bütün şehir halkına karşı iyi davranmasını tavsiye ederim. Zîra onlar İslâmiyetin yardımcıları ve orduyu ayakta tutan servet kaynakları ve aynı düşmanın kızdıkları kimselerdir. Onlardan ancak kendi rızaları ile mallarının fazlasını almalıdırlar. Ayrıca Bedevîlere de iyi muâmelede bulunmasını tavsiye ederim. Çünkü onlar Arabın aslı ve İslâm'ın madde-i asliyyeleridir. Onların mallarından aldıkları zekât ve sadakaları, onların yoksullarına dağıtmalıdır. Ayrıca zimmîlere karşı da iyi davranmasını, onlara karşı verdiği sözde durmasını, güçlerinin yetmiyeceği ağırlığı onlara yüklememesini tavsiye ederim» dedi.

Her fânî gibi o da ruhunu teslim edince, gerekli işlem yapıldıktan sonra cenâzeyi alarak Hz. Âişe (R.A.) validemizin kapusuna geldik. Oğlu Abdullah izin istedi. Hz. Âişe müsaade etti ve biri Resûl-i Ekrem, diğeri de Sıddîk-ı A'zam olan iki arkadaşının yanına defnedildi.

Rivâyete göre Resûl-i Ekrem :

«Cebrâil aleyhisselâm bana, «İslâmiyet Ömer'in ölümüne ağlasın» dedi» (591) buyurmuştur. Abdullah İbn Abbâs'ın (R.A.) anlattığına göre Hz. Ömer bir taht üzerine kondu. Oradan kaldırılmadan cemâat namazını kıldı ve kendisine duâ ettiler. Ben de o arada bulunuyordum. Benimle kimse ilgilenmiyordu. Birisi arkadan eteğimi çekti, bir de baktım ki Hz. Ali'dir. Hz. Ömer'e acıdı ve: «Senin amelin gibi amel ile Allah'a mülâkî olacak kimseyi geride bırakmadın. Senin, o iki arkadaşınla beraber olacağına kat'î kanaatım vardır. Çünkü ben çok def'a Resûl-i Ekrem'in :

«Ben, Ebû Bekir ve Ömer gittik. Ben, Ebû-Bekir ve Ömer çıktık. Ben, Ebû Bekir ve Ömer girdik» (592) dediğini, yâni her ikisini daima bir arada andığını duyardım. Ümid ederim ki Allahu Teâlâ seni de onların arasına alacaktır» dedi.

14 üncü BEYÂN : OSMAN'IN (R.A.) ÖLÜMÜ

Osman'ın (R.A.) şehâdet olayı meşhurdur. Abdullah b. Selâm anlatıyor: Muhâsarada bulunan Osman'ı (R.A.) ziyâret etmek üzere yanına girdim, selâm verdim. Hz. Osman, beni hoş-beş ettikten sonra :

— Kardeşim, bu gece rü'yamda şu pencereden Resûl-i Ekrem'i gördüm bana :

— Osman, seni sardılar, öyle mi? diye sordu. Ben de :

— Evet, öyle ya Resûlâllah, dedim. Resûl-i Ekrem :

— Seni susuz bıraktılar, öyle mi? diye sordu. Ben de :

(591) Ebû Bekir Âcûri Şeriat kitabında Ubeyy b. Kâ'b'dan rivâyet etmiştir.
(592) Buhârî ile Müslim, rivâyet etmişlerdir.

— Evet, öyle, dedim. Bunun üzerine bana bir bardak su verdi ve içtim. Hattâ soğukluğunu göğsümde duyarcasına kandım. Sonra bana :

— İstersen seni onlara gaalib getirelim, istersen iftarı bizim yanımızda yap, dedi. Ben de Resûl-i Ekrem'in nezdinde iftarı tercih ettim, dedi ve o günde de şehid oldu. Abdullah b. Selâm, Osman'ın (R.A.) şehâdeti esnasında yanında bulunanlara: «Osman son olarak o esnada ne dedi?» diye sordu. Dediler ki, Osman: «Allah'ım, ümmet-i Muhammed'in tefrikasını kaldır ve kendilerini birleştir» diye üç kere duâ etti. Abdullah diyor ki: «Eğer Osman böyle dua etmese, kıyâmete kadar müslümanlar bir araya toplanamazlardı.»

Semame b. Hazenü'l-Kuşeyrî diyor ki: «Osman (R.A.), evini saran adamların karşısına çıktığı vakit, orada idim. Osman (R.A.):

— Sizi benim üzerime teşvik ve tahrik eden o iki kişiyi getirin göreyim, dedi. Kızıl deve veya eşek gibi iki adam Osman'ın (R.A.) karşısına çıktı. Hz. Osman :

— Size Allah ve Resûlüne yemîn verdirerek soruyorum; Resûl-i Ekrem Medine'ye geldiği vakit, Rûme kuyusundan başka içilecek tatlı su bulunmadığı için :

مَنْ يَشْتَرِي رُومَةَ فَيَجْعَلَ دَلْوَهُ مَعَ دِلَاءِ الْمُسْلِمِينَ بِخَيْرٍ مِنْهَا فِي الْجَنَّةِ

«Kimdir Rûme kuyusunu satın alıp müslümanları suvaran ve her kovasına ondan daha hayırlı ve Cennet'te bir kova alan?» (593) buyurduğu vakit, bol para verip onu satın alan ve millete vakfeden ben değil miyim? Şimdi siz ondan, hattâ bir bardak acı sudan olsun beni men'ediyorsunuz, dedi. Onlar :

— Evet, doğrudur, dediler. Sonra yine Hz. Osman :

— Allah ve İslâmiyet hakkı için size soruyorum; darda olan İslâm ordusunu tamamiyle kendi servetimden techiz etmedim mi? diye sordu. Onlar :

— Evet, doğrudur, dediler. Hz. Osman :

— Allah ve İslâmiyet adına size yemîn verdiriyorum; mescid müslümanlara dar geldiği vakit, Resûl-i Ekrem :

مَنْ يَشْتَرِي بُقْعَةَ الْفُلَانِ فَيَزِيدُهَا فِي الْمَسْجِدِ بِخَيْرٍ مِنْهَا فِي الْجَنَّةِ

«Cennet'te daha hayırlısını almak üzere falancanın arsasını kim alıp mescide ilâve eder?» (594) buyurduğu vakit onu satın alıp mescide katan ben değil miyim? Böyle iken, şimdi siz benim mescidde namaz kılmama mâni oluyorsunuz, dedi. Onlar :

— Evet, doğrudur, dediler. Hz. Osman :

(593) Tirmizi ve Nesei rivâyet etmiştir.
(594 - 595) Sumame'nin bu rivâyetlerini Tirmizî ve Nesei almış, ayrıca Tirmizi sahih olduğunu söylemiştir.

— Allah'a ve İslâmiyet adına yemîn verdirerek soruyorum; Resûl-i Ekrem, Ebû Bekir, Ömer ve benimle Şebir dağında otururken, dağ sallanıp taşı yuvarlandığı ve Resûl-i Ekrem taşı ayağı ile itip :

اُسْكُنْ ثَبِيْرُ فَمَا عَلَيْكَ اِلَّا نَبِيٌّ وَصِدِّيْقٌ وَشَهِيْدَانِ

«Ey Şebir dağı dur. Zira senin üzerinde bir peygamber, bir sıddîk ve iki şehidden başka kimse yoktur» (595) buyurmadı mı? dedi. Onlar :

— Vallahi doğru söylüyorsun, dediler. Bunun üzerine Hz. Osman : «Allahü Ekber» diye tekbir aldıktan sonra :

— Kâ'be'nin Rabbi hakkı için şâhid olun ki, ben şehîdim, dedi.

Dâbbe kabilesinin yaşlılarından bir zâttan rivâyet edildiğine göre, Hz. Osman vurulup, kanlar sakalı üzerine akarken: «Allah'ım, seni noksanlardan tenzih ederim. İbâdete lâyık olan ancak sensin, ben ise nefsime zulmedenlerdenim. Onları sana havâle eder, her hususta senden yardım diler ve mübtelâ olduğum bu hâl karşısında senden sabırlar dilerim» dedi.

15 inci BEYÂN : ALİ'NİN (R.A.) İRTİHALİ

Esbağu'l-Hanzalî diyor: Hz. Ali'nin sû'-i kasda uğrayacağı sabaha yakın, müezzinlerinden İbn Tiyâh, sabah namazı için kendisini gelip uyandırdı. Hâlbuki o, üzerine ağırlık çökmüş vaziyette yaslanıyordu. İkinci def'a gelip seslendi. Aynı vaziyette idi. Üçüncü def'a seslenince kalktı mescide doğru yol aldı ve giderken :

اُشْدُدْ حِيَازِيْمَكَ لِلْمَوْتِ ، فَاِنَّ الْمَوْتَ لَاقِيْكَ

وَلَا تَجْزَعْ مِنَ الْمَوْتِ اِذَا حَلَّ بِوَادِيْكَ

«Ölüm için hâzır ol ve sıkı dur, zira mutlak sûrette ölüm seni yakalayacaktır.»

«Ölüm kapuyu çaldıktan sonra, feryâd ü figan etme, çünkü fayda vermez.»

diyerek gidiyordu. Küçük kapuya vardığı vakit İbn Mülcem tarafından bıçaklandı. Bunu duyan Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'dan doğma kızı ve Hz. Ömer'in zevcesi olan Ümmü Gülsüm, ağlayarak, «Bu sabah namazının benimle işi ne? Daha önce kocam Ömer sabah namazında sû'-i kasda uğradı. Şimdi de babam aynı vakitte aynı durum ile karşılaştı» dedi. Kureyş'in yaşlılarından birisi: «Hz. Ali'yi İbn Mülcem vurduğu vakit, «Kâ'be'nin Rabbi hakkı için umduğuma nâil oldum» dedi. Oğullarına gerekli vasıyyetini yaptıktan sonra ancak bir Kelime-i Tevhid getirerek irtihâl etti» demiştir.

Hz. Ali'nin oğul Hz. Hasan, ölüm döşeğine yattığı vakit kardeşi Hüseyin yanına gelerek: «Ağabey, ne ağırlanıyorsun? Yolculuğun, baban ve deden olan Resûl-i Ekrem ve Ali'ye, annen ve büyük annen olan Fâtıma ile Hatice'ye, amcaların olan Hamza ile Câfer'edir, onlara gidiyorsun. Bunda üzülecek ne var?» deyince, o: «Evet, büyük bir sefere çıkıyorum» dedi.

Hz. Hüseyin veya Hz. Hasan'ın oğlu Muhammed anlatıyor: «Kerbelâ'da Ubeydullah b. Ziyad'ın ordusu Hz. Hüseyin'in etrafını aldığı ve kendisini öldüreceklerini anladığı vakit, kendi adamlarına bir hutbe îrâd etti. Hutbesinde Allahu Teâlâ'ya hamd ü senâ ettikten sonra: «İşte dünyanın değişip bozulduğunu, her şey'in bilinmezlikten geldiğini, bardağın dibinde kalan su damlası gibi her şey'in bittiğini görüyorsunuz. Mer'alardaki yaş otun yaşayışı gibi hayat, bana kâfi, fakat görmez misiniz, hak ile amel edilmez, bâtıldan kaçınılmaz oldu. Bu hâlde mü'mine düşen vazife, bir an önce Allah'a ulaşmağı temennidir. İşte ben de bu durumda ölümü saâdet ve zâlimlerle yaşamayı cürüm görüyorum» dedi.

BEŞİNCİ BAB

16 ncı BEYÂN : HALİFE, ÜMERÂ VE SALİHLERİN ÖLÜM DÖŞEĞİNDEKİ SÖZLERİ

Muâviye b. Ebû Süfyan ölüm döşeğine yattığı vakit: «Beni oturtun» dedi. Kendisini oturttular. Allah'ı tesbîh ederek andı ve ağlayarak: «Ey Muâviye, ihtiyarlayıp çöktükten sonra Rabbini hâtırlayıp zikrediyorsun. Hâlbuki bu hâlin, gençlik dallarının bol su aldığı ve yapraklarının henüz yemyeşil olduğu zamanda olmalı idi» diyerek yüksek sesle ağlamağa başladı ve: «Ey Rabbim, kalbi, katı ve günahkâr olan şu ihtiyara merhamet et. Allah'ım, kusurlarını at, sürçmelerini bağışla. Senden başkasında ümidi olmıyana lûtfunla muâmele et» dedi. Kureyş'in yaşlılarından birisinin anlattığına göre, ölüm hastalığında bâzı kimseler Muâviye'nin ziyâretine gitmiş ve vücudunda bâzı kırıklar görmüşler. Muâviye Allahu Teâlâ'ya hamd ü senâ ettikten sonra: «Topyekûn dünya, görüp tecrübe ettiğimizden başka bir şey değildir. Vallahi, iyi biliniz ki, onun yeşilliklerini neş'e içinde karşıladık, yaşayışımızdan zevk aldık. Dünya ise durmadan yavaş yavaş bu zevk ve neş'elerimizi bozdu. Nihâyet bir gün dünya bizi kocaltı ve terketti. Bizi elem ve kederlendirdi. Vay bu dünyaya, vay bu dünyaya» dedi.

Başka birisinin anlattığına göre de Hz. Muâviye hastalığında îrâd ettiği bir hutbesinde: «Ey insanlar, ben, harman olmuş bir ekinim. Ben, benden önce size hükümdarlık edenden daha fena olduğum gibi, benden sonra da size benden iyisi değil, benden kötüsü gelecektir. (Oğluna hitâben) ey Yezîd, ben öldüğüm vakit beni aklı başında bir adam yıkasın. Zîra akıllıların Allah katında bir değeri vardır. Beni güzel yıkasın ve âşikâre tekbir alsın» dedi. Sonra dolaptaki bir bohçayı getirtti. İçinde

Resûl-i Ekrem'e ait bir elbise, bir miktar saç ve tırnak kırıntıları vardı. «Bunları, ağız, burun, kulak ve gözümün üzerine koyun. Resûl-i Ekrem'in giydiği bu elbiseyi de kefenimin altından bana giydirin. Allahu Teâlâ'nın ana-baba hakkındaki emirlerine riâyet et. Beni böylece mezarıma koyduğunuz vakit, Allah'ın rahmeti ile beni başbaşa bırakın» dedi.

Muhammed b. Akabe'nin anlattığına göre, Hz. Muâviye ölüm döşeğine yattığı vakit: «Keşke ben zî Tuva'daki Kureyş'den bir ferd olsaydım da bu işlere hiç girmeseydim» dedi.

Abdülmelik b. Mervan da ölüm döşeğine yattığı vakit, elbise yıkayıcısının nasıl çamaşırı yıkayıp eli ile sıktığını görünce: «Keşke ben de çamaşır yıkayıcısı olsam da her günkü el emeğimle günlük nafakamı temîn etsem ve dünya işlerine karışmasam» demiştir. Ebû Hazm bunu duyunca: «Allah'a hamd olsun ki onlar ölümleri ânında bizim yaşayışımızı arzûlarlar, fakat biz ölürken onların yaşayışını hiç aramayız» demiştir.

Ölüm döşeğinde yatan Abdülmelik b. Mervan'a: «Ey mü'minlerin emîri, kendini nasıl buluyorsun?» diye sorduklarında, Abdülmelik, Allahu Teâlâ'nın:

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ

مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ

«Andolsun ki sizi ilk def'a yarattığımız gibi, âhirette de yapayalnız, teker teker huzurumuza gelmişsinizdir. Size ihsân ettiğimiz şeyleri, de sırtlarınızın arkasında bırakmışsınızdır» (6 - En'am: 94) buyurduğu gibi buluyorum, dedi ve öldü.

Ömer b. Abdülâziz'in hanımı olan Abdülmelik b. Mervan'ın kızı Fâtıma: «Ben Ömer'i, ölümü esnasında, «Allah'ım, kısa bir süre de olsa ölümümü adamlarımdan gizle» diye duâ ettiğini duydum. Bir ara kapuyu açarak kendi odama girdim. Ömer'in:

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا

«İşte âhiret yurdu. Biz onu, yerde ne tegallüb, ne fesad arzûsuna düşmeyeceklere veririz. Sonuç, sakınanlarındır» (28 - Kasas: 83) âyetini okudu, sonra sesi kesildi. Ne bir hareket, ne de bir ses duymayınca, hemen hizmetçilerinden birini gönderdim. Adam: «Çoktan öldü» diye bağırdı.

Rivâyete göre Ömer b. Abdülâziz ağırlaşınca doktor çağırdılar. Doktor:

— Bu zehir içmiştir. Bunun için ben bunun hayatı hakkında te'minat veremem, dedi. Ömer b. Abdülâziz gözünü açarak:

— Bana değil, zehir içmeyenlere de yaşayacaklarına dair te'minat verme, dedi. Doktor:

— Zehir içtiğinin farkında mısın? diye sordu. Ömer de:

— Evet, mideme inince anladım, dedi. Doktor:

— O hâlde hemen tedâviye başlayalım, dedi ise de, Ömer bunu reddederek:

— Tedâvisi kulağımın ardında olsa da elimi kaldırıp onu almam. Rabbime ulaşmak benim için daha iyidir, dedi. Ve bir kaç gün sonra öldü.

Yine rivâyete göre Ömer b. Abdülâziz; ölüm döşeğine yatınca ağlamağa başladı. Etrafındakiler:

— Senin için ağlanacak ne var, Allahu Teâlâ seninle beraber nice sünnetleri ihyâ etmiştir. Adâletin ise son haddine yükselmiştir, dediler. O tekrar ağlayarak:

— Değil mi ki Allah'ın huzurunda bütün bu milletin hesabını vermek için durdurulacağım. Hepsi hakkında âdil davranabilmekten emin değilim, yaptığım kusurlar da ayrı. Elbette bunlara korkar ve ağlarım, diyerek yine ağladı ve ve az sonra öldü.

Ömer b. Abdülâziz'in ölümü yaklaştığı vakit:

— Beni oturtun, dedi. Oturttular. O:

— Ben o kimseyim ki bana emirlik verdin, ben kusur ettim. Beni nehyettin, ben ise isyân ettim, diye üç kere söyledi. Sonra da: «Fakat yine de «Lâ ilâhe illâllah» ibâdete lâyık ancak Allah'tır, dedi. Başını göklere çevirdi ve dikkatle baktı. Kendisine:

— Ne bakıyorsun? diye sorduklarında, o:

— Ben öyle kimseleri görüyorum ki, onlar ne insan ne de cindir, dedi ve böylece ruhu bedeninden ayrıldı. Allah rahmet etsin ve kabri nûr ile dolsun.

Hikâye edildiğine göre Hârunu'r-Reşîr ölümü esnâsında bizzat kendi eliyle kefenini hâzırladı ve:

مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَهْ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ

«Malım bana fayda vermedi. Bütün saltanatım benden ayrılıp mahvoldu» (69 - Hâkka: 28, 29) âyet-i celîle'lerini okudu.

Me'mun da ölümü esnâsında yaslanarak: «Ey mülkü, dâim olan Allah'ım, mülk ve memleketini ve hattâ her şey'ini kaybeden kuluna merhamet et» dedi.

Mu'tasım da 44 yaşında ölürken: «Eğer ömrümün bu kadar kısa olduğunu bileydim hiç bir şey yapmazdım» demiştir.

Muntasır da ölümü esnasında sıkıntı içerisinde kıvranıyordu. Kendi-

sine: «Bu o kadar önemli değil» dediklerinde, o: «Sıkıntım, dünya hayatının sona erip âhiret hayatının başlaması içindir» dedi.

Amr b. el-Âs da (R.A.) içi dolu sandıklarına bakarak: Bunları böyle dolu olarak kim alacak. Keşke deve kığısı olaydılar» demiştir.

Haccac da ölümü esnasında: «Allah'ım, insanlar diyorlar ki, «Sen beni mağfiret etmezsin». Sen beni mağfiret eyle» dedi. Bu söz, Ömer b. Abdülâziz'in hoşuna gitti ve ona gıbta ederdi. Bu sözü Hasan-ı Basrî'ye naklettikleri vakit: «Gerçekten Haccac böyle söyledi mi?» dedi. «Evet, söyledi» dediklerinde, o: «Öyle ise umulur ki Allahu Teâlâ'nın afv ve merhametini kazanmıştır» dedi.

17 nci BEYÂN : SAHABE, TÂBİİN VE ONLARDAN SONRA GELEN TASAVVUF ERBABININ SALİHLERİNDEN BÂZILARININ BU HUSUSTAKİ SÖZLERİ

Muaz R.A.) ölümü esnasında: «Allah'ım, şimdiye kadar Senden korkuyordum, fakat şimdi Sana ümid besliyorum. Allah'ım, ben sular akıtıp ağaçlar sulamak ve bahçeler yetiştirmek için yaşamak istemediğimi, susuzluktan ciğerleri yananları sulamak, darda kalanlara genişlik göstermek, ulemâ sohbetine devam edip onların zikir halkalarına sıkıştırmak için yaşamak istiyorum» dedi. Ölüm sancıları şiddetleşip baygınlıklar geçirip ayıldıkça: «Allah'ım, beni ne kadar sıkıştırırsan sıkıştır. Bilirsin ki kalbim Sana bağlıdır, Seni sever» dedi.

Selmân-ı Farsî de ölüm döşeğine yattığı vakit ağladı. Sebebini soranlara, «Dünyadan ayrıldığım için ağlamıyorum. Ancak Resûl-i Ekrem : «Dünyadan ayrılırken sermayeniz bir yolcunun yol azığından fazla olmasın» demiştir. İşte buna ağlıyorum» dedi. Hâlbuki öldüğü vakit hesab ettiler, bütün serveti on dirhem civarında idi.

Bilâl ölürken karısı: «Vay başıma gelenler» diye ağlamağa başlayınca, Bilâl: «Hayır, ne mutlu bize ki, yârın dostlarımız Hz. Muhammed ve arkadaşlarına kavuşacağım» dedi. Denildiğine göre Abdullah b. el-Mübârek ölümü esnasında gözünü açtı ve gülümseyerek :

لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ **«Artık çalışanlar da bunun gibi çalışmalıdır»** (37 - Sâffât: 61) âyetini okudu.

İbnü'l-Münkedir de ölürken ağladı. Sebebini soranlara, «Bilerek işdan Cennet veya Cehennem ile bir haberci beklediğim için ona ağlıyorum» dedi.

İbnü'l-Münkedir de ölürken ağladı. Sebebini soranlara, «Bilerek işlediğim bir büyük günah için ağlamıyorum. Ağlamamın asıl sebebi, önemsemiyerek yaptığım bir hatânın Allah katında büyük bir günah olmasından korkarak ağlıyorum» dedi.

Amir b. Abdülkays de ölüm ânında ağladı ve: «Ağlamamın sebebi, boşa geçirdiğim günler ve gecelerdir» dedi.

Fudayl de ölümü esnasında bayıldı. Sonra gözünü açınca: «Âh uzun yolculuk ve âh az azık» dedi.

İbnü'l-Mübârek de ölümü esnasında âzadlı kölesi olan Nasr'a «Başımı toprağa koy» dedi. Nasr ağladı. «Niçin ağlıyorsun?» deyince, «Senin iki varlığını, servetini ve şimdi de yoksul olarak ölümünü hâtırlayarak ağlıyorum» dedi. İbnü'l-Mübârek: «Ağlama, zîra ben Allahu Teâlâ'dan zenginler gibi yaşamamı ve yoksullar gibi ölmemi istedim. Sonra sen, bana şehâdeti telkîn et ve ben başka bir söz konuşmadıkça da onu tekrar etme» dedi.

Atâ b. Yesar diyor: «Adamın birine ölümü esnasında İblis gözükerek: «Artık kurtuldun» dedi. Adam: «Ben sana kat'iyyen inanmam» diye cevab verdi.

Yine birisi ölümü esnasında ağlayıp, sebebini kendisinden sorduklarında, «Beni ağlatan Kur'ân-ı Kerîm'deki : إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ **«Allah ancak müttakilerin ibâdetini kabûl eder»** (5 - Mâide: 27) âyet-i celîle'sidir» dedi.

Cerirî diyor ki: «Son nefesinde Cüneyd'in yanında bulunuyordum. Nevruz ve aynı zamanda cum'a günü idi. Kur'ân-ı Azîm'i okuyordu ve hatmetmişti. Ben de kendisine: «Bu durumda da mı okuyorsunuz?» dedim. O da: «Bu işe benden daha lâyık olan kimdir. İşte defterim dürülmektedir, hiç olmazsa hatmile dürülsün» dedi.

Rüveym diyor: «Ebû Saîd el-Harraz'ın ölümü ânında yanında bulunuyordum. O ise: «Ârîflerin gönüllerinin Allah'ı zikre olan iştiyâkı ve gizli münâcât hâlindeki hâtırlamaları, ölüm ve ümid dolu şerbet bardaklarını onların üzerlerine serpti de şükredip az ile kanâat eden veya doyan gibi dünyadan yüz çevirdiler. Onların maksad ve üzüntüleri bir askerî karargâha, orduya katılmaktır ki, orada parlak yıldızlar gibi Allah'ın dostları vardır. Cisimleri yeryüzünde O'nun sevgisi ile ölüp giderken ruhları perdeler arasında yükseklere doğru seyreder. Onlar ancak habiblerinin civarında istirahata çekildiler. Zorluk ve zahmette aksaklık göstermezler» dedi.

Cüneyd'e, Ebû Saîd el-Harraz'ın ölüm ânında vecde çok geldiğini söylediklerine, onun ruhunun hevesle uçması şaşılacak bir şey değildir» dedi. Zu'n-Nûn-ı Mısrî'ye ölümü esnasında: «Canın ne arzû eder?» diye sorduklarında: «Benim ne istediğimi hemen ölümümün önünde bilir ve bulurum» dedi.

Ölümü ânında zâtın birisine: «Allah de» dediklerinde, «Siz ne vakte kadar Allah diyeceksiniz? Hâlbuki ben Allah aşkı ile yanıyorum» dedi.

Yine zâtın birisi diyor ki: «Memşadi'd-Dînûrî'nin yanında bulunuyordum. Fakirin biri geldi selâm verdi ve: «Burada insanın ölebileceği temiz

bir yer bulunur mu?» diye sordu. Orardakiler kendisine yer gösterdiler. Ayrıca orada göze suyu da vardı. Fakir abdestini tazeledi. Bir miktar namaz kıldı, sonra da gösterilen yere giderek yattı, ayaklarını uzattı ve öldü.

Ebû'l-Abbâs ed-Dînûrî bir meclisde konuşuyordu. Kadının biri sözlerinden vecde gelerek haykırdı. Bunun üzerine Ebû'l-Abbâs kendisine: «öl» dedi. Kadın kalktı kapuya doğru yürüdü ve çıkarken Ebû'l-Abbâs'a döndü: «Sözünü tutuyor ve ölüyorum» diyerek yattı ve öldü.

Ebû Ali'nin kızkardeşi Fâtıma'dan rivâyet edildiğine göre; diyor ki, Ebû Ali'nin ölümü yaklaştığı vakit eteğimin üzerinde yatmış ve bir bayginlık geçirmişti. Gözünü açtığı vakit: «İşte gök kapuları açılmış, Cennet'ler süslenmiştir. Adamın biri de: «Ey Ebâ Ali görüyorsun, sen reddetmez ve kabûl edersen seni yüksek rütbelere ulaştırdık» dedi ve sonra da şu beyti söyledi:

«Seni görmeden sevgi gözü ile başkasına bakmam. Bu senin hakkındır.»

«Bir an seni unutmamdan beni azâb edeceğini düşünerek utancımdan sana bakamıyorum.»

Son deminde Cüneyd'e «Lâ ilâhe illâllah» demesi telkin edildiği vakit, «Ben O'nu unutmadım ki hâtırlayayım» demiştir.

Şiblî'nin hizmetçisi Câfer b. Nusayr'a, «Şiblî son deminde ne gördü?» dediklerinde, dedi ki: «Şiblî son deminde, «Birisinin bende bir dirhem hakkı vardı, onun için binlerce dirhem verdim. Hâlâ korkum odur» dedi ve sonra bana, kendisine abdest aldırmamı söyledi. Ben de abdestini aldırdım. Yalnız sakallarını hilâllemeyi, aralarına su vermeyi unuttum. Dili tutulmuştu. Elimi tuttu ve sakallarının arasına soktu. Sakallarını hilâlledim ve böyle öldü. Yâni son nefesinde bile şeriatın edeblerinden hiç birini terketmediğini söyledi.

Ölüm döşeğinde yatan Bişr b. el-Hâris'e: «Ölüm ağır geldiği için hayatı mı seviyorsun?» diye soranlara, «Allah'a gitmek kolay değildir» dedi.

Sâlih b. Mismar'a: «Oğlunu ve aileni birine vasiyyet etmiyor musun?» dediklerinde, «Onları Allah'tan başkasına emânet etmekte Allah'tan hayâ ederim» demiştir.

Ebû Süleyman ed-Dârânî de ölüm döşeğine yattığı vakit ziyâretine gelenler ona: «Sana müjdeler olsun ki, mağfireti çok, merhameti bol olan Allah'a gidiyorsun» dediler. O da: «Öyle diyecek yerde, iğneden ipliğe her şey'in hesâbını görüp kusurlarından dolayı seni azâb edecek olan bir Allah'ın huzuruna gidiyorsun desenize?» demiştir.

Ebû Bekir el-Vâsıtî de hastalandığı vakit, «Bize vasiyyette bulun» diyenlere, «Allahu Teâlâ'nın sizden istediği hakkına, riâyet edin» dedi. Yine birisi ölüm döşeğine yattığında ailesi ağlamağa başladı. Onun ağladığını gören kocası sebebini sorunca, kadın, «Senin için ağlıyorum» dedi. Adam, «Sen kendin için ağla, zîra ben kırk yıl bugün için ağladım» demiştir.

Cüneyd diyor: «Ölüm hastalığında Seriyyü's-Sakatî'yi ziyârete gittim ve: «Nasılsın?» diye kendisinden sordum. O da: «Bendeki hastalıktan tabibe nasıl şikâyet edeyim? Zîra bana gelen, ondan geldi» dedi. Bunun üzerine yelpaze ile kendisini biraz serinlendirmek istedim. O da: «Ciğerleri yanan bir adam yelpazeden ne anlar» diyerek yine şu meâldeki şiirleri söyledi :

«Kalb yanıyor, gözün yaşları akıyor, sıkıntılar toplandı sabırlar ayrıldı.»

«Gönül varlığı heves ve arzûları, kendini huzursuz eden adamın istikrârı olabilir mi?»

«Ey Rabbim, benim için kurtuluş yolu olan bir şey varsa da, bir nefesim dahi kalmışsa, onu bana ihsân eyle.»

Şiblî'nin ölümü ânında adamlarından bâzıları yanına girerek ona şehâdet kelimesini telkin ettiklerinde, şu meâlde konuştu :

«Bir beyt ki içinde sen varsın, artık oranın ışığa ihtiyacı yoktur.»

«İnsanlar hüccet ve delilleri ile geldikleri vakit, bizim hüccetimiz sensin.»

«Senden yardım istediğim vakit, Allah bana yardım etsin.»

Yine hikâye edildiğine göre Ebû'l-Abbâs b. Atâ, Cüneyd'in yanına girdi. Cüneyd can çekişiyordu. Cüneyd'e selâm verdi. Cünyed selâmını geç aldı ve: «Beni mâzur gör, virdim ile meşgul idim» dedi. Sonra kıbleye dönerek tekbir aldı ve öldü.

Ölüm döşeğinde yatan Kettânî'ye: «Ne gibi amelin var?» diye sorduklarında, «Ölümüm yakın olmasa size amelimden bahsetmezdim. Ama mâdemki ölmek üzereyim, söyleyeyim. Tam kırk yıl kalbimin kapusunu bekledim. Ne zaman Allah'tan başka bir şey kalbime girmek istedi ise onu hemen kovdum» demiştir.

Mu'temir'den hikâye edildiğine göre, diyor ki: «Hıkem b. Abdülmelik'in ölümü esnasında yanında bulunanlardan biri idim. «Allah'ım, bu şöyle böyle, iyi bir insan idi. Sen bunun ölüm acısını kolaylaştır» diye duâ ettim. Bir müddet sonra ayıldı ve: «O duâyı yapan kim?» diye sordu. Ben de: «O duâyı ben yaptım» dedim. Bunun üzerine dedi ki: «Azrâil bana, «Ben her cömerde karşı rıfk ile davranırım» dedi ve sonra da öldü.

Yûsuf b. el-Esbât ölüm döşeğine yattığı vakit, Huzeyfe ziyâretine gitti ve onu fazla ıztırap içinde gördü. «Şimdi feryâd ü figan zamanı mıdır?» deyince, Yûsuf, «Ne yapayım, vallahi yapmış olduğum amelleri sıdk u ihlâs ile yapıp yapmadığımı bilemiyorum, ona ağlarım» dedi. Huzeyfe: «Şu sâlih adama bakın, amelindeki ihlâsından korkuyor» dedi.

Ahmed Megazilî diyor: «Şu suffa adamlarından ihtiyar bir malûlün ziyâretine gittim, ölüm döşeğinde idi. Allahu Teâlâ'ya hitâben: «Bana dilediğin gibi muamele etmeye muktedirsin, bana rıfk ile muâmele et yâ Rab» diyordu.

Ölümü esnâsında Şeyh'in biri Memşâdü'd-Dînûrî'nin yanına gitti ve: «Allah sana iyi muâmelede bulunsun» diye duâ etti. Bunun üzerine Memşad gülümseyerek : «Otuz yıl önce Cennet bütün varlığı ile bana arzedil-

di ve fakat ben ona iltifat etmedim» dedi. Yine Rüveyme ölümü esnasında kendisine şehâdeti telkîn ettikleri vakit, «Zâten ben ondan başkasını söyleyemem» dedi.

Yine Ebû'l-Hüseyin en-Nûrî'ye şehâdeti telkîn ettikleri vakit, «O'na gitmiyor muyum?» dedi.

İmâm-ı Şâfiî'nin ölüm hastalığında Ebû'l-Yahya el-Müzenî ziyâretine gitti ve: «Ne hâldesin?» diye sordu. İmam Şâfiî: «Dünyadan yolcu, dostlardan ayrılır, kötü amelime ulaşır, ölüm şerbetini içer ve Allah'a yönelir olduğu hâlde sabahladım. Bununla beraber ruhumun Cennet'e gideceğini bilmem ki onu ona göre hâzırlayayım. Cehennem'e gideceğini de bilmem ki, onu terkedeyim» dedi. Ve sonra da şu beyitleri söyledi:

«Kalbim daralıp yollarım sıkıştığı vakit, ümidimi Senin huzuruna teslim ettim.»

«Günahlarımı büyük görüyorum, fakat senin afvın ile karşılaştığım vakit, afvını onlardan da büyük buluyorum.»

«Sen daima kendi fazl u kereminden afvedici cömerd ve kerem sâhibisin.»

«Eğer sen olmasan, İblis'e hiç bir âbid aldanmazdı; âbid şöyle dursun, sâfiyyin olan adamı bile azıttı.»

Ahmed b. Hıdreveyh ölüm döşeğine yattığı vakit kendisinden bir mes'ele sordular. Gözleri yaşardı ve: «Oğlum, o öyle bir kapudur ki, doksanbeş yıl o kapuyu çaldım durdum. Şimdi o, bu saatte bana açılıyor. Saâdet veya şekaavetin hangisi ile açılacağını bilemiyorum. Bu durumda benden ne cevab bekliyorsun?» dedi.

İşte eskilerin ölüm ânındaki sözleri böyledir. Hâllerindeki ihtilâfa göre sözleri de ayrı ayrıdır. Bâzısının korku, bâzısının ümid, diğer bir kısmının ise şevk ve muhabbet tarafı gaalib geldi ve herkes hâline göre konuştu ki, hâllerine nisbetle her birinin sözü doğrudur.

ALTINCI BAB

18 inci BEYÂN: CENAZE, MEZARLAR VE MEZARLARI ZİYÂRET HUSUSUNDAKİ ÂRİFLERİN SÖZLERİ

Bilmiş ol ki; cenâzeler, basîret sâhibleri için bir ibret levhasıdır. Cenâzelerde hâtırlatmak ve gaflette olanları uyarmak vardır. Ne yazık ki gaflettekiler, daima başkalarının cenâzelerini göreceklerini ve kendilerinin ölmiyecekmiş gibi kalacaklarını sanarak gafletleri artar. Kendilerinin de tabuta girip taşınacaklarını hesâba katmaz. Bunu düşünseler de, çok daha sonra olacağını sanırlar. Tabutlarda taşınan, tanış ve ahbablarının da aynı görüş ve düsüncede olduklarını hesâba katmazlar. Hâlbuki onların bu zanları boşa çıktı ve zamanları münkariz oldu. Bir sal ve bir tabutun geçtiğini gören kimseye yaraşan, tabut içerisinde kendisini farzetmesidir. Çünkü mutlak sûrette kendisi de oradan geçecektir. Belki

yârın, belki yârından da yakın. Hattâ Ebû Hüreyre (R.A.) bir cenâzenin geçtiğini gördüğü vakit, «Git, biz de ardından geliyoruz» derdi.

Dımışk'lı Mekhûl, sabahleyin bir cenaze gördüğü vakit, «Git, ben de akşam üzeri oradayım» derdi.

Ölüm, beliğ bir öğüt ve sür'atli bir gaflettir. Evvelkileri götürür, sonraya kalanlar ise bunu unuturlar.

Üseyd b. Hadır da: «Ben hâzır bulunduğum her cenâzede, «Bu adam nere gitti ve ne muâmele görecek» düşüncesinden başka hiç bir şey ile meşgul olmazdım» dedi.

Mâlik b. Dînâr'ın kardeşi öldüğü vakit, ağlayarak cenâzesine gitti ve: «Vallahi, nereye gideceğimi bilmeden ben huzura kavuşamam. Hâlbuki hayatta olduğum müddetçe de bunu bilemem» dedi. A'meş diyor: «Gittiğimiz cenâzelerde herkes hüngür hüngür ağladığı için şaşırır ve cenâzenin asıl sâhibinin kim olduğunu bulup tâziye edemezdik.»

Sâbit el-Bennânî de: «Gittiğimiz cenâzelerde herkesi yüzü kapalı ağlar hâlde görürdük» dedi.

İşte eskilerin ölümden korkuları böyle idi. Ne yazık ki, şimdi herkes cenâzelerin başında gülüp eğlenmektedirler. Konuştukları, vereselerine bıraktıkları mallar hakkındadır. Hiç kimse kendisinin de aynı şekilde öleceğini ve ne olacağını düşünmez. Bütün bu gafletin sebebi isyandan doğan kalb katılığıdır. Bu sûretle Allah'ı, âhireti ve önümüzdeki müşkil durumları unutarak, gaflet içinde boş şeylerle vakit geçiriyoruz. Bu gibi gafletten uyanmağı Allah'tan dileriz. Zamanımızda cenâzede hâzır olanların en iyileri, cenâze için ağlayanlardır. Akılları olsa ölüye değil, kendilerine ağlarlardı. Nitekim İbrahim ez-Ziyâd ölünün birine acıyıp da ona ağlayanlara bakarak: «Eğer kendiniz için ağlasaydınız çok daha iyi ederdiniz. Çünkü bu adam, ölüm meleğini görmek, ölüm acısını tatmak ve son nefesde îman korkusu gibi, üç zorluktan kurtulmuştur. Hâlbuki bunlar sizin önünüzdedir» dedi.

Ebû Amr b. el-A'lâ diyor ki: «Cerîr, kâtibine bâzı şiirler yazdırıyordu. Bu sırada ben de yanında bulunuyordum. Tam bu esnâda bir cenâze gözüktü. Cerîr yazıyı durdurdu ve: «Vallahi, bu cenâzeler beni kocaltı» dedikten sonra şu meâldeki beyitleri okudu:

«Cenâzeler bize yöneldiği vakit, bizi korkuturlar, fakat bizden yön çevirdikleri vakit yine oyun ve eğlenceye devâm ederiz.»

«Tıpkı bir sürüye hücûm eden kurttan, sürünün ürkmesi gibi, o, bir koyun alıp gitti mi diğerleri, yine yayılmalarına devâm eder.»

Cenâzeye hâzır olmanın âdâbından bâzılarını düşünmek, uyanmak, hâzırlanmak ve fıkıh bölümünde anlattığımız gibi cenâze ile giderken saygı içinde bulunmaktır. Yine cenâzenin âdâbından diğer bir kısmı da, ölü, kötü bir insan olsa bile ona hüsn-i zann etmektir. Çünkü işin içyüzünü ve son nefesi bilmiyoruz. Rivâyete göre Ömer b. Zer'in komşularından birisi ölmüş, kötü bir insân olduğu için cenâzesine kimse gelmek istememişti.. O, cenâzeyi hâzırladı, namazını kıldı ve mezara gömdük-

ten sonra: «Ey zât, Allah sana rahmet etsin. Çünkü müslümân olarak yaşadın ve namazını kıldın. Her ne kadar onlar senin için günahkârdır diyorlarsa da acaba günahsız olan kimdir?» dedi. Yine hikâye edildiğine göre Basra mahallelerinin birisinde adamın biri ölmüş. Karısı cenâzeyi yıkayıp defnedecek kimse bulamamış. Çünkü onun kötülüğünden ötürü kimse sâhib çıkmamış. Bu durum karşısında kadın iki hammal tutmuş ve cenâzeyi musallaya götürmüştü. Yine de namazını kılmağa kimse gelmedi. Nihâyet cenâzeyi defnetmek için mezarlığa götürdü. O civarda bulunan zâhidlerden bir zât âdetâ cenâzeyi bekler gibi hâzır duruyordu. Zâhid, cenâzenin namazını kılmağa hâzırlanınca, bunu duyan civardakiler de cenâze namazına katıldılar. Fakat yine de böyle bir zâhidin, bu tür fâsikın cenâze namazını kılmasına şaşmaktan kendilerini alamadılar. Bunun üzerine zâhid: «Bana rü'yamda, «Kabristana in, orada başında yalnız bir kadın bulunan sâhibsiz bir cenâze var. Afvedilmiştir. Onun namazını kıl» dediler. Ben de onun için geldim» dedi. Tabiî bunu duyanların şaşkınlıkları daha da arttı. Bunun üzerine zâhid adamın hanımına kocasının durumundân sordu. Hanım da: «Herkesin bildiği gibi sarhoş idi» dedi. Zâhid: «İyi düşün, bunun hiç iyi bir tarafı yok mu idi?» dedi. Kadın: «Evet, üç hâli vardı. Her gün sabah olup ayılınca elbisesini değişir, yıkanır, abdest alır ve cemâatle sabah namazını kılar, sonra içki masasına dönerdi. Sonra mutlak sûrette bir veyâ iki öksüz çocuk evde barındırırdı. Hattâ bunlara kendi çocuklarından daha çok bakardı. Üçüncüsü, gece sarhoşluğundan ayıldığı vakit: «Ey Rabbim, benimle Cehennem'in hangi boşluğunu dolduracaksın?» diye ağlardı. Zâhid bunları dinleyince şübhesi zâil olarak yerine döndü.

Üşeym'in oğlu Sıla'nın kardeşi defnedildiği vakit mezarın üzerinde: «Şâyet kabir azâbından kurtuldunsa büyük tehlikeden kurtuldun» dedi.

19 uncu BEYÂN: MEZARIN HÂLİ VE BÜYÜKLERİN MEZAR BAŞINDAKİ SÖZLERİ

Dahhak (R.A.) Resûl-i Ekrem'e, «İnsanların en zâhidi kimdir?» diye sorduğunda, Resûl-i Ekrem: **«Kabrî ve kabirde çürümeyi unutmayan, dünyanın fuzûlî zînetlerini terkeden, bâkîyi fânî üzerine tercih eden, yârınını düşünmeyen ve kendisini ölülerden sayandır»** (596) buyurmuştur. Hz. Ali'ye: «Ne oluyor, mezarlara komşu oldun?» dediklerinde, o: «Onlar sizden çok iyi komşulardır. Çünkü onlar dilleri ile dünyalıktan bahsetmezler. Kendi dilleri ile âhireti anlatır dururlar» dedi. Yine Resûl-i Ekrem: **«Mezarlıktan daha feci bir manzara görmedim»** (597) buyurdu. Hz. Ömer de: Resûl-i Ekrem ile bir mezarlığa uğradık. Bir mezarın başında durdu. Kendisine en yakın ben bulunuyordum. Ağladı, hepimiz de ağladık. Bize:

— **Niye ağlıyorsunuz?** diye sordu. Biz:

(596) Yukarda metin olarak geçmiştir.

(597) Sohbet âdâbında metin olarak geçmiştir.

— Sen ağladın, biz de ağladık, dedik. Resûl-i Ekrem:

— **Bu, benim annem Âmine'nin mezarıdır. Ziyâreti için Rabbimden izin istedim, izin verdi. Mağfiret edilmesi için duâ etmeğe izin istedim, verilmedi. Bu yüzden bir ana aşkı ile ağladım»** (598) buyurdu. Hz. Osman, uğradığı mezar başında ağlar ve sakalı ıslanırdı. Kendisine Cennet ve Cehennem anıldığı vakit ağlamazsın da, mezar başında niye ağlarsın? dediklerinde, Resûl-i Ekrem'in: **«Kabir, âhiret yolunun ilk konak yeridir. İnsan orada kurtarırsa ondan sonrası kolaydır, kurtaramazsa ondan sonrası daha zordur»** (599) buyurduğu için ağlarım, dedi.

Amr b. Âs (R.A.) bir def'a bir mezarlıktan geçerken kabristana baktı, atından indi ve orada iki rek'at namaz kıldı. Kendisine: «Böyle bir âdetin yoktu, neden böyle yaptın?» diyenlere, «Kabristandakiler ile mezar arasındaki mâcerayı hâtırladım da hiç olmazsa iki rek'at namaz ile Allah'a yaklaşayım dedim» dedi. Mücâhid diyor ki: «Ölen insan ile ilk konuşan mezardır. Mezarı kendisine: «Ben, kurt, böcek yeriyim. Ben yalnızlık yeriyim. Ben, garib ve karanlık bir yerim. İşte benim sana söyliyeceklerim bunlardır. Sana bunları hâzırladım. Sen bana ve benim için ne hâzırladın?» der.

Ebû Zer (R.A.) de: «En yoksul günümü size bildireyim mi? En fakir günüm, mezara konduğum gündür» dedi. Ebû'd-Derdâ (R.A.) vaktinin çoğunu mezarlıkta geçirirdi. Sebebini soranlara, «Öyle kimselerle düşüp kalkıyorum ki, onlar hep bana âhireti hâtırlatır. Yanlarından ayrıldığım vakitte de beni çekiştirmezler» dedi.

Câfer b. Muhammed de gece vakti mezarlığa uğrar, onlara selâm verir ve: «Size ne oluyor ki sözlerime cevab vermiyorsunuz?» der. Sonra da kendi kendine: «Vallahi, onlarla cevab vermeleri arasında büyük engel vardır. Ben de yakında onlar gibi olacağım» der ve sabaha kadar orada namaz kılardı.

Ömer b. Abdülâziz de arkadaşlarından birisine: «Geçtiğimiz gece ölüleri düşündüm. Üç günlük bir ölüyü mezarında görsen, ne kadar samimî dostun olsa da ondan nefret edersin. Orada dolaşan kurt ve böcekleri, akan irinleri, pis kokusu arasında kurtların kendisini nasıl parçaladığını, kefeninin bozulup vücudunun pis hâle geldiğini görüp kendisinden nefret ederdin» dedi. Ve hemen bayılıp düştü.

Yezîd er-Rakkâşî de: «Ey mezarlarında yalnız kalıp ameliyle yerin içinde ünsiyyet edenler, ne olaydı hangi amelenizle müjdelendiğinizi ve hangi kardeşlerinize gıbta ettiğinizi bilseydim» dedi. Sonra öyle ağladı ki, ağlamasından sarığının ucu ıslandı. Sonra da: «Vallahi, iyi amellerle müjdelendi. Allah'a ibâdette birbirine yardımcı olanlara gıpta etti» dedi. Daima mezarlığa baktığı vakit öküzün böğürmesi gibi böğürürdü.

(598) Sohbet âdâbında geçmiştir.

(599) Tirmizî, rivâyet etti; hasendir, dedi. İbn Mâce de rivâyet etmiştir. Hâkim de sahih olduğunu söyledi. Metin olarak yukarda geçmiştir.

Hâtem el-Esamm da bir mezarlığa uğrayıp oradakilere duâ etmeyen ve kendini düşünmeyen, hem kendine, hem de oradakilere ihânet etmiş sayılır, dedi.

Âbidlerden Ebû Bekir de: «Âh anneciğim, keşke beni doğurmasaydın. Çünkü oğlun uzun müddet mezarda tevkif edildikten sonra, uzun yola çıkacaktır» dedi.

Yahya b. Muaz Râzî de: «Âdemoğlu, Rabbin seni Cennet'e dâvet ediyor. Hangi yönden O'na icâbet edeceğine bak. Eğer dünyadan O'na icâbet eder ve yolculukla meşgul olursan Cennet'e girersin. Eğer mezarında bu dâvete icâbet etmek istersen, Cennet'e giremezsin. Hasan b. Sâlih mezarlığa uğradığı vakit: «Dışın güzel amma bütün zorluklar içindedir» derdi.

Atâ-i Süllemî gece olduğu vakit: «Ey kabir ahâlisi, öldünüz, vay ölüm vay, amelinizi gördünüz, vay ameliniz vay, yârın da Atâ sizindedir» sözünü tekrâr ederek sabahleyin oradan ayrılırdı. Süfyan diyor: «Mezarı çok anan, onu Cennet bahçelerinden bir bahçe bulur. Onu unutan ise, sonunda orayı Cehennem çukurlarından bir çukur bulur.»

Rebi' b. Haysem, evinde bir mezar kazdı. Kalbi katılaştığı vakit oraya girer, bir müddet yatar, sonra :

رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ

«Rabbim beni geri gönder, tâ ki ben zâyi ettiğim (ömrüm) **mukabilinde iyi amelde bulunayım»** (23 - Mü'minûn: 99 - 100) âyetini tekrar tekrar okuduktan sonra, «Ey Rebi', işte geri çevrildin, hadi amel et bakalım» derdi.

Ahmed b. Harb de şöyle diyor: «Yer, karyola ve döşeğini süsleyip uykuya yatan adama şaşar ve, «Ey adam, aramızda hiç bir perde olmadan uzun müddet benim içimde yatacağını düşünmez misin?» der.

Meymûn b. Mihran anlatıyor: «Ömer b. Abdülâziz ile mezarlığa doğru gittik. Mezarları görünce ağladı. Sonra bana dönerek: «Ey Meymûn, bunlar atalarımın mezarlarıdır. Sanki dünyaya hiç karışmamışlar gibidir. Baksana nasıl toprak altında kaldı ve mezarları eskidi, bedenlerini kurt ve böcekler yedi bitirdi» dedi. Sonra tekrar ağladı ve: «Vallahi, şu mezara girip de azabdan emîn olan kimseden daha büyük in'am edilmiş bir kimse düşünemem» dedi.»

Sâbit el-Bennânî de şöyle anlatıyor: «Bir def'a bir mezarlığa girmiştim. Çıkmak istediğim zaman ardımdan bir ses, «Ey Sâbit, onların susması seni aldatmasın, onların arasında nice üzüntülü kimseler vardır» dedi. Rivâyete göre Hz. Hüseyin'in kızı Fâtıma, kocası Hasan'ın oğlu Hasan'ın cenâzesine bakarak yüzünü yoldu ve: «Ümid içinde yaşarken felâket ve musîbet içinde akşamladılar. O musîbetler hem büyüdü, hem de çoğaldı» dedi. Denildi ki kocasının mezarı üzerinde çadır kurdu ve bir yıl orada kaldı. Bir yıl sonra çadırı söktü ve kendisini şehre götürdüler. Bu sırada mezarlıktan: «Aradığınızı buldunuz mu?» diye bir ses geldi. Öte taraftan da: «Hayır, ümidlerini kesdi ve geri döndü» denildi.

Ebû Mûsâ et-Teymî de: «Firezdek'in ailesi öldü. Basra'nın ileri gelenleri cenâze merâsimine katıldı. Aralarında Hasan-ı Basrî de vardı. Hasan-ı Basrî Firezdek'e :

— Bugün için ne gibi hâzırlıkta bulundun? diye sordu. O da :

— Altmış senedir kelime-i şehâdete devam ediyorum, dedi. Kadın defnedildikten sonra Firezdek mezarı başında :

«Sen beni korumazsan, ben ölümün ötesindeki darlık ve yanmaktan daha çok korkarım.»

«Kıyâmet günü sert yedici gelir, şiddetle beni Cehennem'e çekerse hâlim nice olur?»

«Âdemoğullarından kelepçeli ve yüzü kara olarak Cehennem'e sevk edilenler hüsrandadır» dedi.

Yine ölüler hakkında :

«Mezarlıkta dur ve onlara sor; sizden zulmetlere dalmış kimdir?»

«Bulunduğu mezarda ikrâm edilip de kurttan emniyet huzurunu tadan kimdir?»

«Göz sâhibleri için duruş aynıdır, dereceler arasında göze bir fark çarpmamaktadır.»

«Ancak senin bu soruna cevab verirlerse, ayrılıklarını bildiren durumlarını dilleri ile haber verirler.»

«İtâat edenler bahçelere girer, orada ağaçların gölgelerinde istirahat ederler.»

«Fakat mücrim ve günahkârlar da kendi çukurlarında zehirli yılanlarla uğraşıp dururlar.»

«Mânevî akrepler onları zehirler ve azablarının ıztırabını çekerler.»

Dâvud-ı Tâî de, mezar başında ağlıyarak şu beyitleri söyleyen bir kadına uğradı. Kadın :

«Seni mezarına koyup kapattılar. Sen hayatını kaybettin. Sen, bağlı ve kapalı olduğun hâlde ben hayatın zevkine nasıl varırım?»

dedi. Sonra da: «Âh evlâdım, ne olaydı, kurt ve böceklerin hangi gül yanağından yemeğe başladığını bilseydim?» deyince, Dâvud-ı Tâî bir nâra atarak bayılıp düştü.

Mâlik b. Dînar da: «Bir mezarlığa uğradım ve şöyle bir şiir söyledim» diyor :

«Mezarlığa uğradım ve onlara, «Nerde büyükleriniz ve hakirleriniz?»

«Nerde o saltanatıyla böbürlenip serveti ile öğünenler?»

Bu sırada aralarından, kendisini görmediğim ve fakat duyduğum bir ses bana :

«Hepsi yok oldu, haber veren de yok, hepsi öldü, muhbir de yok»

«Yerden çıkan pınarlar arasında sabahlar ve akşamlarsın. Hâlbuki o güzel sûretler mahvolur.»

«Ey geçmiş insanlardan soran, gördüklerin içerisinde senin için ibret alacak bir şey yok mudur?»
dedi ve ben de ağlayarak geri döndüm.»

BA'ZI MEZAR TAŞLARINDA YAZILI BEYİTLER:

Bir mezar taşında:
«Mezarlar sana sesleniyor; hâlbuki onlar dilsiz ve sâkinleri yer altında sessizdir. Ey ulaşamadığı dünyayı toplayan, acaba bunu kimin için topluyorsun? Hâlbuki sen de öleceksin.»
Başka bir mezar taşında:
«Ey geniş servet sâhibi, mezarı mükemmel ve muhkem yapılmış insan, içinde cismi harâb olan bir mezarın sağlamlığından sâhibine bir fayda yoktur.»
İbn Semmâk diyor: «Kabristana uğradım, bir mezar taşında:
«Yakınlarım beni hiç bilmez gibi mezarımın etrafında dönüp dururlar»
«Mirascılarım malımı böler, fakat borcumu ödemez ve ona önem vermezler.»
«Herkes hakkını alır âfiyetle yer, bana bakmazlar. Aman Allah'ım, ne çabuk da beni unuturlar.»
Başka bir mezarda da şöyle yazılıdır:
«Dost, dostlardan kaçmıştır. Ölüme, ne kapucu, ne de koruyucu engel olamaz.»
Söz ve nefesleri sayılı olan insan, dünya ile nasıl ferahlanırsın?»
«Ey gaafil insan, noksanlıklar içinde sabahlarsın. Ömrün boyunca zevklerine dalar dursun.»
«Ölüm, apaçık meydanda olduğu için, onu hâtırlamayanlara merhamet etmez, ilim kendisinden alınan da merhamet etmez.»
«Ölümün, nice dili olan insanları dilsiz hâle getirdiğini görüyorsun.»
«Oturduğun evin mâmur, süslü fakat mezarın, mezarlıkta kaybolmuştur.»

Başka bir mezarda da:
«Yarışa hâzırlanan atların saf tutmaları gibi, mezarları sıralanmış olan ahbablarımın mezarları önünde dururum.»
«Ağlayıp göz yaşlarımı akıttığım vakit, gözlerim beni de onların arasında gördü» diye yazılmıştır.

Bir doktorun mezar taşında şöyle yazılıdır:
«Lokman'ın da mezarına intikal ettiğini bana söyledikleri vakit dedim ki:
«Hani onun tıpdaki mevkii ve bu hususdaki hazâkati?»
«Kendini ölümden kurtaramayan, başkasını nasıl kurtarabilir?»
Başka bir mezarda da:
«Ey insanlar, benim çok kuruntularım vardı, fakat ömrüm yetmedi.»
«Sağlığında amel imkânlarını bulan, Allah'tan korksun da amel etsin»

«Gördüğünüz gibi buraya yalnız ben gelmiş değilim, hepiniz de buraya geleceksiniz» diye yazılı idi.

Bütün bunlar, ölüm gelmeden amelinde kusur edip günlerini gafletle geçirenlerin mezarlarında yazılan beyitlerdir. Aklı başında olan, başkasının mezarına baktığı vakit, kendi yerini görür, ona göre hâzırlanır ve kendisi gitmeden onların yerlerinden kımıldamıyacaklarını bilir. Oradakilere bir günlük hayat vermek, onlar için bütün dünyadan hayırlıdır. Çünkü onlar amelin değerini bildi ve işin içyüzünü anladılar. Onların hasreti bir nebze olsun günahlarına tevbe edip azabdan kurtulmak ve yapacakları sevab ile derecelerini yükseltmektir. Onlar, ömürlerinin kıymetini öldükten sonra bildiler. Bütün hasretleri bir saatlık hayatadır. Hâlbuki o saat senin elindedir. Sen onun, yapmak isteyip yapamadığı her ameli yapabilecek durumda iken fırsatını değerlendirmiyorsun. İş işden geçtikten sonraki çekeceğin hasreti düşün.

Sâlihlerden birisi, kardeşliklerinden ölen birisini rü'yasında görmüş ve: «Elhamdülillâh, rahatsın» demiş. Adam: «O senin dediğin, «Elhamdülillâhi rabbil âlemîn» sözünü burada söyliyebilsek, bizim için bütün dünyadan hayırlı idi. Beni nasıl toprak arasına sıkıştırdıklarını görüyorsun. Hayatta olan falan adam gibi ben de dirilip iki rek'at namaz kılabilsem daha ne isterdim» dedi.

20 nci BEYÂN: ÇOCUKLARI ÖLDÜĞÜ VAKİT SÖYLEDİKLERİ SÖZLER

Yakınlarından veya çocuklarından birisi öldüğü vakit hayatta olana düşen vazife, «Zâten yolculuk hâlindeyiz. O bizden daha evvel davrandı ve gideceğimiz yere gitti. Biz de yakında gideceğiz» diyerek üzülmemektir. Çünkü o da mutlak oraya gidecektir. Aradaki fark, öne geçmek ve sona kalmaktan başka bir şey değildir. Buna inanan kimsenin elbette feryâd ü figanı azalır. Özellikle kendisinden önce ölen çocuğu için alacağı mükâfatı düşünen, buna hiç üzülmez. Nitekim Resûl-i Ekrem:

لَأَنْ أُقَدِّمَ سَقْطًا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُخَلِّفَ مِائَةَ فَارِسٍ كُلُّهُمْ يُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللهِ

«Düşük bir çocuğumu öne geçirmem, benim için Allah uğrunda savaşan, bin atlı askeri geride bırakmaktan daha sevimlidir» (600) buyurmuştur.

Burada «Düşük» demesi, aşağıdan yukarıya tenbih içindir, yâni düşük böyle olursa, eksiksiz doğmuş bir çocuğun ölmesi, şübhesiz daha değerlidir.

Zeyd b. Erkam (R.A.) rivâyet ediyor: «Dâvud aleyhisselâm'ın bir co-

(600) İbn Mâce, **«Bir süvari asker»** şeklinde rivâyet etmiştir.

cuğu ölmüş. Dâvud aleyhisselâm buna son derece üzülmüş. Bunun üzerine kendisine:

— Bu çocuk senin nazarında ne kadar kıymetli idi? diye sorulmuş. O da:

— Yer dolusunca altun, dedi. Kendisine:

— İşte sana bunun kadar mükâfat âhirette verilecektir, dendi.»

Yine Resûl-i Ekrem: **«Kimin üç çocuğu ölür ve alacağı mükâfatı hesâb ederek sabrederse, onlar ona Cehennem'den perde olurlar»** buyurdu. Kadının biri: «Ey Allah'ın Resûlü, iki çocuğu ölürse yine aynı mıdır?» diye sorunca, Resûl-i Ekrem: **«İki çocuğu ölürse de»** (601) buyurdu.

Çocuğu ölen anne ve babaya düşen vazife, onlara duâ etmektir. Çünkü anne ve babanın çocukları hakkındaki duâları daha çok kabûle şâyandır.

Muhammed b. Süleyman, oğlunun mezarı başında durdu ve: «Allah'ım, ben oğlum için senin azâbından korkar ve ona Senin rahmetini umarım. Beni, korktuğumdan emin kıl ve umduğuma ulaştır» dedi. Ebû Sinan da oğlunun mezarı başında durarak: «Allah'ım, oğlumun bana karşı işlediği bütün kusurlarını bağışladım. Sen de Sana karşı olan vazifedeki kusurlarını bağışla. Zîra sen, herkesten keremli ve cömertsin» dedi.

Bedevî'nin biri de oğlunun mezarı başında durarak: «Allah'ım! Oğlumun bana karşı işlediği bütün kusurlarını bağışladım. Sen de Sana karşı olan bütün kusurlarını bağışla» dedi.

Zerr'in oğlu Ömer'in oğlu Zerr, öldüğü vakit, babası Ömer onu lâhde yerleştirdikten sonra: «Ey Zerr, senin için olan acımız, senin üzerine olan yânî seni kaybettiğimiz için olan acımızı bize unutturdu. Acaba şu anda sana ne soruldu? Ve sen ne cevab verdin?» dedi ve devamla: «Allah'ım, bu, Sana gelen oğlum Zerr'dir. Onu yaşattığın kadar yaşattın. Ömrünü ve rızkını takdîr ettin. Ona asla zulmetmedin. Ben de elimden geldiği kadar sana ve bana itâat etmesini te'mîne çalıştım. Allah'ım, onun ölümünden duyduğum acıdan, bana va'd ettiğin mükâfatı, ben ona hibe ettim. Sen de onun azâbını bana bağışla. Oğlumu azâb etme» dedi ve oradakileri ağlattı. İşi bitip mezardan ayrılırken, mezardaki oğluna hitâben: «Ey Zerr, artık senden sonra bizim bir ihtiyacımız kalmadı. Allah ile beraber başka hiç bir insâna ihtiyacımız yoktur. Şimdi seni burada bırakıp gidiyoruz. Yanında kalsak da sana bir fayda sağlayamayız» dedi.

Admın biri Basra'da çok güzel yüzlü bir kadın gördü. Kadına:

— Ben bu kadar güzellik görmedim. Bu güzellik, mutlaka senin üzüntüsüzlüğündendir, dedi. Kadın:

— Dünyada kimsede olmayan keder bende vardır, dedi. Adam:

— O nedir? deyince, kadın:

(601) Nikâh bölümünde geçmiştir.

— Kocam ve sevimli iki güzel çocuğum vardı. Huzur içinde idik. Kocam kurban kesti. Bunu gören büyük oğlum, babasının nasıl kurban kestiğini küçük kardeşine de göstermek için onu yatırıp kesti. Öldüğünü görünce, korkusundan dağa kaçtı. Kocam onu aramağa gitti. Çocuğumu kurt yedi, kocam da dağda susuzluktan öldü. İşte bu dertler içinde Allahu Teâlâ bu güzelliği bana verdi, dedi.

İşte, çocuk öldüğü vakit bu gibi daha önemlilerini düşünerek insan, kendisini teselli etmelidir. Çünkü her felâketin daha büyüğü vardır. Onu düşünerek insan kendini teselli edebilir.

21 inci BEYÂN: MEZARLARI ZİYARET, ÖLÜYE DUA VE BUNUNLA İLGİLİ HUSUSLAR

Ölümü hâtırlamak ve ibret almak için umumî mezarlıkları ziyâret müstehabdır. İbret almakla beraber yümn ü bereket ummak için de sâlihlerin mezarlarını ziyâret yine müstehabdır. Resûl-i Ekrem önceleri mezarları ziyâretten men'etmiş ve fakat sonra müsâade etmiştir. Nitekim Ali'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem: **«Sizi kabir ziyâretinden men'etmiştim,** fakat şimdi ziyâret edin. Zîra mezarları ziyâret etmek size âhireti hâtırlatır; **kötü söylememek şartıyle»** (602) buyurmuştur. Resûl-i Ekrem annesinin kabrini ziyâret etti ve o günden daha çok ağladığı görülmedi. **«O gün, annemin kabrini ziyâret için bana müsâade edildi, fakat ona istiğfâr için müsâade edilmedi»** dedi. İbn Ebî Melîke diyor: «Hz. Âişe'yi (R.A.) mezarlıktan dönerken gördüm, «Nereden geliyorsun?» diye sorduğumda, Hz. Âişe (R.A.): «Kardeşim Abdurrahman'ın kabrini ziyâretten geliyorum» dedi. «Resûl-i Ekrem mezar ziyâretinden men'etmedi mi?» diye sorduğumda, Hz. Âişe: «Evet etti, fakat sonradan bu yasağı kaldırdı» dedi.

Hz. Âişe'nin (R.A.) bu sözüne îtimad ederek kadınların mezarlığa gitmelerine müsâade etmek doğru olmaz. Çünkü onlar mezarlıkta fazla hezeyan eder; iyilikleri, kötülüklerini karşılamaz. Yolda da şuna buna görünmekten de kendilerini sakınmazlar. Bu ise büyük günahlardandır. Sünnet olan mezar ziyâreti için, bu irtikâb edilmez. Evet göze batmayacak şekilde eski elbise ile çıkıp akrabanın mezarına gidebilir. Ancak, duâ etmek ve lâf etmemek şartıyle olmalıdır. Ebû Zer'in (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

(602) Hadis sağlamdır. Müslim, Büryede'den rivâyet etmiştir ve metin olarak da yukarda geçmiştir.

زُرِ الْقُبُوْرَ وَتَذَكَّرْ بِهَا الْآخِرَةَ وَاغْسِلِ الْمَوْتَى فَإِنَّ مُعَالَجَةَ جَسَدٍ خَاوٍ وَمَوْعِظَةٌ بَلِيغَةٌ وَصَلِّ عَلَى الْجَنَائِزِ لَعَلَّ ذٰلِكَ أَنْ يُحْزِنَكَ فَإِنَّ الْحَزِينَ فِي ظِلِّ اللهِ تَعَالَى

«Mezarları ziyâret et ki bu sayede âhireti hâtırlarsın. Ölüleri yıka, çünkü döşmüş olan bedenlerle uğraşmak insâna öğüttür. Cenâze namazını kıl, belki o senin kalbine hüzün getirir. Mahzun insanlar ise Allah'ın himâyesindedir» (603) buyurmuştur. İbn Ebî Melike'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

زُرُوا مَوْتَاكُمْ وَسَلِّمُوا عَلَيْهِمْ فَإِنَّ لَكُمْ فِيهِمْ عِبْرَةً

«Ölülerinizi ziyâret edin ve onlara selâm verin. Zira sizin için onlardan ders almak vardır» (604) buyurmuştur.

Nafi'in rivâyetine göre, İbn Ömer (R.A.) uğradığı her mezarda durur, selâm verir ve öyle geçerdi.

Muhammed'in oğlu Câfer'in babasından rivâyetinde, Hz. Fâtıma (R.A.) bâzı günlerde büyük amcası Hamza'nın (R.A.) mezarını ziyâret eder, orada ağlar ve iki rek'at namaz kılardı.

Resûl-i Ekrem:

مَنْ زَارَ قَبْرَ أَبَوَيْهِ أَوْ أَحَدِهِمَا فِي كُلِّ جُمُعَةٍ غُفِرَ لَهُ وَكُتِبَ بَرًّا

«Ana ve babasının veya bunlardan birisinin mezarını her cum'a günü ziyâret eden kimse mağfiret olunur ve iyilerden yazılır» (605) buyurmuştur.

İbn Sîrîn'in rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

إِنَّ الرَّجُلَ يَمُوتُ وَالِدَاهُ وَهُوَ عَاقٌّ لَهُمَا فَيَدْعُ اللهَ لَهُمَا مِنْ بَعْدِهِمَا فَيَكْتُبُهُ اللهُ مِنَ الْبَارِّينَ

«Anasına babasına âsî olduğu hâlde anne ve babası ölen kimse, onlar öldükten sonra onlar için hayır duâda bulunursa, Allahu Teâlâ onu

(603) İbn Ebi'd-Dünyâ ve Hâkim ceyyid sened ile rivâyet etmişlerdir.
(604) İbn Ebi'd-Dünyâ mürsel ve hasen olarak rivâyet etmiştir.
(605) Taberânî, Ebû Hüreyre'den (R.A.) rivâyet etmiştir.

iyilerden, ana ve babasına itâat edenlerden yazar» (606) buyurmuştur. Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: **«Kabrimi ziyâret edene şefâatim vâcib olur»** (607). Diğer bir hadîsde de: **«Kim, alacağı mükâfatı düşünerek Medine'de beni ziyâret ederse, kıyâmet günü hem şâhidi, hem de şefâatçisi olurum»** (608) buyurmuştur.

Kâ'bü'l-Ahbâr diyor: «Her gün ve gecede ayrı ayrı yetmiş bin melek Resûl-i Ekrem'in kabrinde toplanır. Kanatları ile kabrine dokunur, ona salât ü selâm götürerek ayrılırlar. Zamanı gelip de yer yarılıp Resûl-i Ekrem mezarından kalktığı vakit, yetmiş bin melek etrafını almış olduğu hâlde kalkar.»

Mezar başında müstehab olan, ziyâretçinin yönü ölüye ve arkası kıbleye dönük olmak ve ona selâm vermektir. Mezarı ellemek ve öpmek gibi davranışlardan sakınmaktır. Zira bunlar Hıristiyanların âdetidir. Nafi': Abdullah İbn Ömer'in (R.A.) yüz kere belki de daha çok Resûl-i Ekrem'in kabrini ziyâret ettiğini; Resûl-i Ekrem'e, Ebû Bekir'e ve babası Ömer'e selâm verdiğini gördüm» demiştir.

Ebû Umâme anlatıyor: «Enes b. Mâlik (R.A.) Resûl-i Ekrem'in kabrini ziyârete gider ve âdetâ tekbir alacakmış gibi ellerini kaldırır, Resûl-i Ekrem'e selâm verir ve sonra da dönerdi.

Hz. Âişe'nin (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

مَا مِنْ رَجُلٍ يَزُورُ قَبْرَ أَخِيهِ وَيَجْلِسُ عِنْدَهُ إِلَّا اسْتَأْنَسَ بِهِ وَرَدَّ عَلَيْهِ حَتَّى يَقُومَ

«Kim, bir kardeşinin mezarını ziyâret eder ve onun başında oturursa, ölü onunla ünsiyyet eder. Kalkıncaya kadar onu dinler, kalkınca onu uğurlar» (609) buyurmuştur.

Süleyman b. Süheym diyor ki: «Resûl-i Ekrem'i rü'yamda gördüm ve kendisine: «Yâ Resûlâllah, bu kadar müslüman seni ziyâret ediyor ve sana selâm veriyorlar. Bunların selâmını duyuyor ve anlıyor musun?» diye sordum. Resûl-i Ekrem: «Hem anlıyor, hem de iade ediyorumû buyurdu.

Ebû Hüreyre (R.A.) diyor ki: «Bir adam, bildiği bir adamın mezarına uğradığı vakit, ölü onu bilir ve verdiği selâmı iade eder. Bilmediği bir mezara uğrayıp selâm verdiği vakit, ölü de onu bilmez fakat selâmını iade eder.»

(606) İbn Ebi'd-Dünyâ mürsel olarak sahih isnâd ile rivâyet etmiştir. Başka rivâyet yolları da vardır.
(607) Hac bölümünde geçmiştir.
(608) Bu rivâyet de yukarıda geçmiştir.
(609) Diğer rivâyet yolları şübheli, fakat İbn Abdülberr İbn Abbâs'dan (R.A.) rivâyet etti.

Âsım el-Cahderî'nin akrabalarından birisi diyor: «Ölümünden iki yıl sonra Âsım'ı rü'yamda gördüm. Kendisine:

— Sen ölmüş değil misin? diye sordum. Âsım:

— Evet ölmüşüm, deyince, ben:

— O hâlde şimdi nerdesin? diye sordum. O da:

— Vallahi, Cennet bahçelerinden bir bahçedeyim, bir çok arkadaşlarım da var. Cum'adan cum'aya Ebû Bekir el-Müzenî'nin etrafında toplanır ve sizin haberlerinizi orada öğreniriz, dedi. Ben de:

— Cisimlerinizle beraber mi bulunursunuz? diye sordum. O da:

— Heyhât, cisimlerimiz çoktan çürüdü ve toprak oldu. Ruhlarımızla buluşuruz, dedi. Ben kendisine:

— Bizim sizi ziyâret ettiğimizi bilir misiniz? diye sordum. O:

— Evet, cum'a gecesi, cum'a günü ve cumartesi güneş doğuncaya kadar biliriz, dedi. Kendisine:

— Nasıl olur da o günlerde bilirsiniz? dedim. O:

— Cum'a günü şerefinedir, dedi.

Muhammed b. Vasi', daima cum'a günleri mezarları ziyâret ederdi. Sebebini soranlara, «Mezardakilerin, cum'a, cum'adan bir gün önce ve bir gün sonra gelenleri bildiklerini duydum da ondan» dedi. Dahhak da «Cumartesi güneş doğmadan mezârları ziyâret edeni mezardakiler bilir. Bu da cum'a günü hürmetinedir» dedi.

Bişr b. Mansûr diyor: «Tâun yılında adamın biri devamlı olarak musallaya gider, cenaze namazlarına katılırdı. Akşam olunca, mezarlığın kapusunda durur: «Allah sizi vahşette bırakmasın, günahlarınızı bağışlasın ve iyiliklerinizi kabûl etsin» der ve giderdi. Adam diyor ki: «Bir akşam mezarlığa uğrayamadım fakat evimde yine ölüler için duâ ettim. Uyudum. Rü'yamda bir çok kimseler etrafımı aldılar. «Kimsiniz, ne istiyorsunuz» diye sordum. Onlar da: «Biz o mezarlığın insanlarıyız. Ben: «Niçin geldiniz?» diye sordum. Onlar: «Sen evine geldiğin vakit bize hediye gönderdin» dediler. Ben: «Ne hediyesi?» diye sordum. Onlar: «Yaptığım duâlar; işte biz de bunun için seni ziyârete geldik» dediler. Ben de: «Zahmet etmeyin, her akşam sizi ziyâret eder ve hediyenizi veririm» dedim.

Beşşar b. Gaalib en-Necrânî diyor: «Rabi'a-i Adviye'yi rü'yamda gördüm. Ben, kendisine çok duâ ederdim. Rabi'a:

— Hediyelerin, nurdan tabaklar içinde bize geliyor, dedi. Kendisine:

— Bu nasıl olur? diye sordum. O da:

— Hayatta olan mü'minler, ölüler için duâ ettikleri vakit ipek mendiller içinde nurdan tabaklara konur, ölüye götürülür ve: «İşte bu, filânın sana hediyesidir» denir. Nitekim Resûl-i Ekrem: **«Ölü, suda boğulmak üzere olup kurtulmak için yardım bekleyen bir insan gibidir. Babasının, kardeşinin veya her hangi bir dostunun duâsını bekler. Bu, onun nazarında bütün dünyadan kıymetli olur. Dirilerin ölülere hediyesi, duâ ve istiğfardır»** (610) buyurdu.

(610) Ebû Mansûr, İbn Abbâs'dan (R.A.) rivâyet etmiştir.

Yine zâtın birisi anlatıyor ve diyor ki: «Kardeşim öldü. Onu rü'yamda gördüm. Kendisine:

— Mezara konduğun vakit ne durumda idin? diye sordum. O:

— Birisi, elinde bir ateş meş'alesi olduğu hâlde yanıma geldi. Tam bu sırada birisi bana duâ etti. Eğer onun duâsı yetişmese, o gelen, o ateş ile bana vuracaktı, dedi.

Bunun için defnedildikten sonra ölüye telkin ve ona duâ müstehabdır. Sa'd b. Abdullah el-Ezdî diyor: Can çekişmekte olan Ebû Ümâme el-Bâhili'nin ziyâretine gittim. Bana: «Ben öldüğüm vakit, Resûl-i Ekrem'in emrettiği gibi beni defnedin. Zira Resûl-i Ekrem:

إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ فَسَوَّيْتُمْ عَلَيْهِ التُّرَابَ فَلْيَقُمْ أَحَدُكُمْ عَلَى رَأْسِ قَبْرِهِ
ثُمَّ لِيَقُلْ يَا فُلَانَ بْنَ فُلَانَةَ فَإِنَّهُ يَسْمَعُ وَلَا يُجِيبُ ثُمَّ لِيَقُلْ يَا فُلَانُ
بْنَ فُلَانَةَ الثَّانِيَةَ فَإِنَّهُ يَسْتَوِي قَاعِدًا ثُمَّ لِيَقُلْ يَا فُلَانُ بْنَ فُلَانَةَ
الثَّالِثَةَ فَإِنَّهُ يَقُولُ أَرْشِدْنَا يَرْحَمُكَ اللَّهُ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ
فَيَقُولُ لَهُ اذْكُرْ مَا خَرَجْتَ عَلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا شَهَادَةَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَّكَ رَضِيتَ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا
وَبِمُحَمَّدٍ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ نَبِيًّا وَبِالْقُرْآنِ إِمَامًا فَإِنَّ مُنْكَرًا
وَنَكِيرًا يَتَأَخَّرُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فَيَقُولُ نَنْطَلِقُ بِنَا مَا يُقْعِدُنَا عِنْدَ
هَذَا وَقَدْ لُقِّنَ حُجَّتَهُ وَيَكُونُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَجِيجَهُ دُونَهُمَا

«Sizden birisi ölüp kendisini mezara koyduğunuz ve mezarını tesviye ettiğiniz vakit, biriniz kalksın mezar başında dursun ve adama: «Ey filân kadının oğlu filân!» diye üç kerre seslensin. Birincide o duyar fakat cevab veremez. İkincide doğrulur. Üçüncüde «Beni irşâd et, Allah sana rahmet etsin» der, fakat siz onun bu söylediklerini duyamazsınız. (Üç def'a böyle seslendikten sonra) **adam, dünyadan çıkarken, Allah'ın birliğine, Muhammed aleyhisselâm'ın O'nun Resûlü olduğuna inandığını hâtırla. Zira sen, Allah'ı Rab, İslâmiyeti din, Muhammed aleyhisselâm'ı peygamber ve Kur'ân-ı Azimüşşânı da imam ve kitâb olarak kabûl ettin» desin. Çünkü nekir ve münker meleklerinden her biri bu soruları te'hir eder ve bekler. Nihâyet «Artık gidelim, zira burada durmamızı gerektirecek bir iş kalmadı. Zira ona hucceti telkin edildi. Allahu Teâlâ da onun**

BİLİM ve SANAT VAKFI KÜTÜPHANESİ

şâhidi olur» (611) buyurdu. Adamın biri: «Yâ Resûlâllah, annesinin adını bilmezsek ne yapalım?» dedi. Resûl-i Ekrem: **«Ey Havvâ'nın oğlu, dersiniz»** buyurdu.

Mezarlıkta Kur'an okumakta beis yoktur. Ali b. Mûsâ el-Haddâd diyor: «Bir cenazede Ahmed b. Hanbel'in yanında bulunuyordum. Muhammed b. Kudâmetü'l-Cevherî de bizimle idi. Ölü defnedildiği vakit, gözü kör bir adam gelerek Kur'an okumağa başladı. Ahmed b. Hanbel: «Mezar başında Kur'an okumak, bid'attir» dedi. Bunun üzerine adam Kur'an okumayı kesti. Oradan ayrıldık. Muhammed b. Kudam, Ahmed b Hanbel'e :

— Mübeşşir b. İsmâil Halebî'yi tanıyor musun? diye sordu. Ahmed b. Hanbel :

— Evet, itimade şâyân bir zâtdır, dedikten sonra, bana :

— Yoksa ondan bir şey yazıp öğrendin mi? dedi. Muhammed :

— Evet, Mübeşşir Abdurrahman b. Alâ el-Leclâc'dan, o da babasından rivâyet ettiğine göre, babası oğluna: «Öldüğüm vakit başım ucunda Bakara sûresinin baş tarafı ile sonunu okuyun» diye vasiyyet ettiğini bana söyledi, dedi. Bunun üzerine Ahmed b. Hanbel :

— O hâlde o a'mâyı çağırın da Kur'ân'ını okusun, dedi.

Muhammed b. Ahmed el-Murûzî de, Ahmed b. Hanbel'den: «Mezarlığa uğradığınız vakit, Fâtiha, İhlâs ve Muavvizeteyn'i okuyun ve sevabını oradaki ölülerin ruhuna bağışlayın. Zîra onun sevabı onların ruhuna gider» dediğini duydum, dedi. Ebû Kalabe anlatıyor: «Şam'dan Basra'ya döndüm. Hendek mevkiinde konakladım. Yıkandım, abdest aldım, iki rek'at gece namazı kıldım. Sonra başımı bir mezara yaslayarak uyudum. Uyandım ki mezar sâhibi benden şikâyetçi «Boydan boya bir gece bana eziyyet ettin» dedi ve devamla: «Siz amel eder fakat bilmezsiniz, biz biliriz fakat amel edemeyiz» dedi. Sonra, «Kıldığın iki rek'at, bütün dünyadan hayırlıdır» dedi. Ve devamla: «Allahu Teâlâ dünya halkını hayır ile mükâfatlandırsın. Onlara bizden çok selâm söyle. Zîra onların duâları nurdan dağlar gibi bize ulaşır» dedi.

Mezarları ziyâret etmekte, biri ziyâret edene, diğeri de ziyâret edilenlere ait olmak üzere iki fayda vardır. Ziyâret edene faydası, ölümü hâtırlamak ve kendisine ona göre çeki düzen vermektir. Ziyâret edilene faydası da ona duâ etmek, ve duâsından faydalanmaktır. Artık ne ölülerden ibret almak ne de onlara duâ etmeden geçmek doğru olmaz. Ziyâret edenin ibret alması şu şekildedir: Orada yatan adamın kendisi gibi ve belki de her bakımdan daha üstün olarak yaşadığını, nihâyet ölüp o kara toprakların kendisini sînesine çektiğini, orada bedeninin nasıl çürüyüp dağıldığını, kabrin ya Cennet bahçesi veya Cehennem çukuru olduğunu, kendisinin de yakında oraya gideceğini ve aynı hâller ile karşılaşacağını düşünerek hâzırlanmaktır. Nitekim Mitraf b .Ebû Bekir el-Hüzelî diyor: «Abdi Kays oğullarında yaşlı ve âbid bir kadın vardı. Gece olunca kemerini sıkar ve ibâdetine devam ederdi. Gündüz olunca da mezarlıklarda dolaşırdı. Kendisine, «Mezarlığa ne çok gidiyorsun?» diye çıkışanlara, «Katı kalb tamamen kuruduğu vakit, onu ancak çürümeği düşünmek yumuşatır. Ben ise mezarlığa gittiğimde onların mezarlarından çıktıklarını, onların toz toprak içinde olan yüzlerini, değişen cisimlerini ve çapaklı gözlerini görür gibi oluyorum. Bu nasıl bir görüştür? Eğer bunu insanlar içseler onun acılığına dayanamazlardı. Bedenleri helâk ederdi» dedi. Hattâ ziyâreti esnasında, Ömer b. Abdülâziz'in anlattığını hâtırlamak gerekir. Fakîhin biri Ömer b. Abdülâziz'i ziyâretinde, onun, ibâdette gösterdiği cehd ü gayretinden, yüzünde ve rengindeki değişikliğe şaşarak: «Bu ne hâldir?» deyince, Ömer: «Ya beni öldükten bir kaç gün sonra mezarımda ziyâret etsen; işte o zaman, gözlerimin çıkıp yanaklarımın üzerine aktığını, dudaklarımın dişlerimi kapamadığını, ağzımın açık kalıp oradan irin ve cerahatin akmakta olduğunu, karnımın şişip göğsümün üzerine geldiğini, bağırsaklarımın döküldüğünü, burun deliklerinden irin ve kurtların çıktığını görmekle şimdi gördüğünden çok daha feci bir manzara ile karşılaşırdın» dedi.

(611) Hadisi, Taberânî rivâyet etmiştir.

Ölüyü övmek ve onu hayır ile anmak müstehabdır. Hz. Âişe'nin (R. A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem :

«Adamınız öldüğü vakit onu bırakın ve aleyhinde dedi kodu yapmayın» (612) buyurmuştur. Diğer hadisde de şöyle buyurulmuştur :

لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا

«Ölüleriniz hakkında kötü söylemeyin. Zîra onlar takdîm ettiklerine ulaştılar» (613). Bir başka hadisde de :

لَا تَسُبُّوا مَوْتَاكُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ فَإِنَّهُمْ إِنْ يَكُونُوا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ تَأَثَّمُوا وَإِنْ يَكُونُوا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَحَسْبُهُمْ مَا هُمْ فِيهِ

«Ölülerinizi ancak iyilikle yâd ediniz. Şâyet onlar Cennet'lik ise, onlar hakkında kötü söylemekle günahkâr olursunuz. Cehennem'lik iseler, zâten bulundukları hâl kendilerine yeter» (614) buyurmuştur.

Enes b. Mâlik anlatıyor: «Bir gün geçmekte olan bir cenazenin kötü kimse olduğunu orada bulunanlar söylediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: **«O, cezayı hak etti, kötülerdendir»** buyurdu. Yine başka bir cenaze geçerken onu da övüyorlardı. Resûl-i Ekrem: **«Ona da iyilik vâcib**

(612) Ebû Dâvud, Âişe'den (R.A.) isnadı ceyyid ile rivâyet etmiştir.

(613) Buhârî, Âişe'den (R.A.) rivâyet etmiştir.

(614) İbn Ebi'd-Dünyâ Âişe'den (R.A.); Neşei ve Taberânî'nin bu meâalde başka ifade ile rivâyetleri vardır.

oldu, onu hak etti» buyurdu. Hz. Ömer bunun açıklamasını isteyince, Resûl-i Ekrem :

إِنَّ هٰذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا فَوَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَهٰذَا أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا فَوَجَبَتْ لَهُ النَّارُ وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ فِي الْأَرْضِ

«Bu adamı övdünüz, Cennet'e girmeyi hak etti. Ötekini de yerdiniz, o da Cehennem'i hak etti. Zira siz yeryüzünde Allah'ın şâhidlerisiniz» (615) buyurdu. Yine Resûl-i Ekrem :

إِنَّ الْعَبْدَ لَيَمُوتُ فَيُثْنِي عَلَيْهِ الْقَوْمُ الثَّنَاءَ يَعْلَمُ اللهُ مِنْهُ غَيْرَهُ فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَى لِلْمَلَائِكَتِهِ أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَبِلْتُ شَهَادَةَ عَبِيدِي عَلَى عَبْدِي وَتَجَاوَزْتُ عَنْ عِلْمِي فِي عَبْدِي

«Bir adam ölür, Allahu Teâlâ onun kötü bir kimse olduğunu bildiği hâlde cemâat hep onun iyiliğine şehâdet ederse, Allahu Teâlâ buyurur ki: «Ey meleklerim, şâhid olun; Ben kullarımın bu kulum hakkındaki şehâdetlerini kabûl ettim ve onun hakkında kendi bildiklerimden vaz geçtim» buyurur» (616).

YEDİNCİ BAB

Ölümün Hakikati ve Mezardan Dirilinceye Kadar Ölünün karşılaşacağı hâller

22 nci BEYÂN : ÖLÜMÜN HAKİKATİ

Bilmiş ol ki; insanların ölüm hakkında hatâya düştükleri yanlış görüşleri vardır. Bâzıları ölümün yokluk olup artık haşir ve neşir gibi bir şey'in olmayacağını, hayır ve şerrin bir neticesi olmadığını, insânın ölümünün, hayvânatın ölümü ve bitkilerin kuruması şeklinde olduğunu sandılar ki, bunlar, Allah'a ve âhirete îmânı olmayan münkir ve mülhidlerdir.

Diğer bâzıları, ölümün, haşir ânına kadar bir yokluk olup bu arada mükâfat veya mücâzât gibi bir şey görmeyeceğini sandılar.

Diğer bir kısmı da, ruhun bâkî olup ölümle yok olmayacağını, sevab ve ikaabın cesede değil, ruha olacağını, cesedin ise hiç bir sûretle dirilip haşir olmayacağını sandılar.

(615) Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir.

(616) Ahmed, Basra'lı ihtiyarın Ebû Hüreyre'den (R.A.) rivâyet ettiğini nakletmiştir.

Bunların hepsi fâsid ve gerçekten ayrılan bâtıl görüşlerdir. Âyet ve hadislerin haber verdiği, sağlam kaynakların şehâdet ettiği gerçek, ölümün, yalnız bir değişiklikten ibâret olup cesedden ayrılan ruhun ya azâb veya nimette olmak üzere bâkî kalmasıdır. Cesedin ayrılması, bedenden çıkması ile bedeni kullanamaz hâle gelmesi demektir. Âzalar, ruhun âletleri idi. Göz ile görür, kulak ile duyar, kalb ile anlar ve diğer âzaları istediği işlerde kullanırdı. Artık bedenden ayrılmakla onları kullanamaz hâle gelmiştir. Aslında, burada kalb, ruhdan ibârettir. Ruh, âletsiz her şey'i bilir. Bunun için çeşitli üzüntü ve zevk ile karşılaşır. Müstakil olarak ruhun vasfı olan her şey, ruh bedenden ayrıldıktan sonra devâm eder. Fakat beden vasıtasıyle ilgili olan hususlar, bedenden ayrılması ile atâlete uğrar ve bu, ruh cesede dönünceye kadar devâm eder. Ruhun mezarda cesede girmesi muhal olmadığı gibi, kıyâmete kadar beklemesi de muhal değildir. Kullarının herbiri hakkında ne gibi hüküm verdiğini ancak Allah bilir. Ölümle beraber cesedin atâlete uğraması, her hangi bir ârıza sebebiyle bâzı âzaların atâlete uğramasına benzer. Meselâ, bedende ruh varken, bacak, uğradığı ârıza sebebiyle bundan haberi olmaz ve ruh ona nüfuz edip onu hareket ettiremez. Âlim, âkıl ve müdrik olan ruh, mevcud olduğu hâlde bâzı âzaları kullanır ve fakat âzaların bir kısmı da kendisine isyân eder. İşte ölüm de bütün âzaların ruha isyânından ibârettir. Ruhtan, bilgi, sıkıntı, üzüntü ve neş'e gibi şeyleri idrâk eden kuvveti kasdediyoruz. Âzalar üzerindeki tasarrufu bâtıl olduğu vakit, bu bilgi, anlayış, ferah ve üzüntü gibi hâlleriyle zevk ve kederi kabûl etme hâlleri kendisinden zâil olmaz. Gerçekte insan, ilim, elem ve zevklerini anlayan mânadır. Bu ise ölmeyip yok olmaz. Ölümün mânası, ruhun bedenden ayrılıp onu tasarrufa muktedir olmaması demektir. Kötürümlükte olduğu gibi, bedenin ruha itâat etmemesi demektir. Ölüm ise bütün âzalarda mutlak bir kötürümlüktür. İnsanın hakikati ise rûhudur. Bunun değişikliği de iki yöndendir.

Birincisi, gözü, kulağı, dili, el ayak gibi diğer âzalarının, aile, çoluk çocuk, dost ve ahbablarının mal, emlâk ve diğer eşyalarının da kendisinden ayrılması demektir. Zâten kendisinin bunlardan ayrılması ile bunların kendisinden ayrılması arasında bir fark yoktur. Çünkü her iki şekilde de hasret aynıdır. Şu hâlde ölüm demek, insânın başka bir âleme intikali ile buradaki varlıklarından ayrılması demektir. Dünyada heves edip ünsiyyet ederek zevklendiği şeyleri vâr idiyse ölümü ile onlardan ayrıldığı için onların hasret ve elemini çeker. Malına, mevkiine ve giydiği elbiseye varıncaya kadar... Şâyet yalnız Allah ile ünsiyyet eder, onu zikirden zevk alırsa, ölümü ile nîmeti çoğalır, saâdeti kemâle erer. Çünkü ortadan bütün engeller kalkmış ve sevgilisi ile başbaşa kalmıştır. Zîra dünyanın bütün sebebleri onu zikirden alıkorlardı. İşte ölüm ile hayat arasındaki ayrılığın yeri budur.

İkincisi, uykuda görmediklerini uyanık hâlde iken gördükleri gibi, hayatta iken görmediklerini ölümünde kendisine gösterirler. Aslında insanlar uykudadır, öldükleri vakit uyanırlar, denilmiştir. İlk olarak keşfe-

dilen iyilik ve kötülüklerinden kendisine kâr ve zarar veren şeylerdir. Çünkü bunlar kalbinin gizliliğinde dürülmüş olan kitâbında yazılı idiler. Ancak dünya meşgaleleri onları bilmesine engel oluyordu. Dünya meşgalesi kesilince bütün amelleri kendisine açıklanır. Günahına baktığı vakit, onun hasreti, kendisine öyle te'sîr eder ki, o hasretten kurtarmak için Cehennem'e atılmağı bile göze alır. O vakit kendisine :

كَفَىٰ بِنَفْسِكَ ٱلْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿

«Bugün sana karşı, iyi hesab görücü olarak kendi nefsin yeter» (17 - İsrâ: 14) denir. Bütün bunlar can bedenden ayrılır ayrılmaz daha mezara girmeden keşfedilirler ve hasret âteşi ile yanar. Yâni dünyaya bağlandığı hususlar için hasret çeker. Tabiî âhiret azığı için hâzırladığına üzülmez. Çünkü âhiret için azık alan, maksadına ulaştığı vakit buna sevinir. Bu, dünyalıktan ancak zarurî ihtiyacını alıp ondan da müstağnî olmak için zarûretten kurtulmak isteyenler içindir ki, istediği de olmuştur.

İşte adamın bu durumu, elem ve azâbın büyük bir nevidir ki, mezara konmadan daha ölümü ile başlar. Mezara konduğu vakit, bâzan başka bir azâbı tatmak için bir nevi o azâbı tadacak şekilde ruh bedenine döner. Afvedilenleri de olur. Dünyaya bağlanıp, dünya varlıkları ile zevklenenler, hükümdârın müsâmahakâr davranacağını veya farkında olmıyacağını sanarak onun bulunmadığı sırada evinde ve bütün varlıklarında dilediği gibi tasarrufa kalkıştığı hâlde, âni olarak onu hükümdârın yakalaması ve bütün habasetlerinin yazılı olduğu bir defter ile karşısına çıkması gibidir. Hükümdar ise hem hiddetli hem de kıskanç hâli ile yaptıklarının cezasını kendisine çektirmeğe hâzır ve hiçbir iltimascı kabûl etmez durumdadır. Henüz hükümdar buna bir ceza tatbikına başlamadan önceki bu adamın durumunu bir düşün. Korku, utanç, hasret, rezâlet ve nedâmet gibi bütün elemler kendisini kaplamış olup mukadder âkıbetini beklemektedir. İşte daha mezarında azâb olmağa başlamadan, ölür ölmez, dünyaya aldanıp bağlanan fâcirin durumu budur. Bugünün dehşetinden Allah'a sığınırız. Zîra gizli kötülüklerin açığa çıkmasiyle rezîl ve kepaze olmak, her hangi bir dayak yemekten, hattâ bir yerinin kesilmesinden de daha kötüdür.

İşte bu anlattıklarımız, ölümü ânındaki ölünün durumuna işârettir. Bunları, baş gözünden daha kuvvetli olan kalb gözü ile basîret sâhibleri müşâhede ettikleri gibi, Kur'an ve Sünnet de kesîn olarak bunlara şehâdet etmektedir. Evet, ölümün yüzünden tamamen perdeyi kaldırıp iç yüzünü açıklamak mümkün değildir. Zîra hayâtı bilmeyen, ölümü bilemez. Hayâtı bilmek, ruhun hakikatini bilmek ve Zâtının mâhiyetini anlamakla mümkündür. Hâlbuki ruh hakkında konuşmak için Resûl-i Ekrem'e müsâade edilmemiştir. Ancak, **«Ruh, Rabbimin emrindendir»** buyurmakla yetinmesi istenmiştir. Muttali' olsa da İslâm âlimlerinden hiç birinin ruh hakkında konuşma yeteneği ve müsâadesi yoktur. Ancak öldükten

sonraki, ruhun hâlini anlatabilir. Ölümün, ruhun ve ruhun idrâkinin yokluğundan ibâret olmadığına bir çok âyet ve haberler delâlet etmektedir.

Bu Hususlaki Âyetler:

Şehidler hakkında :

وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿ فَرِحِينَ ﴿

«Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilâkis onlar Rableri katında diridirler. Hepsi de şâd olarak rızıklanırlar» (3 - Âl-i İmran: 169).

Kureyş'in ileri gelenleri Bedir savaşında öldürüldükleri vakit, Resûl-i Ekrem onlara isimleri ile çağırarak :

يَا فُلَانُ يَا فُلَانُ يَا فُلَانُ هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَنِي رَبِّي حَقًّا فَإِنِّي وَجَدْتُ مَا وَعَدَنِي رَبِّي حَقًّا ﴿

«Ey falan, ey falan, ey falan, ben gerçek olarak Rabbimin bana olan va'dini hakkıyle buldum. Sizde Rabbinizin size olan va'dini (vaîd azâbını) **gerçek buldunuz mu?»** buyurdu. Ölülere mi sesleniyorsun? Onlar bunu nereden duyacaklar?» diyenlere, Resûl-i Ekrem :

إِنَّهُمْ لَا يَسْمَعُونَ لِهَٰذَا ٱلْكَلَامِ مِنكُمْ إِلَّآ أَنَّهُمْ لَا يَقْدِرُونَ عَلَى ٱلْجَوَابِ ﴿

«Onlar bu sözleri sizden daha iyi duyarlar, ancak cevab vermeğe muktedir değillerdir» (617) buyurmuştur.

Âyet-i celîle, iyilerin ruhlarının yaşadığına; bu hadîs de kötülerin ruhlarının yaşadığına kesin birer delildirler. Zâten insanlar ya saîd veya şakîdirler. Her iki hâlde de ruhları yaşar.

Yine Resûl-i Ekrem :

اَلْقَبْرُ إِمَّا حُفْرَةٌ مِنْ حُفَرِ النِّيرَانِ أَوْ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ

«Mezar, ya Cennet bahçelerinden bir bahçe veya Cehennem çukurlarından bir çukurdur» (618) buyurmuştur ki, bu da ölümün yalnız bir

(617) Müslim, Ömer b. el-Hattâb'dan (R.A.) rivâyet etmiştir.
(618) Tirmizî, Ebû Saîd'den (R.A.) rivâyet etmiştir.

değişiklikten ibâret olduğuna ve ölünün saâdet veya şekaavet hâlinin hemen ölüm ânında kendisini gösterdiğine, sonraya kalır diyenin aslı olmayıp mükâfat ve mücâzâtın bâzı şekillerinin olduğuna delâlet eder.

Enes'in (R.A.) rivâyetinde, Resûl-i Ekrem: **«Ölüm, kıyâmet demektir. Ölmüş olanın kıyâmeti kopmuş sayılır»** (619) buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem:

إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ غُدْوَةً وَعَشِيَّةً إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ وَيُقَالُ هٰذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى تُبْعَثَ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

«Sizden biriniz öldüğü vakit, varacağı yeri akşam sabah kendisine gösterilir. Cennet'lik ise Cennet'teki yeri, Cehennem'lik ise Cehennem'deki yeri gösterilir ve «İşte kıyâmet günü dirilip gideceğin yer burasıdır» denir» (620) buyurmuştur. İlerde varacağı iyi veya kötü yeri şimdi görmekte, kişinin alacağı durum gizli değildir.

Ebû Kays anlatıyor: «Alkame ile bir cenazede bulunmuştuk. Alkame:

— İşte bu adamın kıyâmeti koptu, dedi.»

Hz. Ali de: «Cennet'lik veya Cehennem'lik olduğunu bilmeden hiç bir nefis dünyadan ayrılamaz» demiştir.

Ebû Hüreyre'nin (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

مَنْ مَاتَ غَرِيبًا مَاتَ شَهِيدًا وَوُقِيَ فَتَّانَاتِ الْقَبْرِ وَغُدِيَ وَرِيحَ عَلَيْهِ بِرِزْقِهِ مِنَ الْجَنَّةِ

«Garib olarak ölen, şehid olur, kabir ibtilâsından emin olur. Gıdalanır ve Cennet'ten rızkının rüzgârı kendisine estirilir ve kokusunu alır» (621) buyurmuştur.

Mesrûk diyor: «Mezarında rahat edip dünya sıkıntısından ve Allah'ın azâbından emîn olan kimse gibi hiç bir kimseye gıbta etmem.»

Yahya b. Velîd diyor: «Bir gün Ebûd-Derdâ ile geziniyorduk. Kendisine:

— Dostların hakkında neyi seversin? diye sordum. O da:

— Ölmesini severim, dedi. Ben:

— Şâyet ölmezse, o vakit neyi seversin, dedim. O:

— Mal ve evlâdının azlığını severim. Zîra mal ve evlât fitnedir. Aynı

(619) İbn Ebi'd-Dünyâ rivâyet etmiştir. Metin olarak yukarda geçti.
(620) Buhârî ile Müslim, İbn Ömer'den (R.A.) rivâyet etmişlerdir.
(621) İbn Mâce rivâyet etmiştir.

zamanda dünya ile ünsiyyete sebebdir. Hâlbuki mutlak sûrette ölüm ânında bundan ayrılmak lâzımdır, dedi. Bunun için Abdullah b. Amr da: «Ruhu bedeninden ayrılan mü'min, cezâ evinden tehliye edilen insan gibidir. İşte bu anlattığımız dünyaya kıymet vermeyip Allah'ı zikir ile ünsiyyet edenlerin hâlidir. Dünya şehvetleri yâni zarurî ihtiyaçları onu alıkoyuyor ve şehvetleri kendisine eziyet ediyordu. Ölüm ise bütün bu sıkıntılardan kendisini kurtardı ve hiç bir engelsiz onu sevgilisi ile başbaşa bırakmış oldu. Bundan daha üstün zevk ve nîmet düşünülebilir mi?

Zevklerin en üstünü, Allah uğrunda ölen şehidler içindir. Zîra onların savaşa çıkmaları, dünyadan tamamen ilgilerini kesip Allah'a ulaşmaları ve Allah uğrunda öldürülmeğe rızâ göstermeleri içindir. Onlar âhireti alabilmek için dünyayı sattılar. Satan kimsenin gözü, sattığında değil, aldığındadır. Âhirete baktığı vakit, onu aşk ve heves ile satın aldığını görür. Bunun ayrıldığı şey'e hevesi az fakat satın aldığı şey'e hevesi çoktur. Kalbin yalnız Allah sevgisi ile kalması her ne kadar bâzı hâllerde mümkün ise de o anda ölmeyebilir ve hemen durumu değişebilir. Fakat savaş, ölümün sebebi olduğu için, tam kalbi Allah'a yöneldiği ve mâsivayı terkedip herşeyden ilgiyi kestiği hâlde olur ki, işte bu hâlde ölüm, en büyük nîmet olur. Çünkü nîmet demek, insanoğlunun arzû ettiği şey'e ulaşması demektir ki, bu hâl de mevcuttur. Bunun için Allahu Teâlâ: وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ **«İstedikleri her şey onlar içindir»** (16 - Nahl: 57) buyurmuştur. Bu, Cennet zevklerini bir araya toplayan, en şümullü bir ibâredir.

Azabların en büyüğü de, insânı arzûladığı şeyden uzaklaştırmaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de: وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ **«Kendileri ile arzû edegeldikleri şeylerin arasına bir sed çekilmiştir»** (34 - Sebe': 54) buyurulmuştur. Bu da Cehennem ehlinin azâbının en şümullü bir ifadesidir.

İşte o nîmeti, nefsini başkalarından o anda kesmiş olduğu için, ancak şehidler elde edebilirler. Bu, bir gerçektir. Basîret sâhiblerine yakîn nûru ile keşfedilmiştir. Şâyet semi' ve rivâyet yolu ile delîl ararsan, şehidler hakkında vârid olan bütün hadisler buna delâlet etmektedir.

Hz. Âişe'nin (R.A.) rivâyetinde; babası Bedir savaşında şehid düşen Câbir'e (R.A.) hitâben, Resûl-i Ekrem: **«Câbir, sana müjde olsun ki, Allahu Teâlâ babanı dirilttı ve onu mânevî huzuruna aldı ve: «Benden ne istersen dile, sana vereyim» dedi. Baban da: «Yâ Rab, sana hakkıyla kulluk edemedim. Senden bütün dileğim, beni bir daha dünyaya gönderip Senin rızân için sevgili habibinin önünde tekrar şehîd olmaktır» dedi.**

Allahu Teâlâ: «Benim ilmimde senin bir daha geri dönmen imkânsızdır» buyurdu» (622) buyurmuştur.

Kâ'bü'l-Ahbar diyor: «Cennet'te ağlar bir adam bulundu. «Cennet'te dururken daha ağlamanın sebebi nedir?» diye soranlara, «Ben Allah uğrunda bir def'a şehid oldum. Hâlbuki dünyaya dönüp bir kaç def'a şehid olmayı istiyorum ve bunun için ağlıyorum» dedi.»

Şunu da bilmiş ol ki; mü'min ölür ölmez, dünyada mahbus gibi olduğu, Allahu Teâlâ'nın fazlı ile kendisine bildirilir. Karanlık bir evde hapsedilip geniş bir bahçeye kapusu açılan bir insan gibi olur. Böyle, ağaç, meyve, yeşillik ve kuşlarla süslenmiş olan o geniş bahçeyi gören insan daha o karanlık eve girmek ister mi? Resûl-i Ekrem bu hususta bir darb-ı mesel getirerek ölen bir kişi hakkında: **«Bu adam dünyadan göç etti ve dünyayı ehline terketti. Şâyet bu ayrılışından memnun ise, sizden her hangi birinizin anne rahmine dönmek istemediği gibi, o da dünyaya dönmek istemez»** (623) buyurmuştur. Yâni dünyaya nisbetle âhiret, rahm-ı mâdere nisbetle dünya gibi olduğunu anlatmak istemiştir.

Bir adamın öldüğünü haber verdiklerinde, Resûl-i Ekrem: **«Ya istirâhattadır veya dünyadakiler ondan istirahata kavuştular»** (624) buyurdu. İyi insan ise istirâhat etti, kötü insan ise millet şerrinden kurtuldu.

Ebû Ömer anlatıyor: «Biz çocuktuk. İbn Ömer (R.A.) yanımızdan geçerken bir mezara baktı mezarda çöl boncuğu gördü, alınmasını emretti ve: «Bedenlere bu toprak zarar vermez. Kıyâmete kadar mükâfat veya mücâzât görecek olan ruhtur» dedi.

Amr b. Dînâr diyor: «Ölmüş olan herkes hayattakilerin ne yaptıklarını, hattâ kendisini yıkayıp kefenlediklerini de bilir ve onlara bakar.»

Mâlik b. Enes (R.A.) de: «Mü'minlerin ruhları, istedikleri taraflarda dolaşmak için serbesttirler» dedi.

Lokman b. Beşîr de, minberde iken Resûl-i Ekrem'in: **«İyi bilin ki, dünyadan** (dünyaya nisbetle) **sineğin dünya boşluğunda dolaştığı boşluk kadar zaman kalmıştır. Ölülerden olan kardeşleriniz hakkında sizi Allah'a havâle ederim. Zira sizin her yaptığınız onlara arzolunur»** (625) buyurduğunu duydum, demiştir.

Yine Ebû Hüreyre'nin (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem: **«Kötü işlerinizle ölülerinizi rezil etmeyin. Zira sizin ameliyeleriniz onlara arzolunur»** (626) buyurmuştur.

(622) İbn Ebi'd-Dünyâ, Tirmizi hasen sened ile, ayrıca İbn Mâce de Câbir'den (R.A.) rivâyet etmişlerdir.

(623) İbn Ebi'd-Dünyâ Amr b. Dinâr'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir. Ricâli sikadandır.

(624) Buhârî ile Müslim, Ebû Katâde'den (R.A.) rivâyet etmişlerdir.

(625) İbn Ebi'd-Dünya ve Ebû Bekir b. Lâl, Mâlik'den (R.A.) rivâyet etmişlerdir.

(626) İbn Ebi'd-Dünya ve Mahamili rivâyet etmişlerdir.

Bunun için Ebû'd-Derdâ (R.A.) ölmüş olan dayısı için: «Allah'ım, Abdullah b. Revâha'nın karşısında rezil olacağım kusuru işlemekten sana sığınırım» demiştir.

Abdullah b. Amr b. el-Âs'a (R.A.), «Ölen mü'minlerin ruhları nerededir?» diye sorduklarında, «Arş'ın gölgesinde, beyaz kuşların kursağında, kâfirlerin ruhları da yedi kat yerin dibindedir» dedi. Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.) de Resûl-i Ekrem'in:

إِنَّ الْمَيِّتَ يَعْرِفُ مَنْ يُغَسِّلُهُ وَمَنْ يَحْمِلُهُ وَمَنْ يُدَلِّيهِ فِي قَبْرِهِ

«Ölü, kendisini yıkayanı, taşıyanı ve mezara indireni bilir» (627) dediğini rivâyet etmiştir.

Sâlih-i Merî diyor ki: «Ölüm ânında ruhların buluştuğunu duydum. Eski ruhlar yeni gelen ruha: «Sen neredesin? İyi yerde misin, kötü yerde misin?» diye sorarlar.»

Ubeyd b. Ümeyr diyor: «Mezardakiler haberleri araştırırlar. Yeni bir ölü geldiği vakit ondan çeşitli haberler sorarlar. Meselâ, «falanca ne hâldedir?» derler. O da: «O, öldü, meğer size gelmedi mi?» der. Onlar da: «İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn» başka tarafa gitmiştir» derler.»

Saîd'in oğlu Câfer de: «Çocuğu ölmüş olan bir adam öldüğü vakit, âdetâ hâriçten gelen bir baba gibi çocuğu kendisini karşılar» demiştir.

Mücâhid diyor: «Kişi, evlâdının iyiliği ile mezarda müjdelenir.»

Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

إِنَّ نَفْسَ الْمُؤْمِنِ إِذَا قُبِضَتْ تَلَقَّاهُ أَهْلُ الرَّحْمَةِ مِنْ عِنْدِ اللهِ كَمَا يُتَلَقَّى الْبَشِيرُ فِي الدُّنْيَا يَقُولُونَ انْظِرُوا أَخَاكُمْ حَتَّى يَسْتَرِيحَ فَإِنَّهُ كَانَ فِي كَرْبٍ شَدِيدٍ فَيَسْأَلُونَهُ مَاذَا فَعَلَ فُلَانٌ وَمَاذَا فَعَلَتْ فُلَانَةُ وَهَلْ تَزَوَّجَتْ فُلَانَةُ فَإِذَا سَأَلُوهُ عَنْ رَجُلٍ مَاتَ قَبْلَهُ قَالَ مَاتَ قَبْلِي، قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۞ ذُهِبَ بِهِ إِلَى أُمِّهِ الْهَاوِيَةِ ۞

«Bir mü'minin ruhu bedeninden ayrılınca, Allah'ın rahmetine mazhar olan mü'min kulların ruhları âdetâ önde gelen bir müjdeci gibi onu karşılarlar. Bu arada bir kısmı: «Bırakın, kardeşiniz biraz nefes alsın, çünkü büyük zorluktan yeni kurtulmuştur» derler. Falan ne yapıyor, falan nasıl, falanca kız evlendi mi? diye sorarlar. Daha önce ölen bir adamdan sorduklarında, «O, benden önce öldü» der. Bunun üzerine onlar: «İnnâ

(627) Ahmed, Muâviye veyâ Muâviye adında birisinden rivâyet etmiştir.

lillâh ve innâ ileyhi râciûn» o, hâviyeyi boylamıştır» derler» (628) buyurmuştur.

23 üncü BEYÂN : MEZARIN ÖLÜYE SÖYLEDİKLERİ

Ölünün ifadesi ya doğrudan dili veya dirilere doğrudan doğruya dilin anlatmasından, ölülere anlatmakta daha fasîh olan lisân-ı hâli ile olur. Hadîsde :

«Ölü mezara konduğu vakit, mezar, «Yazıklar olsun sana ey âdemoğlu, benim hakkımda seni kim aldattı? Benim fitne, karanlık, yalnızlık ve kurtlar, böcekler yeri olduğumu bilmiyor muydun? Üzerimde bir ileri bir geri gezinip dururken beni düşünmedin mi?» der. Şâyet iyi insân ise onun nâmına bir yetkili mezara cevab verir ve der ki, «Bu adam, emr-i mâruf ve nehy-i münker etti ise ne dersin?» Mezar: «O zaman ben onun için yeşil bir bahçe olurum. Cesedi de nûr olur ve ruhu Allah'a yükselir» (629) buyurdu.

Ubeyd b. Umeyr diyor: «Her ölüye mezarı şöyle seslenir: «Ben karanlık ve yalnızlık yeriyim. Şâyet hayatında Allah'a itâat ettinse, bugün ben sana rahmet yeri olurum. Eğer âsi isen ben sana azab yeri olurum. Ben öyle bir yerim ki, itâat ettiği hâlde bana gelmiş olan sevinmiş olarak benden çıkar. İsyankâr olarak bana giren de helâk olarak çıkar» der.»

Muhammed b. Sabîh de şöyle diyor: «Bir adam mezara konup azâb olduğu veya hoşa gitmeyen bir şeyle karşılaştığı vakit, civarındaki komşular, «Bizden ibret almadın mı? Biz senden önce gelmiştik, bizi görmedin mi? Bugünü düşünmedin mi? Bizim amellerimizin kesildiğini görmedin mi? Hâlbuki senin defterin açık idi, eksiklerimi tamamlayayım demedin mi?» Mezarı kendisine seslenerek: «Ey dünyanın dış görünüşüne aldanan, tanıdıklarından, senden önce toprak altına girenlerden ders almadın mı? Onlar da dünyaya aldanıp dururken ecelleri kendilerini mezar altına aldı, sen hiç aldırmadın, şimdi çekersin» der.»

Yezîd-i Rakkâşî diyor: «Duydum ki, insan kabre konduğu vakit, ameli kendisini ihâta eder. Sonra Allahu Teâlâ amelini konuşturur ve: «Ey çukurunda yalnız kalan kul, dost ve ahbablarının hepsi senden ayrıldı, bugün yalnız bizimle kaldın» der.»

Kâ'bü'l-Ahbâr da diyor ki: «Duyduğuma göre sâlih insan kabre konduğu vakit namaz, oruç, hac ve zekât gibi amelleri kendisini sarar. Azab melekleri ayakları ucundan geldikleri vakit namaz karşılarına çıkar ve : «Bu adam, bu ayakları ile Allah'ın huzurunda kıyâm etti, namaz kıldı. Buna azâb edemezsin», baş tarafından geldikleri vakit, oruç karşılarına çıkar ve: «Bu kafa dünyada Allah için oruç tuttu, aç ve susuz kaldı, kendisine buradan azâb edemezsiniz», vücudunun diğer bölümlerinden azâb

(628) İbn Ebi'd-Dünya ve Taberânî rivâyet etmişlerdir. İbn Mübârek «Zühd»ünde mürsel olarak ceyyid sened ile rivâyet etmiştir.

(629) İbn Ebi'd-Dünyâ, Taberânî ve Hâkim, İbn Haccac'dan rivâyet etmiştir.

etmek istedikleri vakit hac ve cihad gibi ibâdetler karşılarına çıkarak azâb etmelerine engel olurlar. Ellerinden geldikleri vakit, sadakalar karşılarına çıkar ve: «Allah rızâsı uğrunda bu ellerden nice sadakalar çıkmıştır, siz bunlara azâb edemezsiniz» derler.»

Bu sırada azab melekleri de: «Dünyada temiz yaşadın, temiz öldün. O hâlde burada da rahat yat» derler. Bu sırada rahmet melekleri gelir. Cennet'ten döşek ve kaftan getirirler, göz gördüğü kadar mezarını genişlendirirler. Cennet'ten ışık getirirler, kıyâmete kadar kabri nurlanır durur. (Allah bizleri de bu zümreden eylesin. Âmin, bi hurmeti men erseltehu rahmeten lilâlemîn.

Ömer'in oğlu Ubeyd'in oğlu Abdullah diyor: «Bir cenazede Resûl-i Ekrem :

إِنَّ الْمَيِّتَ يَقْعُدُ وَهُوَ يَسْمَعُ خَطْوَ مُشَيِّعِهِ فَلَا يُكَلِّمُهُ شَيْءٌ إِلَّا قَبْرُهُ

يَقُولُ وَيْحَكَ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَيْسَ قَدْ حُذِّرْتَنِي وَحُذِّرْتَ ضِيقِي وَنَتْنِي

وَهَوْلِي وَدُودِي ؟ فَمَاذَا أَعْدَدْتَ لِي ؟ ؛

«Ölü mezarında oturur. Kendisini defnedip dağılanların ayak şamatalarını bile duyar. Kendisiyle yalnız mezarı konuşur ve der ki: «Ey âdem oğlu, yazıklar olsun, sana, benimle seni hiç korkutan olmadı mı? Benim darlığımı, benim koktuğumu, kurt, böcek ve şiddet yeri olduğumu sana anlatan olmadı mı? Benim için ne hâzırladın?» (630) buyurmuştur.»

24 üncü BEYÂN : KABİR AZÂBI VE NEKİR VE MÜNKER MELEKLERİNİN SORGUSU

Berâ b. Âzib anlatıyor: «Resûl-i Ekrem ile birlikte Ensar'dan birisinin cenâzesine gitmiştik. Resûl-i Ekrem başı eğik olarak mezar başında oturdu, üç kerre: «Allah'ım, kabir azâbından sana sığınırım» dedi ve üç kerre kabir azâbından Allah'a sığındıktan sonra :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي قُبُلٍ مِنَ الْآخِرَةِ بَعَثَ اللهُ مَلَائِكَةً كَأَنَّ

وُجُوهَهُمُ الشَّمْسُ مَعَهُمْ حُنُوطُهُ وَكَفَنُهُ فَيَجْلِسُونَ مَدَّ بَصَرِهِ فَإِذَا

خَرَجَتْ رُوحُهُ صَلَّى عَلَيْهِ كُلُّ مَلَكٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَكُلُّ مَلَكٍ

فِي السَّمَاءِ وَفُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَلَيْسَ مِنْهَا بَابٌ إِلَّا يُحِبُّ أَنْ يَدْخُلَ

(630) İbn Ebi'd-Dünya mürsel olarak rivâyet etmiştir. Ricali sika'dandır. İbn Mübârek de «Zühd»nde rivâyet etmiştir.

بِرُوحِهِ مِنْهُ فَإِذَا صَعِدَ بِرُوحِهِ قِيلَ أَيْ رَبِّ عَبْدُكَ فُلَانٌ، يَقُولُ
ارْجِعُوهُ فَأَرُوهُ مَا أَعْدَدْتُ لَهُ مِنَ الْكَرَامَةِ فَإِنِّي وَعَدْتُهُ (مِنْهَا
خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ) وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفْقَ نِعَالِهِمْ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ
حَتَّى يُقَالَ يَا هَذَا مَنْ رَبُّكَ وَمَا دِينُكَ وَمَنْ نَبِيُّكَ؟ فَيَقُولُ رَبِّيَ اللَّهُ
وَدِينِيَ الْإِسْلَامُ وَنَبِيِّي مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ
فَيَنْتَهِرَانِهِ انْتِهَارًا شَدِيدًا وَهِيَ آخِرُ فِتْنَةٍ تُعْرَضُ عَلَى الْمَيِّتِ فَإِذَا قَالَ
ذَلِكَ نَادَى مُنَادٍ أَنْ قَدْ صَدَقْتَ وَهُوَ مَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى (يُثَبِّتُ
اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ)، ثُمَّ يَأْتِيهِ آتٍ حَسَنُ الْوَجْهِ
طَيِّبُ الرِّيحِ حَسَنُ الثِّيَابِ فَيَقُولُ أَبْشِرْ بِرَحْمَةِ رَبِّكَ وَجَنَّاتٍ فِيهَا
نَعِيمٌ مُقِيمٌ، فَيَقُولُ وَأَنْتَ فَبَشَّرَكَ اللَّهُ بِخَيْرٍ مَنْ أَنْتَ؟ فَيَقُولُ
أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحُ وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنْ كُنْتَ لَسَرِيعًا إِلَى طَاعَةِ اللَّهِ
بَطِيئًا عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ فَجَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، قَالَ ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ
أَنِ افْرُشُوا لَهُ مِنْ فَرْشِ الْجَنَّةِ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ فَيُفْرَشُ لَهُ مِنْ
فَرْشِ الْجَنَّةِ وَيُفْتَحُ لَهُ بَابٌ إِلَى الْجَنَّةِ فَيَقُولُ: اللَّهُمَّ عَجِّلْ قِيَامَ
السَّاعَةِ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَى أَهْلِي وَمَالِي، قَالَ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَإِنَّهُ إِذَا
كَانَ فِي قُبُلٍ مِنَ الْآخِرَةِ وَانْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا نَزَلَتْ إِلَيْهِ مَلَائِكَةٌ
غِلَاظٌ شِدَادٌ مَعَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ وَسَرَابِيلُ مِنْ قَطِرَانٍ فَيَحُوطُونَهُ
فَإِذَا خَرَجَتْ نَفْسُهُ لَعَنَهُ كُلُّ مَلَكٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

وَكُلُّ مَلَكٍ فِي السَّمَاءِ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَلَيْسَ مِنْهَا بَابٌ إِلَّا يَكْرَهُ
أَنْ يَدْخُلَ بِرُوحِهِ مِنْهُ فَإِذَا صَعِدَ بِرُوحِهِ نُبِذَ وَقِيلَ أَيْ رَبِّ عَبْدُكَ
فُلَانٌ لَمْ تَقْبَلْهُ سَمَاءٌ وَلَا أَرْضٌ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ارْجِعُوهُ فَأَرُوهُ
مَا أَعْدَدْتُ لَهُ مِنَ الشَّرِّ إِنِّي وَعَدْتُهُ (مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ) وَ
إِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفْقَ نِعَالِهِمْ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ حَتَّى يُقَالَ لَهُ يَا هَذَا مَنْ
رَبُّكَ وَمَنْ نَبِيُّكَ وَمَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ لَا أَدْرِي فَيُقَالُ لَا دَرَيْتَ ثُمَّ
يَأْتِيهِ آتٍ قَبِيحُ الْوَجْهِ مُنْتِنُ الرِّيحِ قَبِيحُ الثِّيَابِ فَيَقُولُ أَبْشِرْ بِسَخَطٍ
مِنَ اللَّهِ وَبِعَذَابٍ أَلِيمٍ مُقِيمٍ فَيَقُولُ بَشَّرَكَ اللَّهُ بِشَرٍّ مَنْ أَنْتَ؟ فَيَقُولُ أَنَا
عَمَلُكَ الْخَبِيثُ وَاللَّهِ إِنْ كُنْتَ لَسَرِيعًا فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ بَطِيئًا عَنْ طَاعَةِ
اللَّهِ فَجَزَاكَ اللَّهُ شَرًّا ثُمَّ يُقَيَّضُ لَهُ أَصَمُّ أَعْمَى أَبْكَمُ مَعَهُ مِرْزَبَّةٌ مِنْ
حَدِيدٍ لَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِ الثَّقَلَانِ عَلَى أَنْ يُقِلُّوهَا لَمْ يَسْتَطِيعُوا فَيَضْرِبُهُ
بِهَا جَبَلٌ يَسِيرُ تُرَابًا فَيَضْرِبُهُ بِهَا ضَرْبَةً فَيَصِيرُ تُرَابًا ثُمَّ تَعُودُ
فِيهِ الرُّوحُ فَيَضْرِبُهُ بِهَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ ضَرْبَةً يَسْمَعُهَا مَنْ عَلَى
الْأَرْضَيْنِ لَيْسَ الثَّقَلَيْنِ. قَالَ ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ أَنِ افْرُشُوا لَهُ لَوْحَيْنِ
مِنْ نَارٍ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ فَيُفْرَشُ لَهُ لَوْحَانِ مِنْ نَارٍ وَيُفْتَحُ
لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ

«Mü'min ölüme yöneldiği vakit, beraberlerinde kefen ve güzel koku bulunan, yüzleri güneş gibi parlak melekleri Allahu Teâlâ gönderir.

Adamın göreceği yerde beklerler. Ruhu çıktığı vakit yer ile gök arasında ve gökte ne kadar melek varsa onun için istiğfâr ederler. Gök kapularının tümü kendisi için açılır ve her kapu kendisinden geçmesini ister. Ruhu Allah'a yükseltildiği vakit, melekler: «Yâ Rab, bu, falan kulunun ruhudur» derler. Allahu Teâlâ, «Onu geri çevirin ve onun için hâzırladığım mükâfat ve iyilikleri ona gösterin. Zîra ben ona va'dettim: «Sizi topraktan yarattım ve toprağa iade edeceğim, tekrar topraktan çıkaracağım» (20 - Tâ Hâ: 55). Ruh mezarına döner ve hattâ kendisini defnedip dağılanların ayak takırtılarını dahi duyar. Son bir eziyyet olarak melekler onu alabildiğine sıkıştırır ve :

— Rabbin kim, peygamberin kim ve dinin nedir? diye sorarlar. Adam :

— Rabbim Allah, dinim İslâm ve peygamberim Hz. Muhammed (S. A.V.) dir, der. Bu cevabı verdiği vakit, birisi :

— Doğru söyledin, diye seslenir. İşte bu, Allahu Teâlâ'nın: «Allah, îman edenlere dünya hayatında da, âhirette de, o sâbit sözlerinde, dâima sebât ihsân eder» (14 - İbrâhim: 27) buyurduğunun mânasıdır. Sonra güzel yüzlü, güzel elbiseli ve güzel kokulu birisi karşısına gelir ve nîmetleri devamlı olan Allah'ın Cennet ve rahmetiyle sana müjde olsun, der. Adam :

— Allah seni hayırla mükâfatlandırsın, sen kimsin? diye sorar. O da :

— Ben, senin dünyadaki iyi amellerinim, diye cevab verir. Sen dâima Allah'a ibâdete sür'atle koşar ve isyâna ise tenbellik eder yaklaşmazdın. Bunun için Allah seni hayırla mükâfatlandırdı. Sonra birisi: «Buna Cennet'ten döşek getirin ve Cennet'ten mezarına bir kapu açın» diye seslenir. Döşek getirilir ve Cennet'e doğru bir kapu açılır. O da :

— Allah'ım, kıyâmeti tez getir de bir an evvel âile efradıma kavuşayım, der. Kâfire gelince; o da dünyadan ilişkisini kesip âhirete yöneldiği vakit, çirkin suratlı, şiddetli azab melekleri ateşten eblise ve katrandan gömleklerle karşısına dikilirler. Canı çıktığı vakit yer ve gökteki bütün melekler kendisini lânetlerler. Gök kapuları kapanır. Hiç bir kapu onun habîs ruhunun kendisinden geçmesini istemez. Böylece ruhu geri çevrilir. Melekler :

— Ya Rab, bu, falan kulunun ruhudur, yer ve gökler bunu kabûl etmiyorlar, derler. Allahu Teâlâ :

— Onu geri çevirin ve ona hazırladığım azâbı gösterin. Zîra ona da: «Sizi topraktan yarattım, toprağa iade edeceğim ve tekrar topraktan çıkaracağım» diye va'd ettim. Ruhu mezarına çevrilir. Hattâ mezarı başından dağılmakta olanların ayak takırtılarını da duyar. Ona da :

— Rabbin kim, peygamberin kim ve dinin nedir? diye sorarlar. O da:

— Bilmem, der. Onlar da :

— Evet, bilmezsin, derler. Sonra çirkin elbiseli pis kokulu ve vahşî suratlı birisi gelip karşısına dikilir ve: «Allah'ın gadabı ve devamlı azâbı ile sana müjde olsun» der. Adam :

— Senin de Allah cezanı versin, sen kimsin? diye sorar. Adam :

— Ben senin dünyadaki çirkin amelinim, der. Sen kötülüğe koşa koşa gider, fakat itâat ve ibâdette tenbel davranırdın. İşte bugün Allahu Teâlâ kötülüğünün cezasını sana çektirir. Adam :

— Senin de Allah cezanı versin, der. Sonra kör, dilsiz ve sağır birini ona müvekkel eder. Demirden bir tokmak onun için hazırlanır. İnsve cin bir araya gelse onu yerinden kıpırdatamaz. Hattâ dağlara vurulsa dağları kül ve toprak hâline getirir. Bununla kendisine bir vuruşda kül hâline gelir, tekrar dirilir. Alnına öyle şiddetle vurulur ki, cin ve insanlardan başka herkes bu sesi duyar. Sonra: «Buna ateşten iki demir parçası getirin, Cehennem'den de kendisine bir kapu açın» denir. Ateşten levhalar üzerinde yatırılır ve Cehennem'den de kendisine bir kapu açılır» (631) buyurmuştur.

Ebû Hüreyre'nin (R.A.) rivâyetinde, Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا احْتُضِرَ أَتَتْهُ الْمَلَائِكَةُ بِحَرِيرَةٍ فِيهَا مِسْكٌ وَضَبَائِرُ الرَّيْحَانِ فَتَسُلُّ رُوحَهُ كَمَا تَسُلُّ الشَّعَرَةُ مِنَ الْعَجِينِ وَيُقَالُ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً إِلَى رَوْحِ اللهِ وَكَرَامَتِهِ فَإِذَا أُخْرِجَتْ رُوحُهُ وُضِعَتْ عَلَى ذٰلِكَ الْمِسْكِ وَالرَّيْحَانِ وَطُوِيَتْ عَلَيْهَا الْحَرِيرَةُ وَبُعِثَ بِهَا إِلَى عِلِّيِّينَ وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا احْتُضِرَ أَتَتْهُ الْمَلَائِكَةُ بِمَسْحٍ فِيهِ جَمْرَةٌ فَتُنْزَعُ رُوحُهُ انْتِزَاعًا شَدِيدًا وَيُقَالُ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ اخْرُجِي سَاخِطَةً وَمَسْخُوطًا عَلَيْكِ إِلَى هَوَانِ اللهِ وَعَذَابِهِ فَإِذَا أُخْرِجَتْ رُوحُهُ وُضِعَتْ عَلَى تِلْكَ الْجَمْرَةِ وَإِنَّ لَهَا نَشِيشًا وَيُطْوَى عَلَيْهَا الْمَسْحُ وَيُذْهَبُ بِهَا إِلَى سِجِّينٍ

«Mü'min, ölüm döşeğine yattığı vakit, melekler çeşitli misk kokulu ipek mendil ile gelir ve kılı yağdan çeker gibi, ruhunu bedeninden alır-

(631) Ebû Dâvud ve Hâkim rivâyet etmişlerdir. Hâkim, Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir. Nesâî ve İbn Mâce de daha muhtasar olarak rivâyet etmişlerdir.

larken: «Ey mutmain olan nefs, sen râzı ve Rabbin senden râzı olduğu hâlde, Allah'ın rahmet ve keremine çık» derler. Ruh çıktığı vakit, o kokular arasına konur, ipek mendil üzerine bağlanır ve A'lâ-i İlliyyîn'e en yüksek makama götürürler. Kâfir de öleceği sırada içi ateş dolu bir çaput getirirler, şiddetle canını alırlar ve: «Ey pis ruh, sen kızgın ve Allah da senden gadablı olduğu hâlde bedeninden çık, ayrıl» derler. Ruh çıkınca kendisini o ateşlere korlar. Kaynamakta olan madde gibi hışıltı çıkardığı hâlde onu çaputa sarar ve Siccîn'e Cehennem'e götürürler» (632)

Muhammed b. Kâ'bu'l-Kuradî, Allahu Teâlâ'nın:

حَتّٰى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ

«Nihayet onlardan her birine ölüm gelip çatınca (tekrar tekrar şöyle) **diyeceklerdir: «Rabbim, beni geri gönder. Tâ ki zâyi ettiğim ömrüm mukabilinde iyi amelde bulunayım»** (23 - Mü'minûn: 99,100) âyetinde, Allahu Teâlâ bu adama: «Ne istiyor ve neye heves ediyorsun? Servet edinmek, sular akıtıp bağ bahçeler yetiştirmek arzûsunda mısın? diye sorar. Adam ise: «Hayır, sâlih ameller yapmak isterim» der. Allahu Teâlâ: «Hayır, ondan iş geçti, bu, ölüm ânında herkesin söyleyeceği sözdür» buyurur.

Ebû Hüreyre'nin (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

اَلْمُؤْمِنُ فِي قَبْرِهِ فِي رَوْضَةٍ خَضْرَاءَ وَيُرْحَبُ لَهُ فِي قَبْرِهِ سَبْعُونَ
ذِرَاعًا وَيُضِيءُ حَتّٰى يَكُونَ كَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ هَلْ تَدْرُونَ فِيمَا
ذَا أُنْزِلَتْ ﴿فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ عَذَابُ الْكَافِرِ فِي قَبْرِهِ
يُسَلَّطُ عَلَيْهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ حَيَّةً لِكُلِّ حَيَّةٍ سَبْعَةُ رُؤُسٍ
يَخْدِشُونَهُ وَيَلْحَسُونَهُ يَنْفُخُونَ فِي جِسْمِهِ إِلَى يَوْمٍ يُبْعَثُونَ

«Mü'min, kabrinde yeşil bir bahçe içindedir. Mezarı, yetmiş zira' genişletilir, nurlandırılır ve ayın ondördü gibi parlar. «Muhakkak onun için dar bir geçim vardır» (20 - Tâ Hâ: 124) **âyet-i celile'sinin niçin nâzil olduğunu biliyor musunuz? O, kabrinde, kâfirlerin azâbı hakkındadır. Mezarında doksandokuz yılan kendisine musallat olur. Her yılanın yedi başı vardır; ısırır, sokar ve dirilinceye kadar cismini zehirlerler»** (633).

(632) İbn Ebi'd-Dünyâ ve İbn Hibban, bâzı ifâde ayrılıkları ile Bezzâr ise aynı ifâde ile rivâyet etmişlerdir.

(633) İbn Hibban rivâyet etmiştir.

Böyle doksandokuz sayısına şaşmamalı. Zîra bu yılan ve akreplerin sayıları kibir, riya, hased, gıll ü gış, kin ve diğer kötü sıfatların sayıları kadardır. Bunların herbirinin asılları olduğu gibi, bunlardan bir çok kollar ve bu kollardan bir çok bölümler meydâne gelir. Bu kötü nitelikler, bizâtihî tehlikelerdir. Bunlar kendi maddeleri bakımından akrep ve yılan olmağa dönüşür. Kuvvetlisi, yedi başlı yılan gibi zehirler. Zayıfı ise akrep gibi, orta derecelisi de diğer yılanlar gibi zehirler. Basîret sâhibleri bu tehlikeleri ve bu tehlikelerin kollarını basîret nûru ile müşâhede eder. Sayıları ancak nübüvvet nûru ile bilinir. Bu gibi haberlerin açık doğrulukları ve gizli sırları vardır. Bu gizlilikler de basîret sâhiblerine açıktır. Bunların hakikatine erememiş olan kimsenin bunların zâhirini inkâra kalkışması doğru olamaz. İmânın en az derecesi, tasdik ve teslîmiyettir.

Şâyet, bir kâfiri öldürdükten sonra, uzun süre görebilme imkânına sâhib olduğumuz vakit böyle bir durum ile karşılaşmadığını görüyoruz. Görüşümüzün aksine olan şey'e nasıl inanıp teslim olalım? dersen,

Bilmiş ol ki; bu gibi şeyleri tasdik etmekte senin için üç makam vardır:

A. **Birinci makam:** En açığı, en doğrusu ve en teslim olmağa şâyan olanı budur. Bu da hakikaten bu yılan ve akreplerin mevcut olup o adamı ısırdıkları hâlde senin bunları görememendir. Zîra bu cismî gözler, melekût âleminin inceliklerini göremezler. Ashâb-ı Kirâm, kendileri görmedikleri hâlde Cebrâil'in gelişine nasıl inanırlardı? Peygamberimizin onu gördüğüne nasıl kanâat getirirlerdi? Şâyet sen buna da inanmıyorsan, o hâlde önce meleklere ve vahye olan asıl îmânını düzeltmek senin için daha önemlidir. Şâyet buna inanıyor ve diğerlerinin göremediklerini, peygamberin görebildiğini kabûl ediyorsan, ölü hakkında bu hususta niçin tereddüd ediyorsun. Melek, insan ve hayvanlara benzemediği gibi, azâb için ölüyü ısırıp zehirleyen yılan ve akrepler de bu yılan ve akreplere benzemezler. Bunlar başka duyularla görülebilirler.

B. **İkinci makam:** Rü'yâ âlemidir. Senin yanında uyuyan bir adamı, rü'yada yılanlar ve akrepler sokar. Bunların acısını duyar, feryad ü figan eder, sıçrar, kaçar fakat sen ona bakıp durduğun hâlde bundan bir şey anlamazsın. Mâdem ki aynı acıyı aynı ıztırap ve sıkıntıyı çekiyor. Bunun hayalî veya hakikî olması arasındaki fark nedir?

C. **Üçüncü makam:** Bizâtihî yılanın acı vermeyeceğini, acıyı verenin zehir olduğunu, hattâ asıl acının zehirden meydâna gelen eserde ve onun te'sîrinde olduğunu biliyorsun. Aynı acı yılansız ve zehirsiz meydâna gelirse bunun ne farkı var? Belki daha müessirdir. Azâbın bulunduğunu anlatmak, ancak âdeten ona ulaştıran bir sebebe izâfe etmekle mümkün olur. (Yâni gerçekte yılanın zehirlemesi gibi bir şey olmadığı hâlde aynı yılan sokmasının zehirleme acısını duyar, demektir). Meselâ, hiç münâsebette bulunmayan bir kimse cima' zevkini alsa, bunu târif edebilmesi için münâsebeti ele alması lâzım ve münâsebet neticesinde alınan zevki, «Ben münâsebet yapmadan alıyorum» diye anlatması ge-

rekir, yoksa başka sûretle bu zevki târif edemez. Sebeb yokken sebebin neticesi kendisinde vâr oluyor. Bunun gibi, ortada yılan yokken yılanın zehirlemesi gibi acılar duyuyor. Zâten sebeb, zâtî için değil, neticesi için aranır. Netice sebeb ile olduğu gibi, sebebsiz de olabilir.

İşte anlattığımız o tehlikeli sıfatlar, ölümden sonra insâna eziyyet ve elem veren şeyler olmağa dönüşürler. Ortada yılan ve akrep yokken bunların verdiği acılar, yılan ve akreplerin zehirlemelerinden meydâna gelen acılar gibi oluyorlar. Bu kötü huyların eziyyet vermeğe dönüşmeleri, sevgilisinin ölümünde sevgilisine olan aşkının eziyyete dönüşü gibidir. Aşk, zevkli bir şey iken mâşukun ölümü ile hemen eziyyete dönüşür. Kalbe çeşitli sıkıntı ve ıztıraplar sokar. Onun istediği vuslat ve zevkten mahrum kalmıştır. İşte bizâtihî bu aşk da ölü için bir azabdır. O, dünyada mal, mevki ve evlâdına âşık idi. Bütün bunları geri almasına imkân olmayan birisi tarafından dünyada elinden alınsalar, bu adamın hâli nice olurdu? Bu adamın sıkıntısı haddinden aşkın olmaz mı idi?» Kâşki bunların hiç biri bende olmasaydı da şimdi bu duruma düşmeseydim» demez mi idi? İşte ölüm, bir anda bütün sevdiklerinden ayrılmaktır. Nitekim şâir :

«Bir şey'i olduğu hâlde onu da kaybedenin hâli nice olur?» demiştir.

Yalnız dünyalığı düşünüp onunla sevinen bir kimsenin dünyalığı elinden alınıp düşmânına verildiği, sonra da kaybettiği âhiret nîmetinin hasreti ve Allah'tan uzak kalmanın elemi buna eklendiği vakit, adamın durumu nasıl olur? Çünkü Allah'tan başkasını sevmek, onu Allah'tan uzaklaştırır. Bütün sevgililerinden ayrılma elem ve firâkı birbiri ardından yığılır. İşte bu, kendisinin muazzeb olduğu en büyük bir azabdır. Zîra ayrılık ateşine ancak Cehennem ateşi tâbî olur. Nitekim âyet-i celîle'de :

كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ

«Hayır, şübhesiz ki onlar o gün Rablerinden kat'iyyen mahrumdurlar. Sonra onlar muhakkak ve muhakkak o alevli Cehennem'e gireceklerdir» (83 - Mutaffifin: 15 - 16) buyurulmuştur.

Fakat dünya ile ünsiyyet etmeyip yalnız Allah'ı seven ve Allah'a ulaşmağa âşık olan kimse, dünya hapishanesinden ve şehvetlerinden kurtulup, bütün engeller ortadan kalkıp sevgilisine yönelmiş olur. Emniyet ve ebediyet gibi bütün nimetler kat kat kendisinde toplanır. İşte gerçek âmiller, böyle amel ederler. (Allah bizleri de bunlardan etsin).

Burada maksad şudur: Meselâ atını çok seven adamın birini ele alalım. Öyle ki, bu adam atının elinden alınmaması için akrebin kendisini sokmasına râzı olursa, bu adama atından ayrılmak, akrebin sokmasından daha acı gelir. Yâni kendisinde asl olan ata olan sevgisidir. O hâlde akrebin zehirlemesine hâzır olsun. Zîra ölüm, atını da merkebini de, evini de, malın da aile, çocuk, dost ve ahbablarını da hattâ dünyadaki mevkiini de alır. Kulağını, gözünü ve diğer bütün âzalarını alır, bir

daha bunların geri gelmesinden ümîdini keser ve bunlardan başka bir sevgilisi yoksa, bütün sevdikleri elinden alınmış olduğundan, bu acı, yılan ve akreplerin sokmasından daha şiddetli olur. Hayatta iken varlığı elinden gidenin durumu bu olduğu gibi, ölümü ile bu sevdiklerinden ayrılanın da durumu aynıdır. Çünkü zevk ve elemi idrâk eden ruhudur. Ruh ise ölmemiştir. Bedenden ayrıldıktan sonraki azâbı daha şiddetlidir. Zîra hayatta kalsa, her ne kadar bütün varlıkları elinden gitse bile, yine bâzı ümid ve teselli çâreleri bulabilirdi ve lâkin ölüm ile bütün kapular kapanmıştır. Hayatta iken bir mendil veya gömleğinin alınmasına üzülecek olsa, ölümünden sonra da aynı üzüntü hâli devâm eder. Şâyet dünyaya bağlanışı ve serveti az idiyse, selâmet bulur. Fazla idiyse azâbı da o nisbette çoğalmış olur.

Meselâ, bir altunu çalınan kimsenin acısı, on altunu çalınan kimseden daha az olduğu gibi, dünyada bir kuruşu olanın ölümü ile ondan ayrılmasındaki acısı, iki kuruşu olandan daha azdır. Resûl-i Ekrem'in: **«Bir dirhemi olanın hesabı, iki dirhemi olanın hesabından daha hafiftir»** sözü, bunun ifadesidir. Dünyalıktan neyi geride bırakırsan, ölünce onun hasretini çekersin. İstersen servetini çoğalt, istersen servetini azalt. Servetini çoğaltırsan, hasretini çoğaltmış olursun; azaltırsan, hasretini azaltmış olursun. Mezarda yılan ve akrepleri çoğalanlar, dünya hayatını âhiret hayatına tercih edip onunla sevinen ve ona bağlananlardır.

İşte, mezardaki yılan, akrep ve diğer çeşitli azab yollarına inanmanın makamları bunlardır.

Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.) ölmüş olan bir oğlunu rü'yasında gördü ve

— Oğlum, bana nasihatta bulun, dedi. Oğlu da :

— Allahu Teâlâ'nın senden istediği emirlerinde ona muhalefet etme, dedi. Babası :

— Biraz daha nasihat et, deyince, oğlu :

— Baba, fazlasına dayanamazsın, dedi ise de, babası :

— Söyle, diye ısrar edince, oğlu :

— Baba, Allah ile aranda gömlek de giyme, dedi. Bunun üzerine babası otuz yıl gömlek giymedi.

Şâyet, bu üç makamın hangisi daha doğrudur? dersen, bilmiş ol ki; insanların bir kısmı yalnız birinci makamı kabûl edip diğerlerini inkâr ettiler. Bâzıları birinciyi inkâr ve ikinciyi kabûl etti. Diğer bir kısmı da yalnız üçüncüyü kabûl etmiştir. Basîret gözü ile bize keşfedilen gerçek ise, bu üç azab şeklinden her üçünün de mümkün olmasıdır. Zîra azab şekillerinden bâzılarını inkâr edip bâzılarını kabûl etmek, havsala darlığından ve Allahu Teâlâ'nın geniş ve acayib kudretini anlayış kusurundan ileri gelmektedir. Böylece ünsiyyet edip alışmadığı Allah'ın bâzı işlerini inkâra kalkışır ki bu, kusur ve cehâlettir. Aslında azab etmekte bu üç yol da mümkün ve bunlara inanmak da vâcibdir. Bunların yalnız bir çeşidi ile azab olanlar vâr iken, niceleri var ki, bu azabların hepsi de kendisinde toplanır. Azâbın çoğundan olduğu gibi azından da Allah'a sığınır ve ondan af dileriz.

İşte gerçek budur. Hiç olmazsa taklid yolu ile de olsa buna inan. Zîra gerçek olarak bu durumlar kendilerine keşfedilenler pek az kimselerdir. Benim öğütlerimden birisi de bunların teferruatı üzerinde fazla durmamandır. Zîra bunlarla meşgul olmak, seni amelden alıkor. Asıl meşgul olacağın, kabir azâbından korunma çarelerini araştırmaktır. Şâyet amel ve ibâdeti bir kenâra itip de kabir azâbının şekil ve keyfiyetiyle meşgul olursan, bu, tıpkı hükümdar tarafından yakalanıp nezârete alınan ve ertesi gün kulağının kesilmesiyle hükmedilen bir adamın, bütün gece, «Acaba kulağımı testere ile mi bıçak veya ustura ile mi keseceğini» düşünmesine benzer. Bundan kurtuluş çâresini düşüneceği yerde, böyle düşünmesi, en büyük bir ahmaklıktır. Öldükten sonra kula azâb olunacağı veya ebedî nîmetlere ulaşacağı kesin olarak bilinmektedir. Buna göre yapılacak azab veya verilecek mükâfat üzerinde durmak, fuzûlî zaman kaybetmektir. Asıl yapılacak iş, her ne şekilde olacaksa olsun ikabdan kurtulmak ve mükâfata nâil olmaktır.

25 inci BEYÂN: MÜNKER VE NEKİR MELEKLERİNİN SÛRETLERİ, SORULARI, KABRİN SIKIŞTIRMASI VE KABİR AZÂBI İLE İLGİLİ DİĞER HUSUSLAR

Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ أَتَاهُ مَلَكَانِ أَسْوَدَانِ أَزْرَقَانِ يُقَالُ لِأَحَدِهِمَا مُنْكَرٌ وَلِلْآخَرِ نَكِيرٌ فَيَقُولَانِ لَهُ مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي النَّبِيِّ؟ فَإِنْ كَانَ مُؤْمِنًا قَالَ هُوَ عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فَيَقُولَانِ إِنْ كُنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ ذٰلِكَ ثُمَّ يُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ سَبْعُونَ ذِرَاعًا فِي سَبْعِينَ ذِرَاعًا وَيُنَوَّرُ لَهُ فِي قَبْرِهِ ثُمَّ يُقَالُ لَهُ نَمْ، فَيَقُولُ أَرْجِعُ إِلَى أَهْلِي فَأُخْبِرُهُمْ، فَيُقَالُ لَهُ نَمْ فَيَنَامُ كَنَوْمَةِ الْعَرُوسِ الَّذِي لَا يُوقِظُهُ إِلَّا أَحَبُّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ حَتَّى يَبْعَثَهُ اللهُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذٰلِكَ. وَإِنْ كَانَ مُنَافِقًا قَالَ لَا أَدْرِي. كُنْتُ أَسْمَعُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا وَكُنْتُ أَقُولُهُ. فَيَقُولَانِ إِنْ كُنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُولُ ذٰلِكَ ثُمَّ يُقَالُ لِلْأَرْضِ الْتَئِمِي عَلَيْهِ فَيَلْتَئِمُ عَلَيْهِ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهَا أَضْلَاعُهُ فَلَا يَزَالُ مُعَذَّبًا حَتَّى يَبْعَثَهُ اللهُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذٰلِكَ

«Kul öldüğü vakit, siyah renkli, yeşil gözlü iki melek kendisine gelir. (Suratlarına bakılamıyacak kadar korkunç olduklarından) **birine NEKİR, diğerine MÜNKER denir. Ölüye:**

— Bu peygamber hakkında ne dersin? diye sorarlar. Şâyet mü'min idiyse:

— O, Allah'ın kulu ve Resûlüdür; «Eşhedü en lâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne muhammeden abdühû ve resûlüh» der. Onlar:

— Senin böyle diyeceğini biliyorduk, derler. Sonra mezarı enine boyuna yetmiş arşın genişletilir ve nurlandırılır. Sonra kendisine:

— Uyu, denir. O:

— Bırakın da gideyim durumu aile efradıma anlatayım, der. Fakat kendisine müsâade edilmez. En yakın adamının ancak kendisini uyandırabileceği bir güveyinin uykuya yatması gibi yat, uyu denir ve kıyâmete kadar yatar. Şâyet münâfık ise, meleklerin sorularına:

— İnsanlar bir şeyler derlerdi ve ben de söylerdim, fakat şimdi bilmiyorum, der. Melekler:

— Zâten biz senin böyle diyeceğini biliyorduk, derler. Sonra mezarına, «Bunu sıkıştır» denir. Mezar da onu, kemikleri birbirine geçinceye kadar sıkıştırır ve dirilinceye kadar kabrinde azâb olur (634).

Atâ b. Yesar'ın (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem, Hz. Ömer'e hitâben:

يَا عُمَرُ كَيْفَ بِكَ إِذَا أَنْتَ مُتَّ فَانْطَلَقَ بِكَ قَوْمُكَ فَقَاسُوا لَكَ ثَلَاثَةَ أَذْرُعٍ فِي ذِرَاعٍ وَشِبْرٍ ثُمَّ رَجَعُوا إِلَيْكَ فَغَسَّلُوكَ وَكَفَّنُوكَ وَحَنَّطُوكَ ثُمَّ احْتَمَلُوكَ حَتَّى يَضَعُوكَ فِيهِ ثُمَّ يُهِيلُوا عَلَيْكَ التُّرَابَ وَيَدْفِنُوكَ فَإِذَا انْصَرَفُوا عَنْكَ أَتَاكَ فَتَّانُ الْقَبْرِ مُنْكَرٌ وَنَكِيرٌ أَصْوَاتُهُمَا كَالرَّعْدِ الْقَاصِفِ وَأَبْصَارُهُمَا كَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ يَجُرَّانِ أَشْعَارَهُمَا وَيَبْحَثَانِ الْقَبْرَ بِأَنْيَابِهِمَا فَتَلْتَلَاكَ وَتَرْتَرَاكَ كَيْفَ بِكَ عِنْدَ ذٰلِكَ يَا عُمَرُ

«Ey Ömer, öldüğün vakit, adamların gidip, senin boyuna uygun bir mezar hazırlayıp döndükten, seni yıkayıp kefenledikten ve koku sürdükten sonra, seni götürüp mezara koydukları ve toprağı üzerine örterek

(634) Tirmizî, rivâyet etti ve hasen olduğunu söyledi. İbn Hibban da biraz farklı ifade ile rivâyet etmiştir.

geri döndükleri vakit, hâlin nice olur? Münker ve Nekir adındaki kabrin iki büyük ibtilâsı sana gelir. Sesleri, yıldırım indiren gök gürültüsü, gözleri parlak şimşekler gibi, uzun saçlarını sürüklerler. Sivri dişleri ile mezarın topraklarını alt üst ederler. Sana çeşitli zorluklar çıkarırlar. Seni korkuturlar. O vakit senin hâlin nice olur ey Ömer?» (635) buyurdu. Hz. Ömer :

— Bu zamanki aklım, o zaman da başımda olacak mı? diye sordu. Resûl-i Ekrem :

— Evet, buyurunca, Hz. Ömer :

— Mes'ele yok, ben onların hakkından gelir gerekli cevablarını veririm, dedi.

Ölüm ile akıl değişmeyeceğine, değişip bozulacak olanın beden olduğuna bu rivâyet açıkça delâlet etmektedir. Ölü, aklı başında, dünyada olduğu gibi elem ve zevki idrâk edecek durumdadır. Çünkü anlayan akıl, bu âzalar değil, o, eni boyu olmayan ve hattâ bölünmeyi kabûl etmiyen bâtınî bir varlıktır. İnsanın bütün parçaları kopup da son bir cüz'ü kalsa yine âkıldır. İşte öldükten sonra da böyledir. O, son cüz'e ölüm ve yokluk gelmez.

Muhammed b. Münkedir diyor: «Duyduğuma göre kâfire mezarında kör, sağır bir hayvan musallat olur. Elinde demirden bir kamçı ve kamçının ucunda devenin hörgücü gibi bir düğüm vardır. Kıyâmete kadar ona vurur durur. Onu görmez ki, biraz korusun, sesini duymaz ki acısın.»

Ebû Hüreyre (R.A.) anlatıyor: «Ölü, mezarına konduğu vakit, iyi amelleri gelir onu kuşatır ve savunurlar. Azab, başı ucundan gelecek olursa, okuduğu Kur'an karşı çıkar; ayakları ucundan gelecek olursa namazdaki kıyâmı karşı çıkar; elleri tarafından gelecek olursa verdiği sadaka karşı çıkar; diğer âzaları tarafından gelecek olursa, orucu karşı çıkar. «Bu ibâdetleri bu âzalarla yaptı, buna buralardan azâb etmeğe imkânınız yoktur» derler.»

Süfyan diyor ki: «İnsan, malını ve çoluk çocuğunu koruduğu gibi, amelleri de kişiyi korur. O vakit ona: «Allah seni yatağında mübarek etsin, ne güzel dostların ve ne güzel arkadaşların vardır? diye söylenir.»

Huzeyfe (R.A.) anlatıyor: «Resûl-i Ekrem ile bir cenazeye gitmiştik. Resûl-i Ekrem mezar başına oturup bir müddet mezara baktı ve : **«Mü'min bu mezarda kemikleri birbirine geçecek şekilde sıkıştırılır»** (636) buyurdu.»

Hz. Âişe'nin (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem :

إِنَّ لِلْقَبْرِ ضَغْطَةً وَلَوْ سَلِمَ أَوْ نَجَا مِنْهَا أَحَدٌ لَنَجَا سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ

(635) İbn Ebi'd-Dünya mürsel olarak rivâyet etmiştir. Ricali, sika'dandır.
(636) Ahmed rivâyet etmiştir.

«Mezarın insânı bir sıkıştırması vardır. Eğer bundan bir kimse kurtulacak olsa Sa'd b. Muaz kurtulurdu» (637) buyurdu.

Enes (R.A.) anlatıyor: «Çok hastalıklı olan Resûl-i Ekrem'in kızı öldüğü vakit, Resûl-i Ekrem onu tâkib etti. Resûl-i Ekrem'in durumu pek hoşuma gitmiyordu. Mezar başına geldiğimiz vakit, kendisi bizzat mezara girdi, benzi değişti ve kızardı.» Resûl-i Ekrem'e: «Bu hâlin nedir?» diye sorduğumuzda, Resûl-i Ekrem :

ذَكَرْتُ ضَغْطَةَ ابْنَتِي وَشِدَّةَ عَذَابِ الْقَبْرِ فَأَتَيْتُ فَأَخْبَرَنِي أَنَّ اللهَ قَدْ خَفَّفَ عَنْهَا وَلَقَدْ ضُغِطَتْ ضَغْطَةً سَمِعَ صَوْتَهَا مَا بَيْنَ الْخَافِقَيْنِ

«Mezarın kızımı sıkıştırmasını ve kabir azâbının şiddetini düşünerek geldim ve bana Allah Teâlâ'nın ondan bu mezar sıkmasını hafiflettiği bildirildi. Buna rağmen öyle sıkıştı ki, kızımın feryâdını doğu ile batı arasında olan her şey duydu» (638) buyurdu.

SEKİZİNCİ BAB

26 ncı BEYÂN : RÜ'YADA KEŞİF YOLU İLE ÖLÜLERİN HÂLLERİNDEN BİLİNENLER

Bilmiş ol ki; kitab, sünnet ve ibret alma yollarından istifade edilen basîret nurları, mücmel olarak ölülerin hâlini, saîd ve şakî olarak bölünmelerini bize bildirir. Ancak muayyen olarak Ahmed ve Muhammed'in hâli asla keşfedilemez. Çünkü biz, Ahmed veya Muhammed'in îmânına inanırsak da son nefesde nasıl öldüklerini bilemeyiz. Şâyet dış görünüşüne aldanırsak bu da değer taşımaz. Çünkü takvânın yeri kalbdir. Kalb ise o kadar kapalıdır ki değil başkasına, sâhibine bile keşfedilmez. Bâtınî takvâ olmadan dış salâha göre hüküm verilmez. Zîra Allahu Teâlâ :

إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

«Allah, ancak müttakîlerden kabûl eder» (5 - Mâide: 27) buyurmuştur. Ahmed ve Muhammed'in hükmü, ancak onu ve onun üzerinde cereyan edenleri müşâhede ile bilinir. İnsan öldüğü vakit, melek ve şehâdet âleminden gayb ve melekût

(637) Ahmed, isnadı ceyyid ile rivayet etmiştir.
(638) İbn Ebi'd-Dünyâ Süleyman İbn A'meş'den, o da Enes'den (R.A.) rivâyet etmiştir. Sâbit hadisi Enes'den duymamıştır.

geri döndükleri vakit, hâlin nice olur? Münker ve Nekir adındaki kabrin iki büyük ibtilâsı sana gelir. Sesleri, yıldırım indiren gök gürültüsü, gözleri parlak şimşekler gibi, uzun saçlarını sürüklerler. Sivri dişleri ile mezarın topraklarını alt üst ederler. Sana çeşitli zorluklar çıkarırlar. Seni korkuturlar. O vakit senin hâlin nice olur ey Ömer?» (635) buyurdu. Hz. Ömer:

— Bu zamanki aklım, o zaman da başımda olacak mı? diye sordu. Resûl-i Ekrem:

— Evet, buyurunca, Hz. Ömer:

— Mes'ele yok, ben onların hakkından gelir gerekli cevablarını veririm, dedi.

Ölüm ile akıl değişmeyeceğine, değişip bozulacak olanın beden olduğuna bu rivâyet açıkça delâlet etmektedir. Ölü, aklı başında, dünyada olduğu gibi elem ve zevki idrâk edecek durumdadır. Çünkü anlayan akıl, bu âzalar değil, o, eni boyu olmayan ve hattâ bölünmeyi kabûl etmiyen bâtınî bir varlıktır. İnsanın bütün parçaları kopup da son bir cüz'ü kalsa yine âkıldır. İşte öldükten sonra da böyledir. O, son cüz'e ölüm ve yokluk gelmez.

Muhammed b. Münkedir diyor: «Duyduğuma göre kâfire mezarında kör, sağır bir hayvan musallat olur. Elinde demirden bir kamçı ve kamçının ucunda devenin hörgücü gibi bir düğüm vardır. Kıyâmete kadar ona vurur durur. Onu görmez ki, biraz korusun, sesini duymaz ki acısın.»

Ebû Hüreyre (R.A.) anlatıyor: «Ölü, mezarına konduğu vakit, iyi ameller gelir onu kuşatır ve savunurlar. Azab, başı ucundan gelecek olursa, okuduğu Kur'an karşı çıkar; ayakları ucundan gelecek olursa namazdaki kıyâmı karşı çıkar; elleri tarafından gelecek olursa verdiği sadaka karşı çıkar; diğer âzaları tarafından gelecek olursa, orucu karşı çıkar, «Bu ibâdetleri bu âzalarla yaptı, buna buralardan azâb etmeğe imkânınız yoktur» derler.»

Süfyan diyor ki: «İnsan, malını ve çoluk çocuğunu koruduğu gibi, amelleri de kişiyi korur. O vakit ona: «Allah seni yatağında mübarek etsin, ne güzel dostların ve ne güzel arkadaşların vardır? diye söylenir.»

Huzeyfe (R.A.) anlatıyor: «Resûl-i Ekrem ile bir cenazeye gitmiştik. Resûl-i Ekrem mezar başına oturup bir müddet mezara baktı ve: **«Mü'min bu mezarda kemikleri birbirine geçecek şekilde sıkıştırılır»** (636) buyurdu.»

Hz. Âişe'nin (R.A.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

إِنَّ لِلْقَبْرِ ضَغْطَةً وَلَوْ سَلِمَ أَوْ نَجَا مِنْهَا أَحَدٌ لَنَجَا سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ

(635) İbn Ebi'd-Dünya mürsel olarak rivâyet etmiştir. Ricali, sika'dandır.
(636) Ahmed rivâyet etmiştir.

«Mezarın insânı bir sıkıştırması vardır. Eğer bundan bir kimse kurtulacak olsa Sa'd b. Muaz kurtulurdu» (637) buyurdu.

Enes (R.A.) anlatıyor: «Çok hastalıklı olan Resûl-i Ekrem'in kızı öldüğü vakit, Resûl-i Ekrem onu tâkib etti. Resûl-i Ekrem'in durumu pek hoşumuza gitmiyordu. Mezar başına geldiğimiz vakit, kendisi bizzat mezara girdi, benzi değişti ve kızardı.» Resûl-i Ekrem'e: «Bu hâlin nedir?» diye sorduğumuzda, Resûl-i Ekrem:

ذَكَرْتُ ضَغْطَةَ ابْنَتِي وَشِدَّةَ عَذَابِ الْقَبْرِ فَأَتَيْتُ فَأُخْبِرْتُ أَنَّ اللهَ قَدْ خَفَّفَ عَنْهَا وَلَقَدْ ضُغِطَتْ ضَغْطَةً سَمِعَ صَوْتَهَا مَا بَيْنَ الْخَافِقَيْنِ

«Mezarın kızımı sıkıştırmasını ve kabir azâbının şiddetini düşünerek geldim ve bana Allahu Teâlâ'nın ondan bu mezar sıkmasını hafiflettiği bildirildi. Buna rağmen öyle sıkıştı ki, kızımın feryâdını doğu ile batı arasında olan her şey duydu» (638) buyurdu.

SEKİZİNCİ BAB

26 ncı BEYÂN: RÜ'YADA KEŞİF YOLU İLE ÖLÜLERİN HÂLLERİNDEN BİLİNENLER

Bilmiş ol ki; kitab, sünnet ve ibret alma yollarından istifade edilen basîret nurları, mücmel olarak ölülerin hâlini, saîd ve şakî olarak bölünmelerini bize bildirir. Ancak muayyen olarak Ahmed ve Muhammed'in hâli asla keşfedilemez. Çünkü biz, Ahmed veya Muhammed'in îmânına inanırsak da son nefesde nasıl öldüklerini bilemeyiz. Şâyet dış görünüşüne aldanırsak bu da değer taşımaz. Çünkü takvânın yeri kalbdir. Kalb ise o kadar kapalıdır ki değil başkasına, sâhibine bile keşfedilmez. Bâtınî takvâ olmadan dış salâha göre hüküm verilmez. Zîra Allahu Teâlâ:

إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ **«Allah, ancak müttakilerden kabûl eder»** (5 - Mâide: 27) buyurmuştur. Ahmed ve Muhammed'in hükmü, ancak onu ve onun üzerinde cereyan edenleri müşâhede ile bilinir. İnsan öldüğü vakit, mülk ve şehâdet âleminden gayb ve melekût

(637) Ahmed, isnadı ceyyid ile rivayet etmiştir.
(638) İbn Ebi'd-Dünyâ Süleyman İbn A'meş'den, o da Enes'den (R.A.) rivâyet etmiştir, fakat hadisi Enes'den duymamıştır.